Strijp S, gebouw SFF

Hoofdkantoor HIG's Audio en Video

bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Acaciastraat 12 bis A, 3551 BG Utrecht
tel: 06 - 11360167
jvanderhoeve@telfort.nl

Strijp S, gebouw SFF

Hoofdkantoor HIG’s Audio en Video

Opdrachtgever:	Park Strijp Beheer BV
Uitvoering:	bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve
Onderzoeker(s):	J.A. van der Hoeve.
Onderzoeksperiode:	april 2022

1. Inhoud

1 1. Inhoud
3 2. Voorwoord
5 3. Bouw- en gebruiksgeschiedenis
5 3.1. Ontwikkeling van Strijp S
8 3.2. Reorganisatie in Hoofdindustriegroepen (HIG's Audio en Video)
9 3.3. Reorganisatie van Strijp S
11 3.4. Bouw van gebouw SFF (1970-'75)
29 3.5. Renovatie 2011-'12
35 4. Beschrijving op hoofdlijnen
35 4.1. Situering
35 4.2. Exterieur
40 4.3. Constructie
44 4.4. Indeling en afwerking
53 5. Conclusie
53 5.1. Samenvatting bouwgeschiedenis
53 5.2. Betekenis van gebouw SFF als onderdeel van Strijp S
55 5.3. Samenvatting van de voornaamste cultuurhistorische waarden
57 6. Gebruikte literatuur en bronnen

2. Voorwoord

Vanaf circa 2000 worden plannen gemaakt voor herinrichting van het voormalige Philips-fabrieksterrein Strijp S. Op basis daarvan zijn de afgelopen twintig jaar nieuwe gebouwen tot stand gekomen en diverse oude gebouwen herbestemd voor nieuwe functies. Enkele andere gebouwen hebben een tijdelijk functie gekregen in afwachting van de geplande sloop. Dat geldt onder meer voor gebouwen op het zuidoostelijke deel van het terrein, het terrein van de voormalige Hoofdindustriegroep Audio en Video. Bij het opmaken van het bestemmingsplan voor dit deel van het terrein – fase 4 – wordt desondanks overwogen om enkele gebouwen in dit gebied alsnog te handhaven. Daarom heeft *Park Strijp Beheer BV* opdracht gegeven aan het *bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve* om een cultuurhistorisch onderzoek op hoofdlijnen te verrichten van de gebouwen SFF (het voormalige hoofdkantoor, nu beter bekend als het 'Bosch-gebouw'), SFH (TV-fabriek/ Microlab), SFJ (Videolab) en SX/SWA (voormalig glasgebouw).
In samenspraak met Park Strijp Beheer BV zijn de kaders van het onderzoek bepaald, vooral met betrekking tot de diepgang en de rapportage. Een waardestelling met waardestellingsrepresentatietekeningen hoort uitdrukkelijk niet tot de opdracht, de geconstateerde waarden moeten puntsgewijs worden aangeduid. In het kader van het nieuwe bestemmingsplan zijn met name de cultuurhistorische waarden van deze gebouwen als onderdeel van het fabrieksterrein Strijp S van belang. Dat wil zeggen dat in deze fase van onderzoek de focus op het exterieur ligt. Het interieur van de gebouwen is alleen bezocht om de opzet van de gebouwen beter te kunnen duiden.

Vooruitlopend op dit rapport is eerst een korte notitie geschreven en voorgelegd, waarin het gebouw op hoofdlijnen is gekarakteriseerd. Deze notitie is gedateerd op 6 maart 2021. Na akkoord hierop zijn de gebouwen bezocht en het archiefonderzoek aangevuld. Vervolgens is de notitie verder uitgewerkt tot een rapport. Op basis van dit onderzoek zijn ook enkele voorlopige conclusies uit de notitie bijgesteld.

Het locatie-onderzoek van gebouw SFF is uitgevoerd op 28 april 2022, onder begeleiding van de heer E. Planting van Bosch Security Systems BV. Bezocht zijn de kelder, begane grond, eerste, tweede, derde, zesde en tiende verdieping en de dakopbouwen. De overige verdiepingen waren niet toegankelijk voor onderzoek in verband met veiligheidsaspecten. Daarmee is een representatief, maar niet uitputtend beeld verkregen. Archiefonderzoek in de bouwdossiers van de gemeente Eindhoven is door E. Wisse van Park Strijp Beheer BV verricht, deels in samenwerking met de auteur van dit rapport. De bouwdossiers van de gemeente bleken daarbij opmerkelijke lacunes te vertonen, diverse aanvragen zijn onvindbaar of niet aanwezig. Om deze lacunes in te vullen, heeft aanvullend onderzoek plaatsgevonden door B. Hüsken van Cultuurhistorisch Bureau Hüsken en Zoon. De belangrijkste lacunes konden op die wijze worden ingevuld.

Utrecht, 22 mei/ 11 augustus 2022
J.A. van der Hoeve

3. Bouw- en gebruiksgeschiedenis

3.1. Ontwikkeling van Strijp S

Strijp S of Strijp I[1] is het Philip-fabrieksterrein vlak ten westen van Eindhoven, dat in eerste instantie gebruikt werd als 'overloopgebied' van het eerste fabrieksterrein van Philips bij het stadscentrum van Eindhoven (terrein E, Emmalaan). Het eerste gebouw op het terrein van Strijp S was de glasfabriek, die gefaseerd tot stand is gekomen vanaf 1915. Naast deze glasfabriek zijn diverse fabrieksgebouwen met ondersteunende functies tot stand gekomen, waaronder de papierfabriek. In 1920 volgde een garagegebouw, gelegen tegen de spoorlijn (gebouw SB). De zuidwesthoek van het terrein Strijp S huisvestte vanaf het begin van de jaren twintig het natlab – natuurkundig laboratorium – van Philips en een proeffabriek. Dit complex is meermalen uitgebreid (1922-'42). De rest van het terrein werd vanaf het midden van de jaren twintig in gebruik genomen door een nieuwe radiofabriek, waarvan de betonnen productiegebouwen SK (1927), SAN (1929) en SBP (1930) nog bestaan. Deze gebouwen zijn onderdeel van de 'Hoge Rug', de kerngebouwen van de radiofabriek. In 1942 vond een uitbreiding plaats met het veemgebouw (gebouw SDM). Tot de 'Hoge Rug' behoorde ook het gebouw SL (1928), dat is gesloopt in 1989-'90. Ter weerszijden bevonden zich diverse gebouwen met ondersteunende functies. De meest prominente daarvan was het Philite- of Klokgebouw (gebouw SA, 1928 en 1929). In dit betonnen gebouw werden een kunststof gefabriceerd dat onder meer diende als behuizing van de radio's, genaamd Philite (een variant van bakeliet). De radiofabriek van Philips was één van de grootste ter wereld. Strijp S was kort voor de Tweede Wereldoorlog vrijwel geheel volgebouwd.

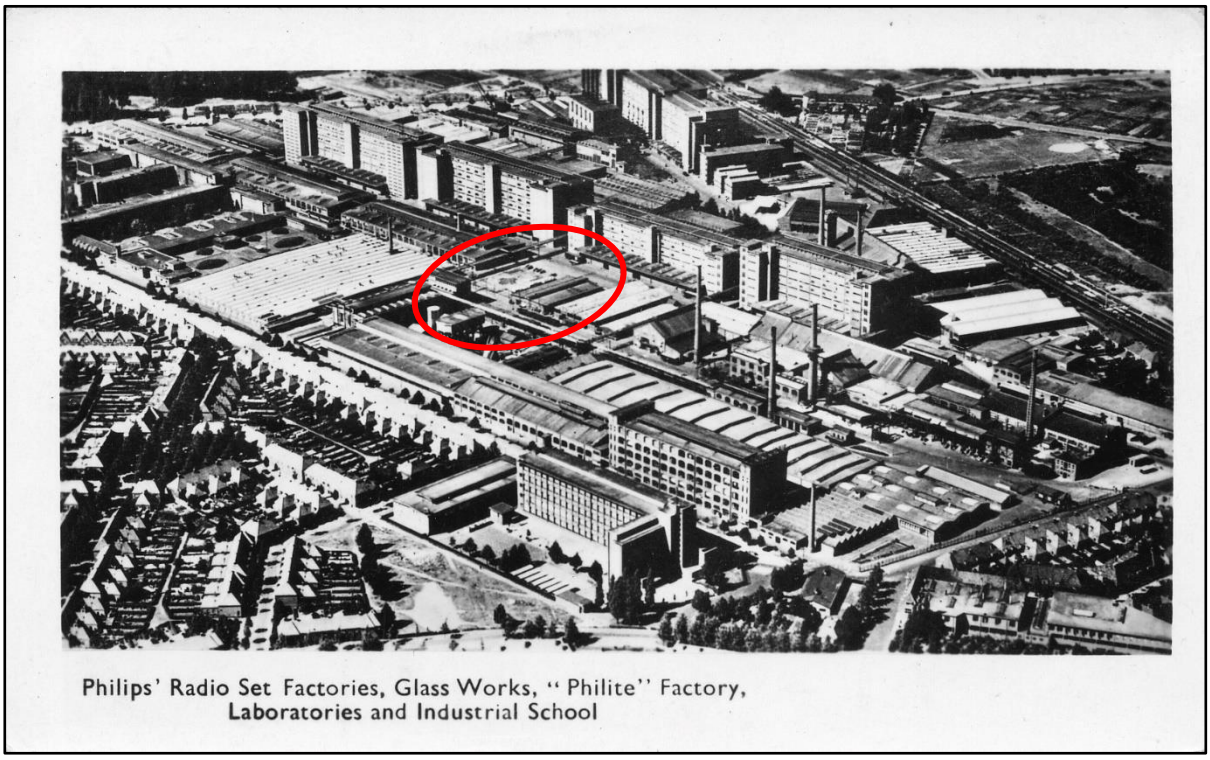

Luchtfoto van Strijp S, ansichtkaart uit circa 1940 (collectie auteur). De locatie van het latere kantoorgebouw SFF is met een rode ovaal aangeduid.

[1] Van der Hoeve & Kamphuis 2000, Van Onna 2002 & Van der Hoeve 2008

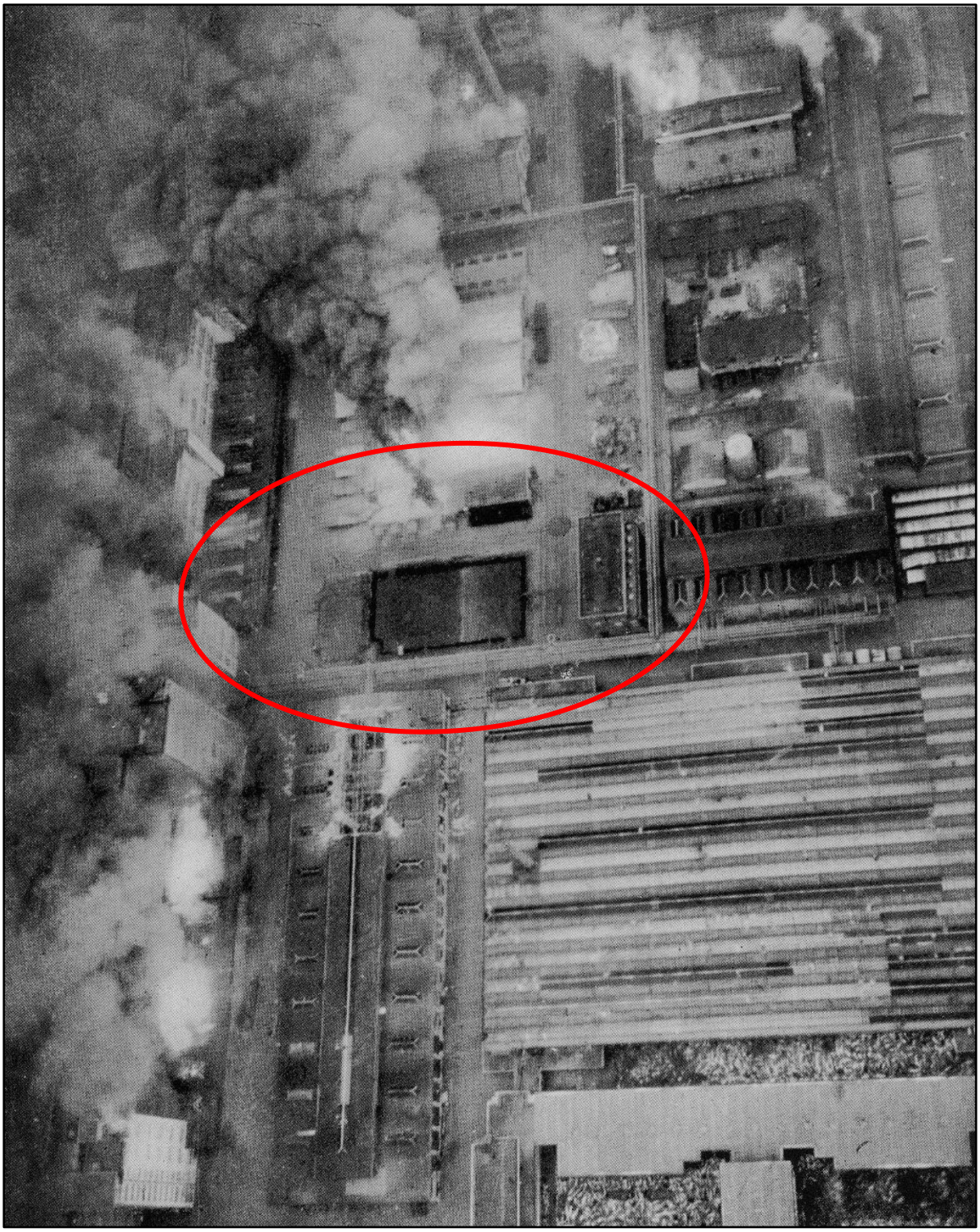

Luchtfoto van het bombardement op 6 december 1942 (ontleend aan: Hermens 2002, pag. 385). Links staan de gebouwen van de 'Hoge Rug'. Aan de bovenzijde van de foto is nog net het oude kopgebouw van het glasgebouw herkenbaar, dat in 1948 is vervangen door het huidige gebouw SWA.
Gebouw SFF is gebouw op het voorterrein van gebouw SK tot stand gekomen.

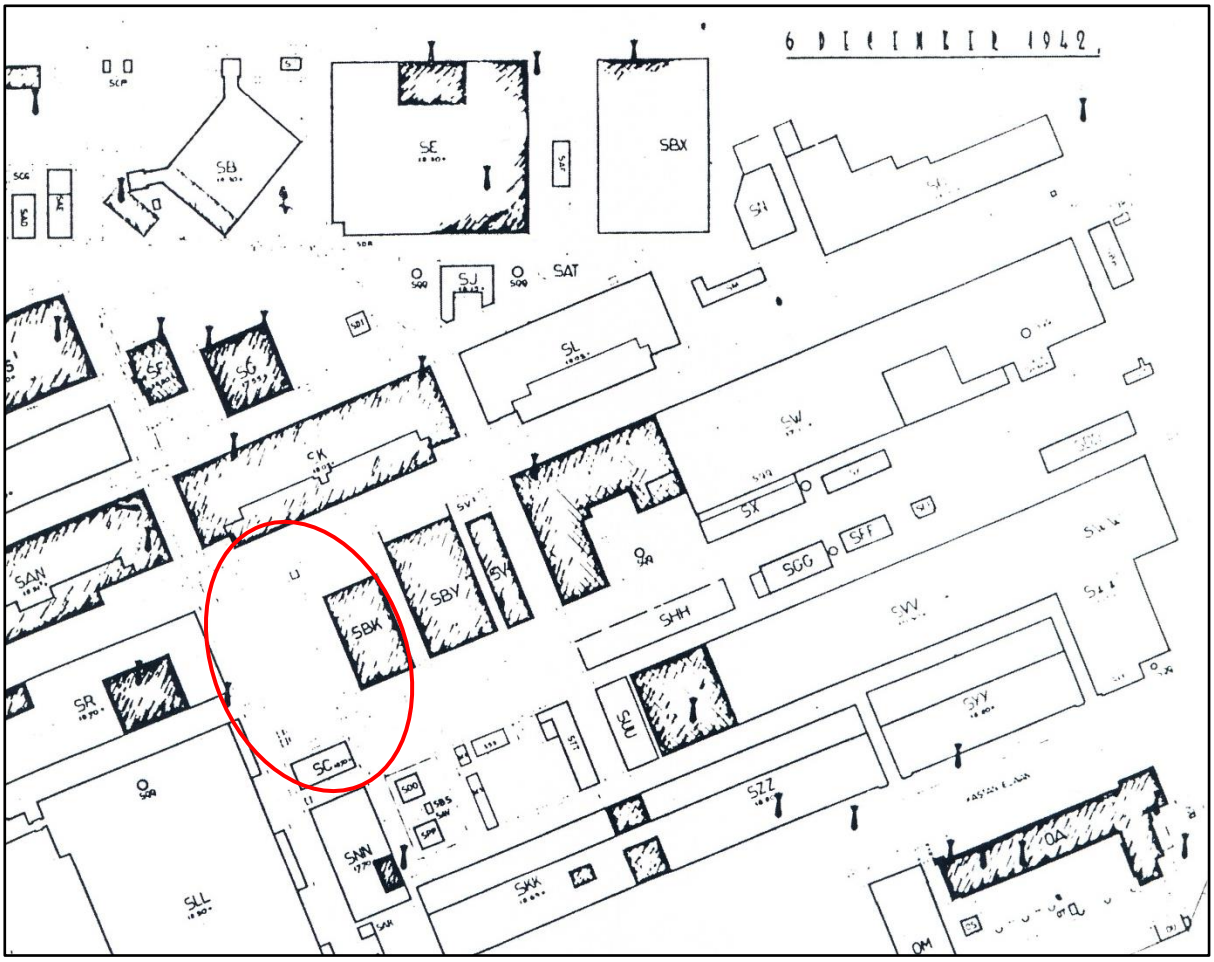

Detail uit een kaart van Strijp S met aanduiding van de bombardementsschade op 6 december 1942 (Hermens 2002, pag. 581). De gebouwen SBK, SBY en SY zijn vervangen door nieuwbouwen. Het glasgebouw (SW) kreeg in 1948 een nieuw kopgebouw (SWA). De positie van het latere gebouw SFF is aangeduid met een ovaal.

Uitsnede uit een luchtfoto van Strijp S, ansichtkaart uit circa 1948 (collectie auteur). Rechts is het vernieuwde hoge glasgebouw (SWA) zichtbaar, links daarnaast laagbouwen uit de jaren veertig. Twee hiervan bevatten kantines. Deze gebouwen zijn gesloopt ten behoeve van gebouw SFF en de omliggende parkeerterreinen en groenvoorzieningen.

Eindhoven is in de Tweede Wereldoorlog meerdere malen getroffen door bombardementen. De meest heftige aanval was het RAF-bombardement van 6 december 1942. Ook het Philips-complex op Strijp S werd stevig getroffen, onder meer het gebied rondom het latere gebouw SFF. Enkele gebouwen op die plek, zoals de gebouwen SBJK, SBY, SY en de westelijke kop van het glasgebouw (SW) werden dusdanig beschadigd dat sloop en nieuwbouw noodzakelijk was. Na de oorlog kwamen onder meer de 'cantines' (gebouw SEA, 1946 en gebouw SEB, 1946) tot stand, evenals een hoogbouw tegen het glasgebouw (gebouw SWA, 1948).

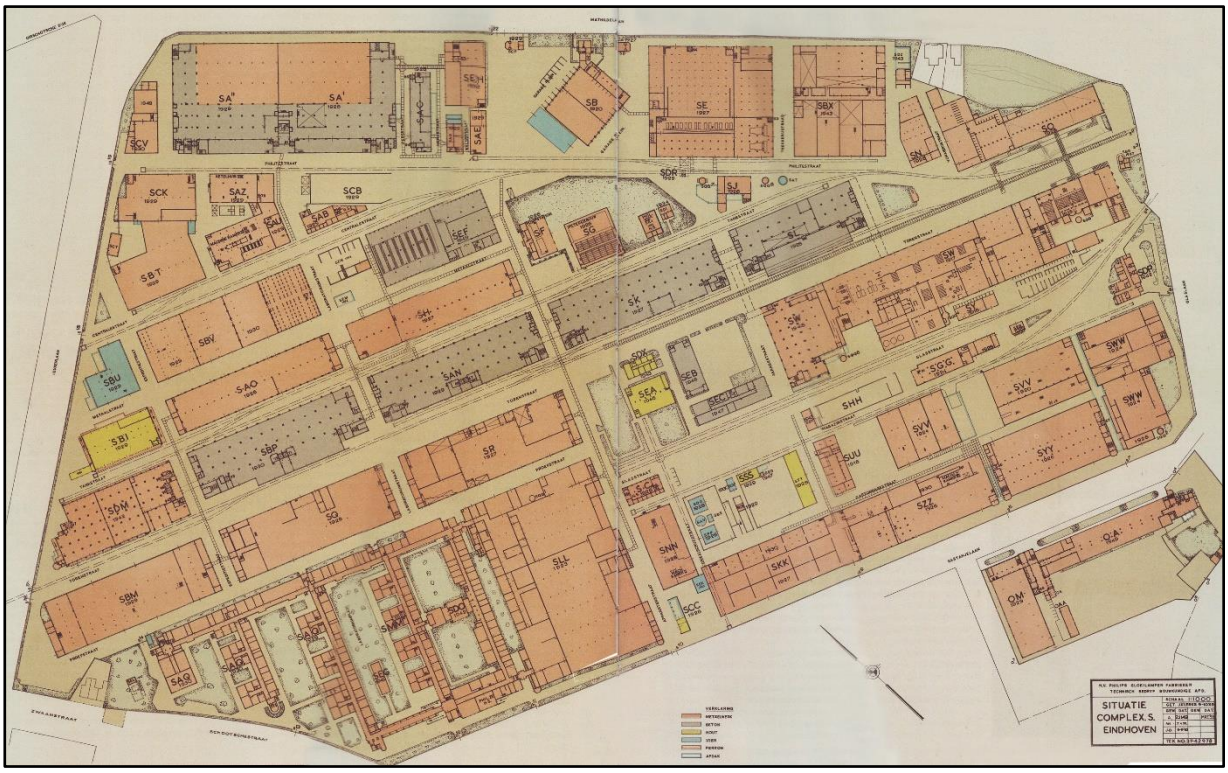

Plattegrond van het fabrieksterrein Strijp S in 1952 met aanduiding van de bouwtypologie en bouwjaren van de gebouwen (Van Onna 2002, pag. 142-143).

3.2. Reorganisatie in Hoofdindustriegroepen (HIG's Audio en Video)

Na de Tweede Wereldoorlog was het fabrieksconcern van Philips opgedeeld in Hoofd-Industrie-Groepen (HIG's), die elk het beheer hadden over de ontwikkeling, productie en marketing van een specifieke produktgroep.[2] Volgens een overzicht uit 1947 was er in Eindhoven sprake van acht HIG's, genaamd Aanverwante Bedrijven, Apparaten, Electro Acoustiek (ELA), Electronenbuizen, Licht, Producten voor Industriële Toepassing (P.I.T.), Röntgen en andere medische apparaten en uitwendige verbrandingsmotoren. De HIG Apparaten behartigde de productie van radio-toestellen, luidsprekers, condensatoren, weerstanden en transformatoren, rijwielverlichting, handdynamo's, scheerapparaten Infraphil-apparaten (warmtelampen). Op Strijp S was deze HIG gehuisvest in de een aantal gebouwen van de 'Hoge Rug' (gebouwen SBP, SAN, SK en SL) en een reeks gebouwen aan weerszijden daarvan (gebouwen SQ, SR, SAO en SH).

De enorme industriële expansie van Philips in de jaren vijftig leidde tot verdergaande opdeling van de hoofdindustriegroepen. Zo werd de meer gespecialiseerde HIG RGT (Radio, Grammofoon en Televisie) in 1958 afgescheiden uit de HIG Apparaten. Hieruit volgde in

[2] SOBE 1977 & https://nl.wikipedia.org/wiki/Hoofdindustriegroep

1973 de afsplitsing van de HIG's Audio en Video. Deze waren speciaal gericht op de audio- en videoapparatuur voor de consumentenmarkt.

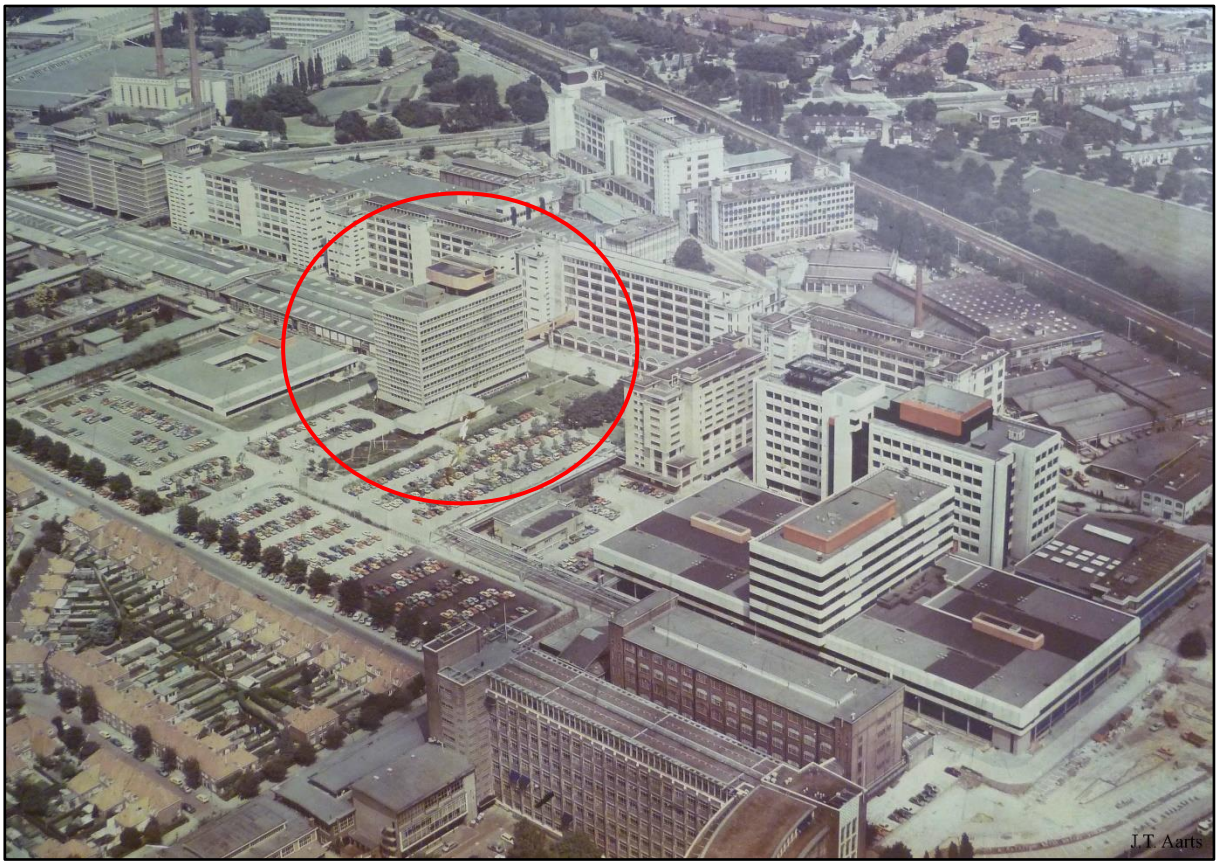

Luchtfoto van het zuidoostelijke deel van Strijp S in 1979, kort na de voltooiing van de gebouwen SFJ en SFH (foto: Wikipedia, Hans Aarts).[3] *Gebouw SFF is aangeduid met een cirkel. Op deze foto valt de vrije ligging van dat gebouw op, omringd door parkeerplaatsen.*

3.3. Reorganisatie Strijp S

De aanpassingen en modernisering in de jaren veertig en zestig konden niet verhinderen dat de gebouwen op Strijp S gaandeweg steeds minder voldeden aan de eisen van de productie. Daarnaast werden ook steeds meer nieuwe producten gemaakt, die elk een eigen productieproces vroegen. Daarom bouwde Philips – vooral buiten Eindhoven – nieuwe fabrieken en grootschalige fabriekscomplexen. Eindhoven werd steeds meer het kennis- en ontwikkelcentrum van Philips. Dat leidde in 1971 tot een saneringsplan voor Strijp S ten behoeve van de Hoofdindustriegroep RGT, later de HIG's Audio en Video. Binnen Eindhoven was deze HIG voornamelijk gevestigd op Strijp S. De eerste stap was de sloop van enkele oude gebouwen ten westen van het glasgebouw (gebouw SW en SWA) – waaronder de twee kantinegebouwen uit de jaren veertig – en de bouw van een nieuw hoofdkantoor (gebouw SFF). Dit nieuwe hoofdkantoor was bestemd voor de technische en commerciële directie, de commerciële- en technische kantoorafdelingen. Deze afdelingen hadden gezamenlijk ongeveer 700 personen. In eerste instantie was er een apart kantinegebouw naast dit gebouw geprojecteerd, maar dat werd uiteindelijk niet gerealiseerd. Na voltooiing van gebouw SFF, konden de oude gebouwen op Strijp verbouwd, heringericht of gesloopt worden. Deze gebouwen waren oorspronkelijk opgezet voor de productie van radio's, maar geleidelijk aan steeds meer ingenomen door kantoren, ontwikkelafdelingen en voor producties. Bij oplevering van het nieuwe hoofd-

[3] https://nl.wikipedia.org/wiki/Strijp-S#/media/Bestand:Strijp-s_1979.jpg

kantoor (gebouw SFF) gaf ir. A.I.J. de Broekert aan:[4] '*Dit nieuwe gebouw is een aanzet tot de vernieuwing van het hele complex. Het is de bedoeling dat in een reeks van jaren het hele complex wordt gerenoveerd, zodat het een prettige werkomgeving wordt voor alle medewerkers.*'
Eind jaren zeventig moesten de oude glasfabriek en aangrenzende gebouwen plaatsmaken voor grote nieuwe gebouwen voor de HIG's Audio en Video, de TV-montagefabriek (gebouw SFH, 1977) en het videolab (gebouw SFJ, 1979). Door te kiezen voor hoogbouw kon ook het verkeers- en parkeerprobleem worden opgelost. Immers, steeds meer werknemers kwamen met eigen auto's. In eerste instantie bleef het fabrieksgebouw voor de productie van karton en papier (gebouw SYY) nog staan, maar omstreeks 1985 is ook dat gebouw gesloopt ten gunste van parkeervoorzieningen.

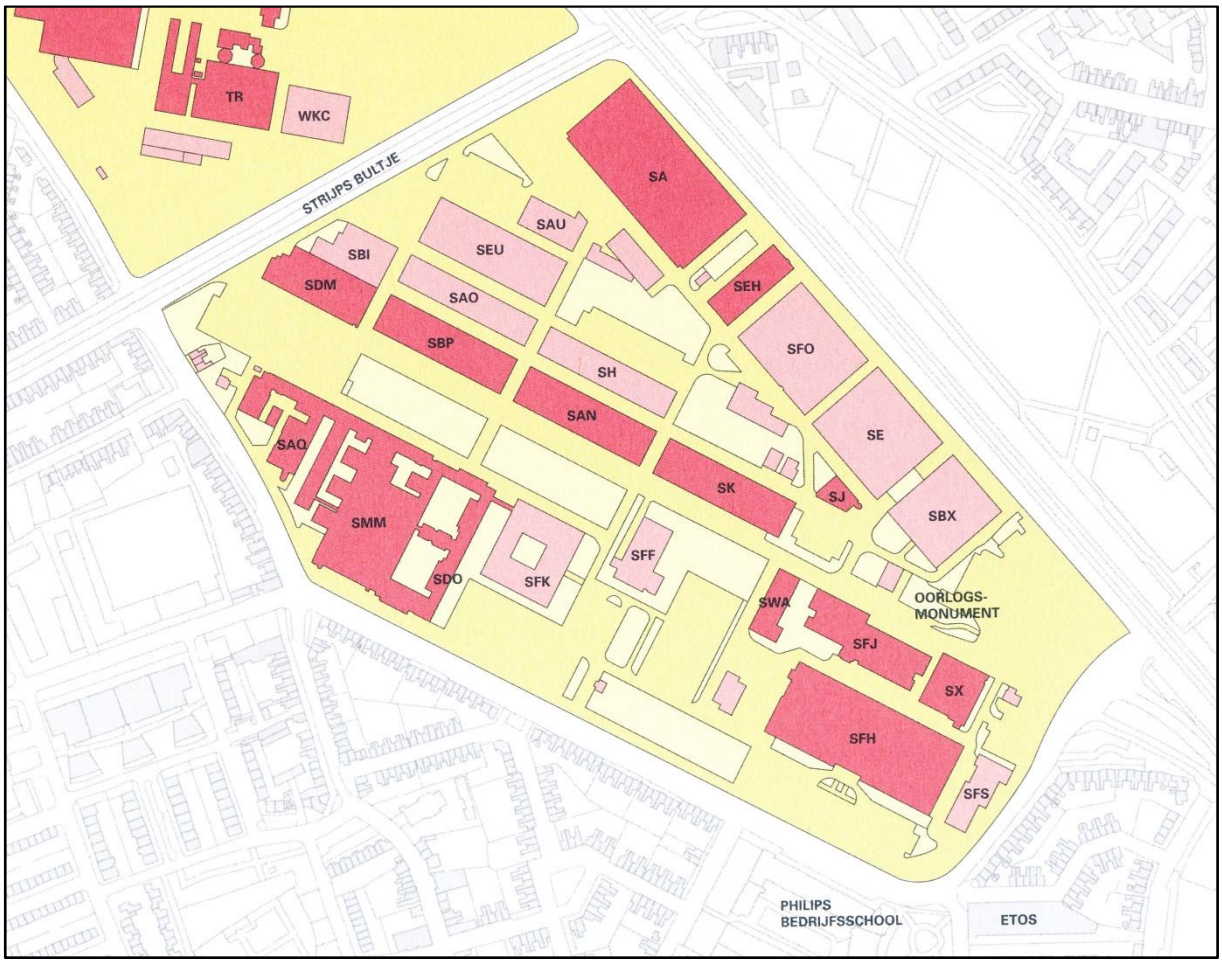

Plattegrond van Strijp S in 2002 (Van Onna 2002, pag. 8).

[4] Philipskoerier 15 mei 1975, pag. 5

3.4. Bouw van gebouw SFF (1970-'75)

Het hoofdkantoor voor de HIG RGT (gebouw SFF) is in de periode 1972-'75 ontworpen door het Architecten- en Ingenieursbureau van Philips in samenwerking met het architecten- en ingenieursburo Bakker en Bakker BV uit Amsterdam. Een artikel in de Philipskoerier doet vermoeden dat het architectonische ontwerp van de gevels primair afkomstig was van het buro Bakker en Bakker.[5] De projectarchitect was J. Nust. Dit architectenbureau en zijn voorgangers hebben een zeer breed en divers samengesteld oeuvre. Helaas is het archief van dit bureau in het stadsarchief Amsterdam nog niet geïnventariseerd.[6] Zelfs een inleiding ontbreekt nog. Volgens de Kamer van Koophandel is het bureau in 2009 geliquideerd. Voor zover nu valt na te gaan heeft het bureau veel flatgebouwen gerealiseerd, vooral op gebied van de woningbouw. Veel van deze flats staan in Noord- en Zuid-Holland.[7] De voorganger van dit bureau, het Architecten- en Ingenieursbureau A. Bakker en ir. Henk Bakker was al tenminste het begin van de jaren zestig werkzaam voor Philips.[8]
Aannemer voor gebouw SFF was de Hollandse Beton Maatschappij, vaste partner van Philips vanaf het begin van de 20ste eeuw. De leiding bij de bouw had ir. J. M. van Oosten van de groep Nieuwbouw voor Eindhoven en omgeving, projectleider was ir. J. Groot Wesseldijk.

De tekeningen in het pandsarchief van de gemeente Eindhoven geven blijk van diverse wijzigingen tijdens het ontwerpproces, mogelijk ingegeven door de hoge bouwkosten. De eerste vergunning voor de bouw is verleend op 24 januari 1972. Toen bestond nog het plan om een fors kantinegebouw naast het hoofdkantoor te bouwen, daarmee verbonden door middel van een tussenlid met een gemeenschappelijke hoofdentree. Gewijzigde vergunningen zijn verleend op 24 oktober 1974 en 8 juli 1975. Op de vergunning van 1974 is het kantinegebouw vervangen door een entreegebouw met trappen en een hellingbaan, voorzien van een luifel. Een ruimte op de begane grond van het hoofdkantoor kreeg de functie als kantine. De installatievoorzieningen op het dak zijn herzien naar ontwerp van ir. De Haas, hetgeen in combinatie met de opvallende oranje accentkleur ervan geleid heeft tot de naam 'biefstuk van de haas'. Op de vergunning van 1975 zijn opnieuw enige wijzigingen te zien, waaronder de stalen hemelwaterafvoeren van Van de Wagt. Vermoedelijk is dit een revisietekening, want de bouwwerkzaamheden waren op dat moment al nagenoeg afgerond.

---

[5] Philips Koerier 15 mei 1975, p. 5: 'Het is een heel proces geweest, met een lange voorbereidingstijd, maar dat heeft zich nu „verhard" in dit gebouw,' zei de heer Broekers die speciaal het aandeel van architect Bakker prees in de totstandkoming van het gebouw.'
[6] https://archief.amsterdam/inventarissen/details/1571 (periode 1953-1989).
[7] https://www.emporis.com/companies/109069/architecten-en-ingenieursbureau-bakker-en-bakker-amsterdam-netherlands/2.
[8] NL-DdtRAD, Architectenbureau Bakker, 1332: Architecten- en Ingenieursbureau A. Bakker en ir. Henk Bakker en zijn rechtsvoorgangers (Regionaal Archief Dordrecht).

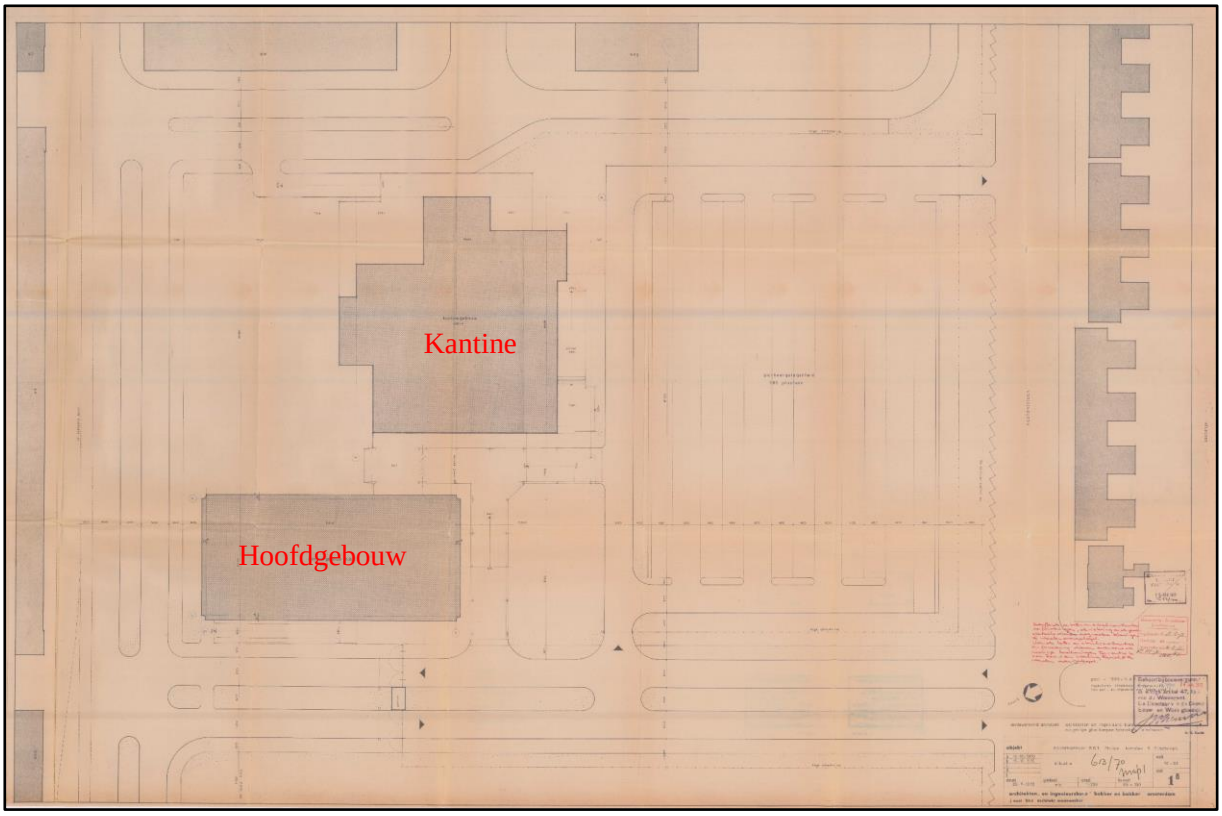

Situatietekening van gebouw SFF (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 1B situatie). Deze tekening van 15 oktober 1970 hoort bij de vergunning van 24 januari 1972. Schuin voor het gebouw SFF staat een kantine. Beide gebouwen verbonden door middel van een laag tussenlid met de hoofdentree. Op de tekening staan ook de royale parkeervoorzieningen en plantsoentjes aangegeven.

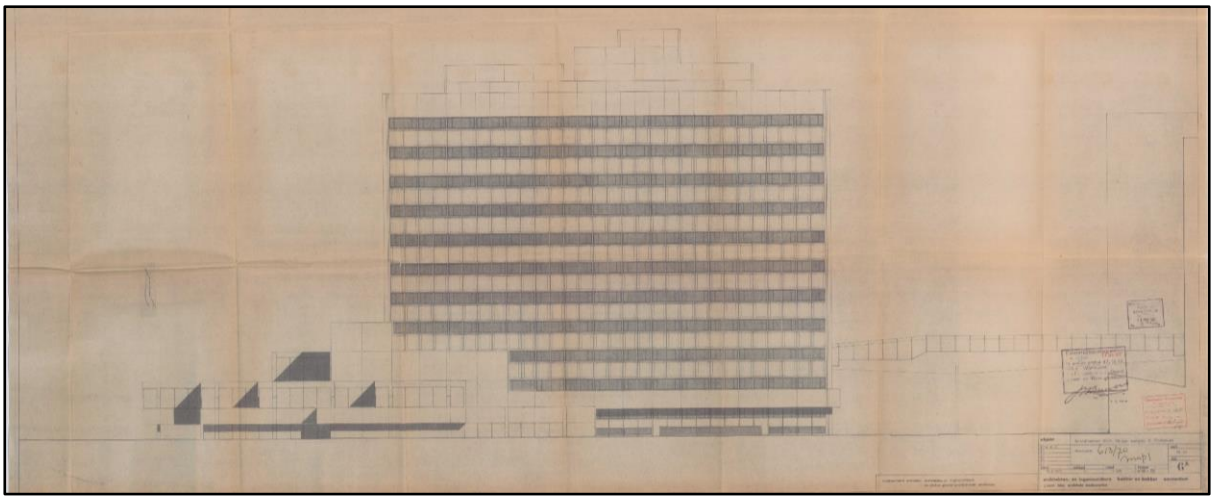

De oostgevel volgens de vergunningaanvraag van 24 januari 1972 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 6A gevel oost). Schuin links voor het gebouw staat een kantinegebouw, verbonden met het hoofdgebouw door een tussenlid met een gezamenlijke entree. Op het dak staat een rechthoekige opbouw voor de installaties, samengesteld uit blokvormige massa's.

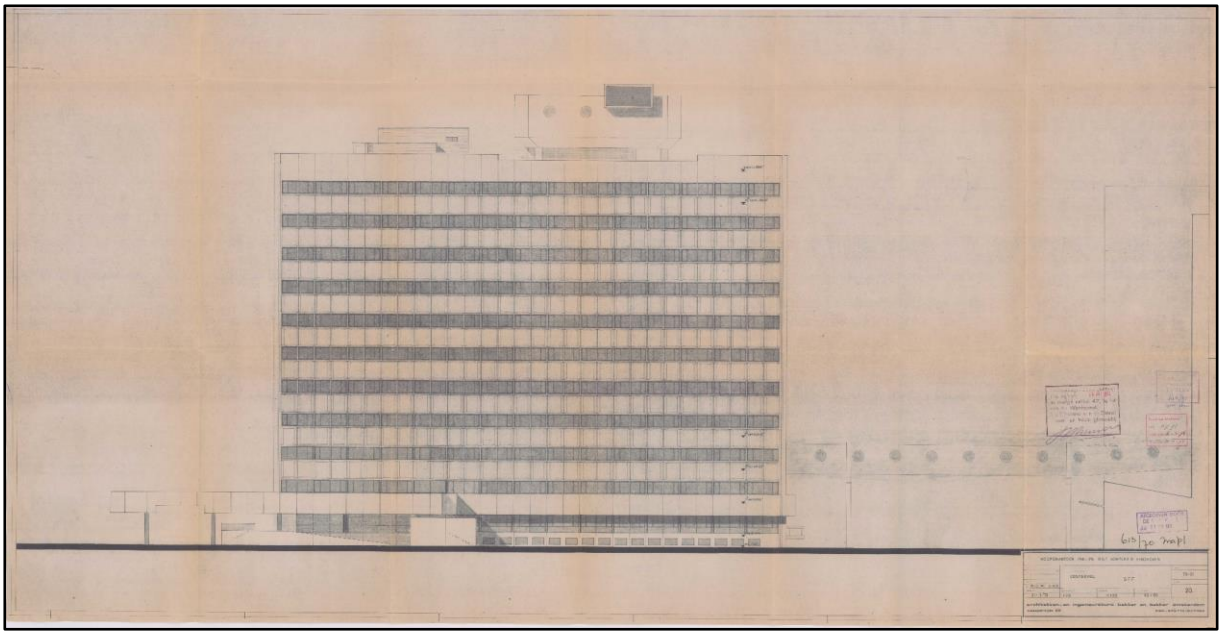

De oostgevel volgens de gewijzigde vergunning van 24 oktober 1974 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 20 gevel oost gewijzigd plan). Het kantinegebouw is vervangen door een entreegebouw met een opvallende luifel, de installatie-opbouw door het ontwerp van De Haas. Ook de loopbrug naar gebouw SK heeft zijn definitieve vorm gekregen.

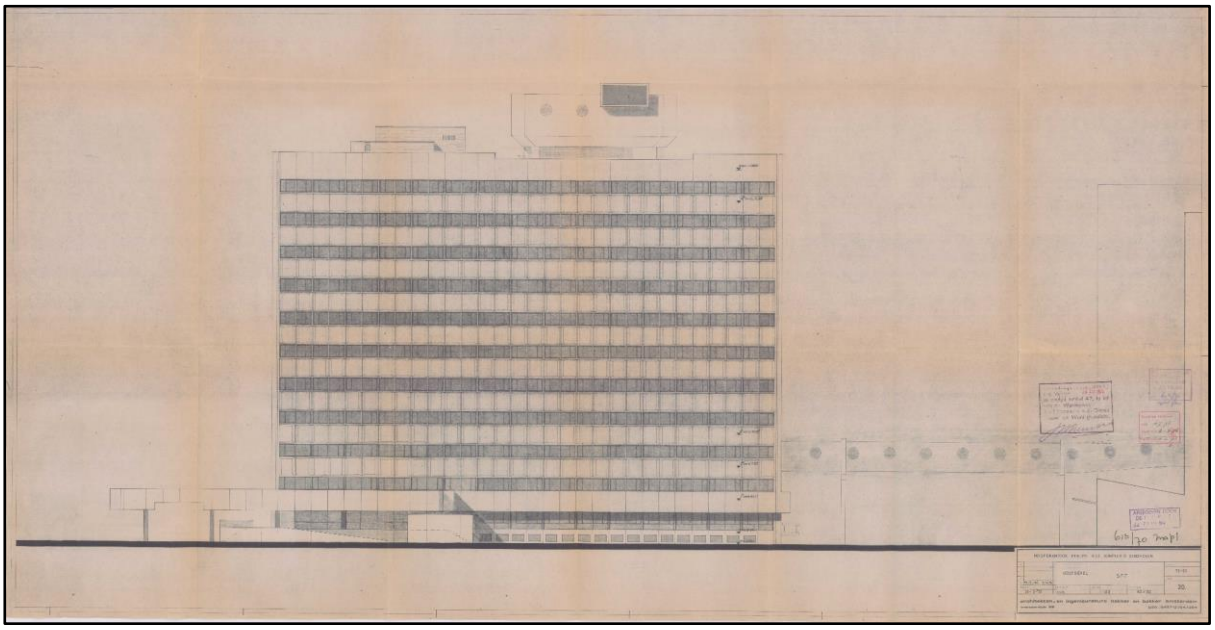

De oostgevel volgens de tweede gewijzigde vergunning van 8 juli 1975 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 20 gevel oost gewijzigd plan). Op deze revisietekening staan ook de hemelwaterafvoeren van de kunstenaar George van der Wagt ingetekend.

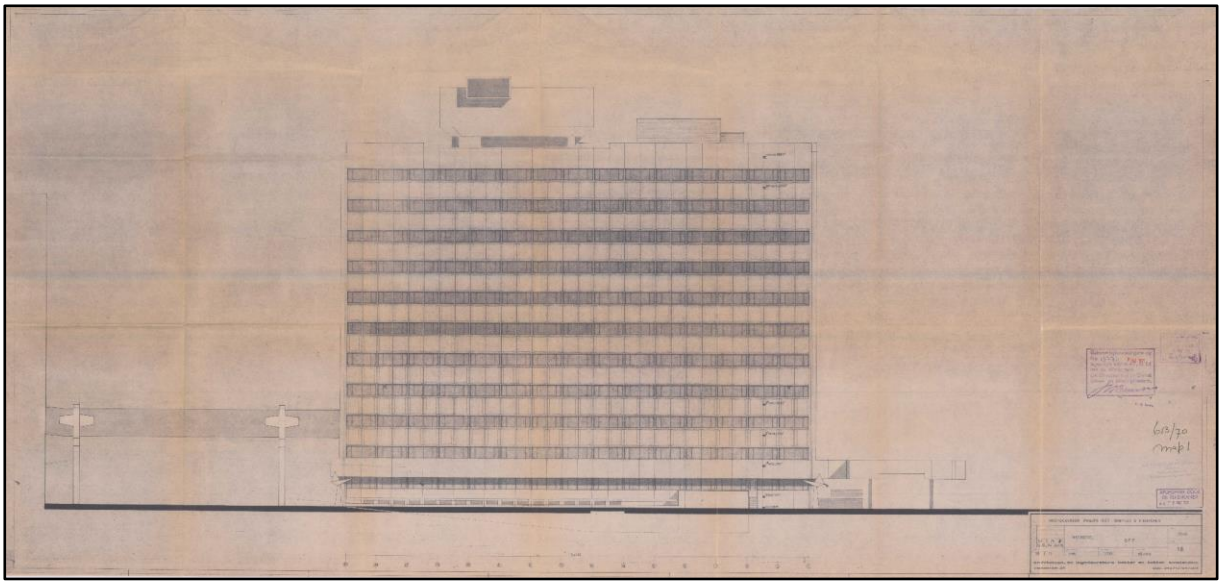

De westgevel volgens de tweede gewijzigde vergunning van 8 juli 1975 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 18 gevel west gewijzigd plan).

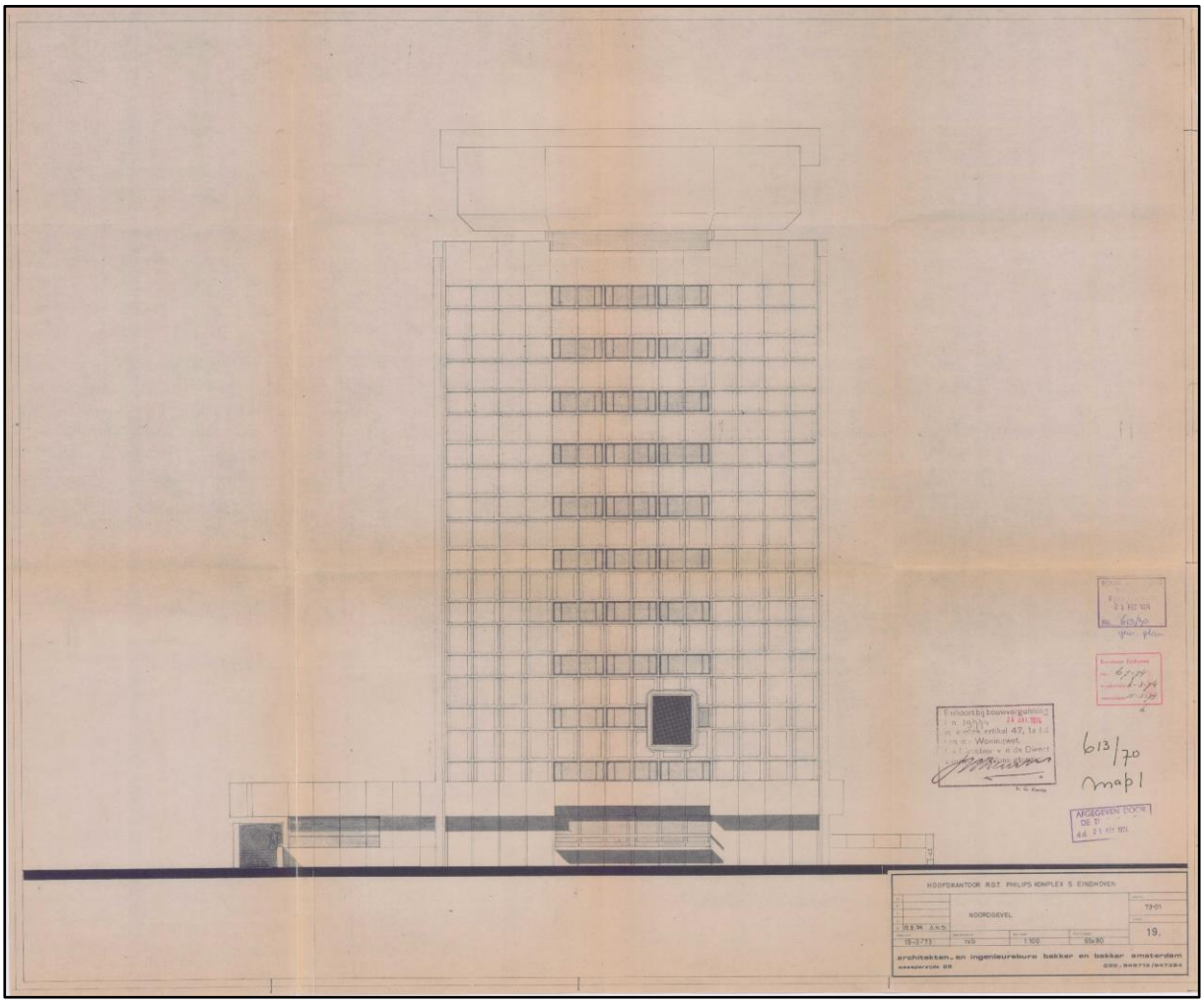

De noordgevel volgens de gewijzigde vergunning van 24 oktober 1974 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 19 gevel noord gewijzigd plan). Op deze tekening ontbreken de hemelwaterafvoeren van De Wagt nog.

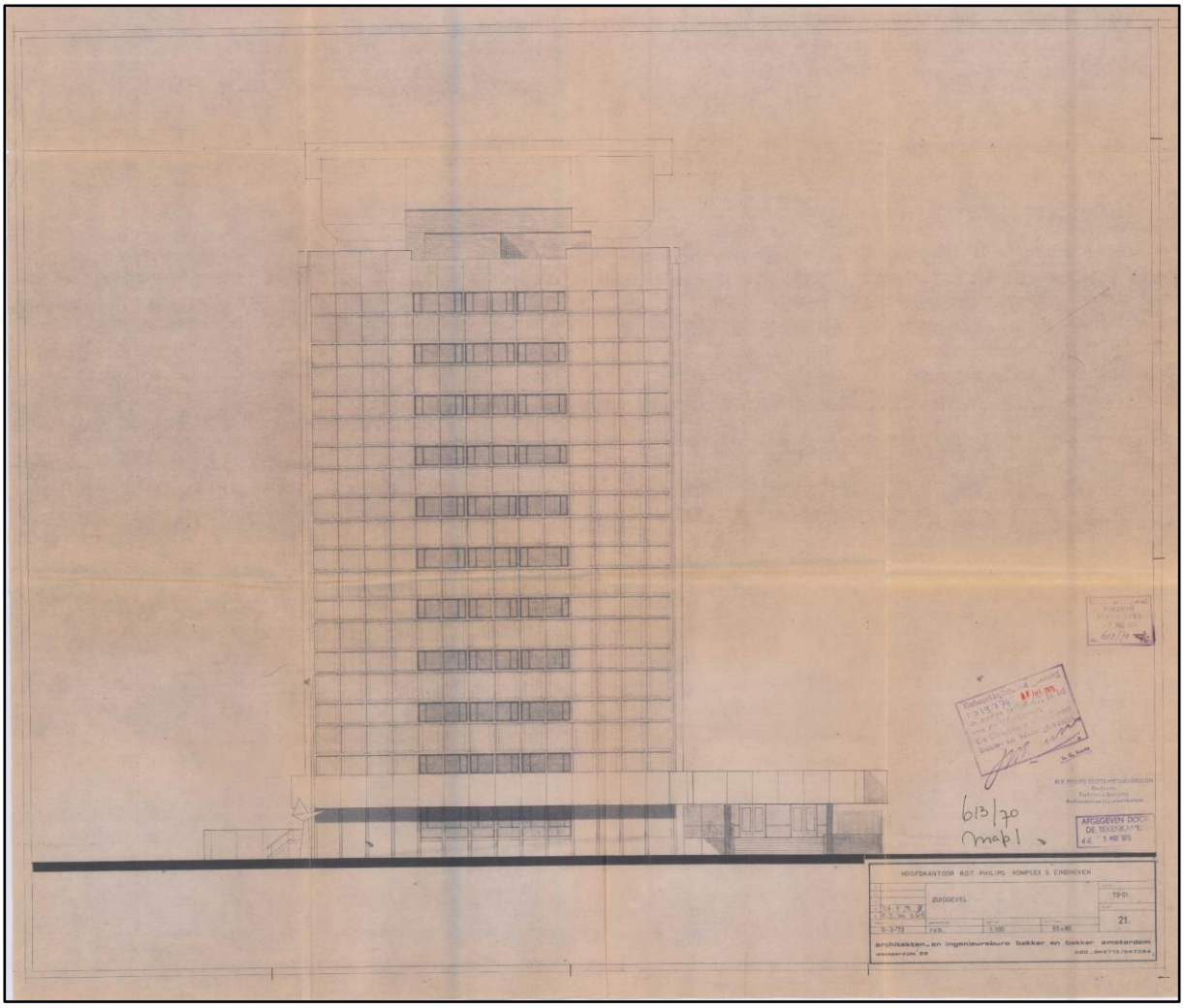

De zuidgevel volgens de gewijzigde vergunning van 8 juli 1975 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 21 gevel zuid 2e gewijzigd plan).

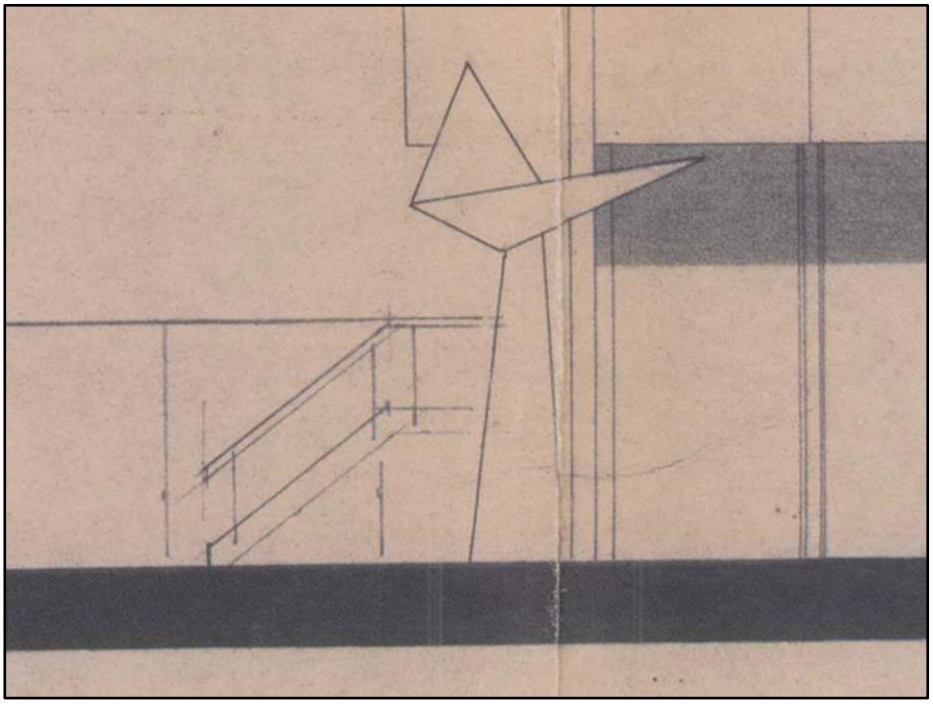

Stalen hemelwateraf-voer naar ontwerp van de kunstenaar George van der Wagt uit 1975 (detail van de voorgaande teke-ning).

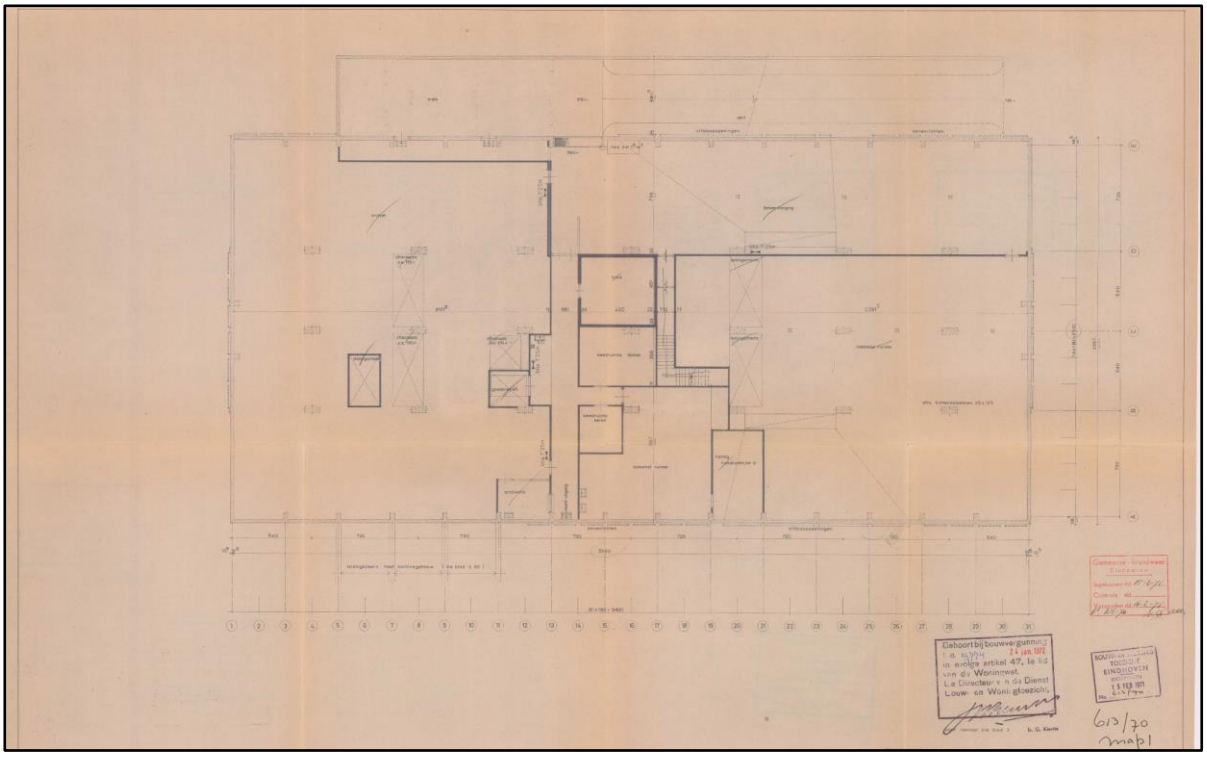

Plattegrond van de kelder volgens de bouwvergunning van 24 januari 1972 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 2A, plattegrond kelder). Op deze tekening zijn de hellingbaan, een grote archiefruimte (links) en een installatieruimte (rechts) herkenbaar.

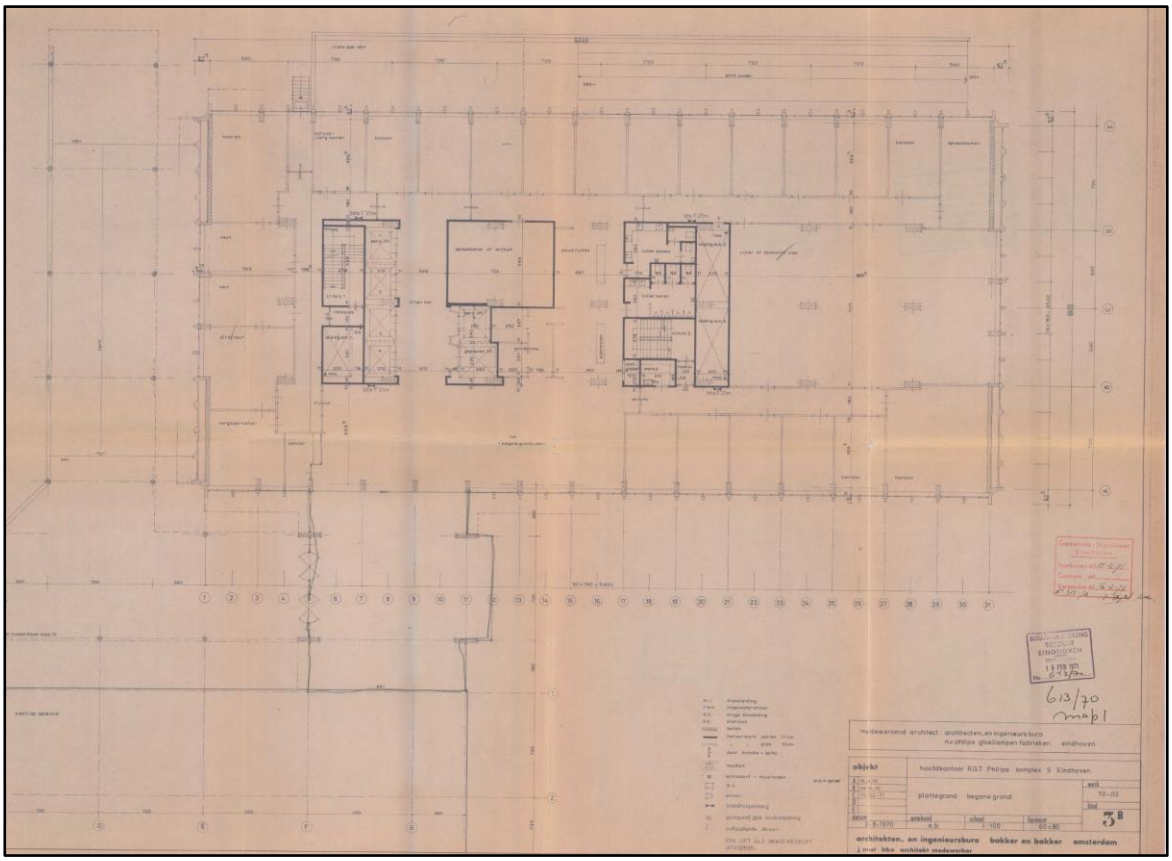

Plattegrond van de begane grond volgens de bouwvergunning van 24 januari 1972 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 3B plattegrond begane grond, februari 1971). Deze tekening is nadien vervangen.

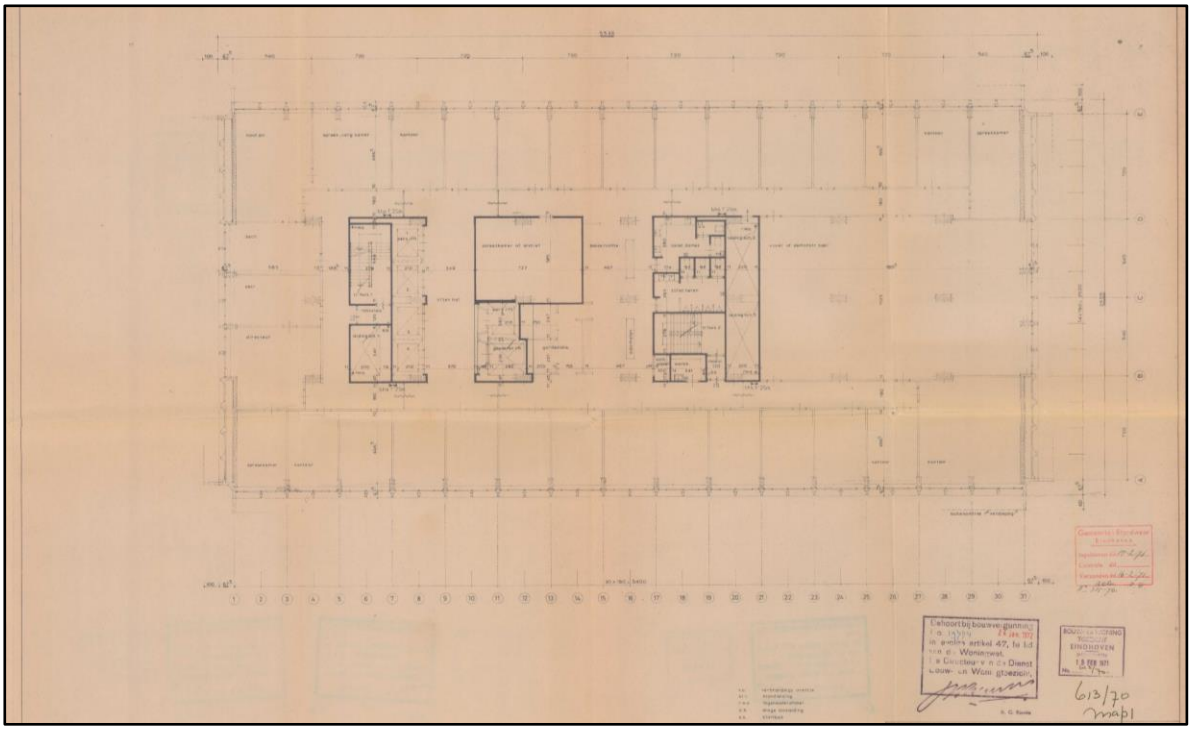

Standaardplattegrond voor alle de verdiepingen volgens de bouwvergunning van 24 februari 1972 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 4B plattegrond verdiepingen). Alle verdiepingen hebben dezelfde plattegrond. Deze tekening is niet vervangen bij de volgende aanvragen.

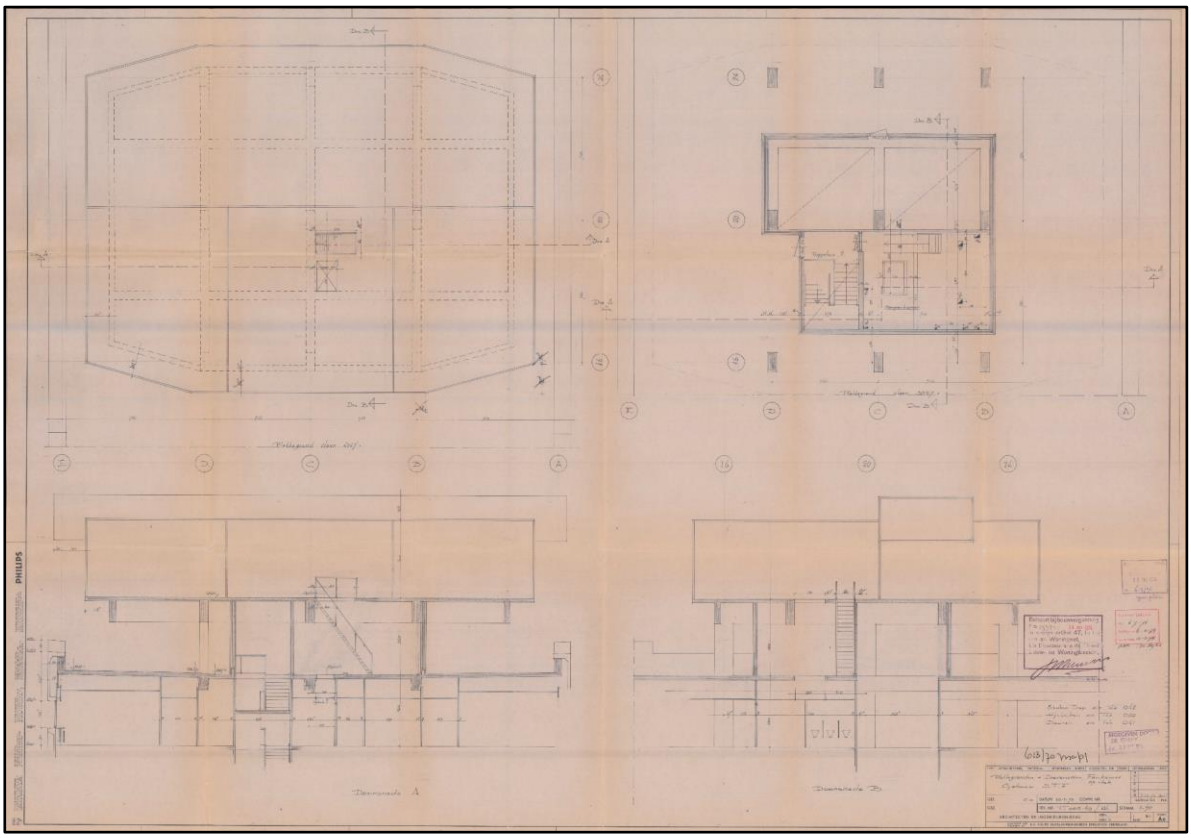

Tekening voor de luchtbehandelingscentrale op het dak volgens de vergunning van 24 oktober 1974 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening plattegronden en doorsneden fankamer op dak).

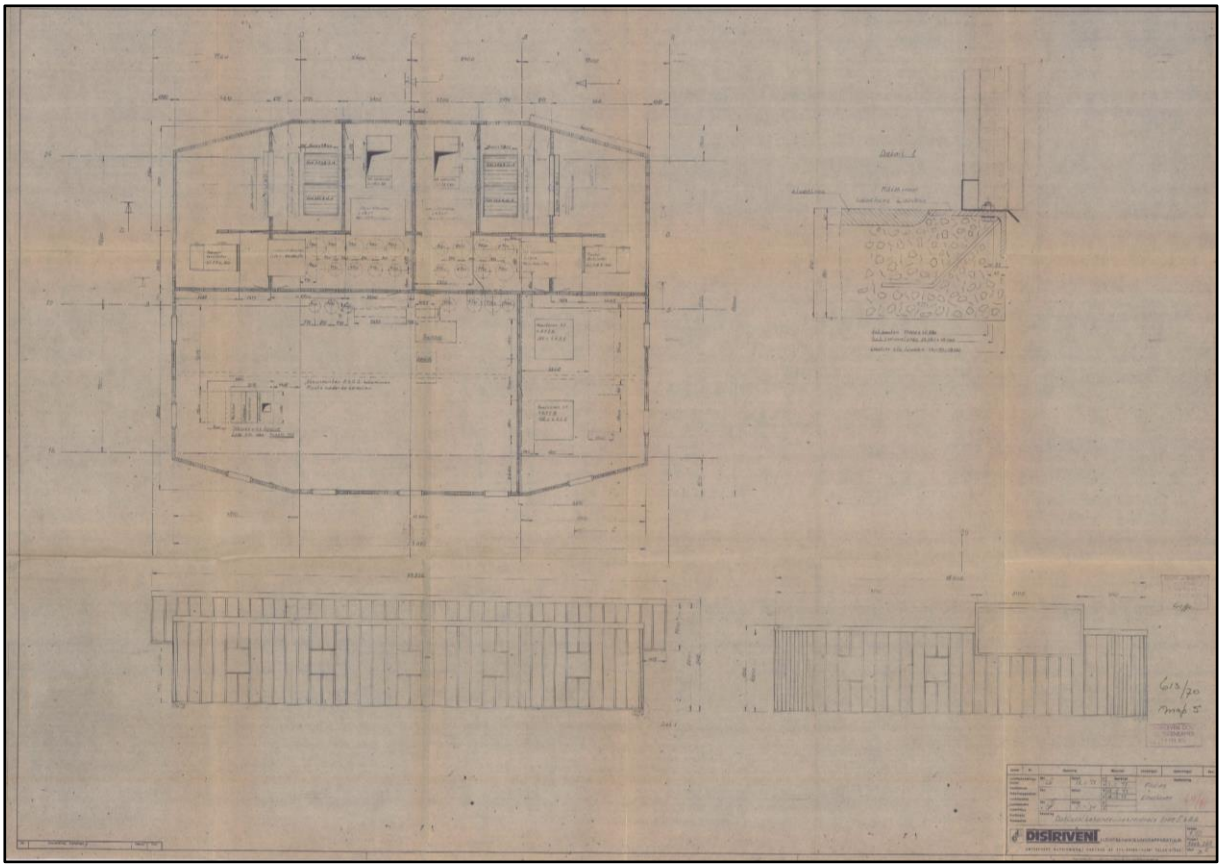

Plattegrond en gevels van de luchtbehandelingscentrale, tekening Distrivent luchtbehandelingsapparatuur uit Amersfoort, 19 februari 1974 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Tekening dak luchtbehandelingscentrale type ESAQ).

De bouwstijl van gebouw SFF wordt gekarakteriseerd als 'Brutalisme', een stroming binnen de architectuur tussen de jaren vijftig en zeventig die zich kenmerkt door kubusvormige of blokvormig samengestelde bouwmassa's met gevels in geometrische vormen en repeterende vormen. De naam is ontleend aan de Franse benaming van beton als schoonwerk: béton brut. Er kan sprake zijn van monoliet gietbeton met zichtbare aftekeningen van de bekisting, maar ook – zoals hier – van geprefabriceerde elementen van schoon beton of uitgewassen grindbeton. De elementen kunnen strak en hoekig zijn, maar ook heel plastisch. Gebouw SFF heeft een blokvormige bouwmassa, een opbouw in een basement, schacht en dakrand. Voor de gevels zijn strakke, hoekige projekTTon-bouwelementen gebruikt met een gelijkmatig rasterpatroon over de hele gevel, geproduceerd bij de betonwarenfabriek Meteoor[9] met vestigingen in Tilburg, De Steeg, Gouda en Rotterdam. De gebruikte bouwelementen en details zijn uitgetekend door het tekenbureau van de projekTTon-vestiging in Tilburg. Waar het gebouw de indruk geeft van een zeer beperkt aantal toegepaste elementen, moet toch sprake zijn vele verschillende elementen, exemplaren met hoeken aan de linker- en rechterzijde, hoekstukken, onderplaten, bovenplaten, hoekstukken en platen bij de aansluiting van de luchtbrug. Het beton is uitgewassen volgens een goedgekeurd monster ('monster no 11, massief'), omschreven als

[9] https://www.meteoor.nl/over-ons/historie/: De betonfabriek Meteoor heeft een geschiedenis vanaf circa 1905, toen W. Honig begon met productie van cementstenen. Cement- en betonwarenfabricage werd voor het eerst grootschalig aangepakt met de oprichting van De Meteoor in 1907 te Rheden, destijds beter bekend als NV Vigorose Cement Industrie De Meteoor. Deze firma bestaat nog steeds, maar levert nu nog vooral betonwerk voor trein- en tram-infrastructuur.

een fijnkorrelig en beige beton. Gebouw SFF heeft op elke verdieping horizontale borstweringen, waarvan de platen zijn opgehangen aan de betonconstructie. Daartussen bevinden zich vensterstroken van identieke aluminium vensters, gekoppeld door blinde panelen. De kozijnen en ramen waren vermoedelijk donkerbruin, de dichte panelen ertussen oranje. Nadien is gekozen voor een blauwe kleur voor de blinde panelen. Deze vensterstroken hebben gevelkolommen in het stramien van de prefab-platen, vastgeschroefd aan de panelen aan onder- en bovenzijde. Deze pilasters worden ‘schaduwkolommen’ genoemd.

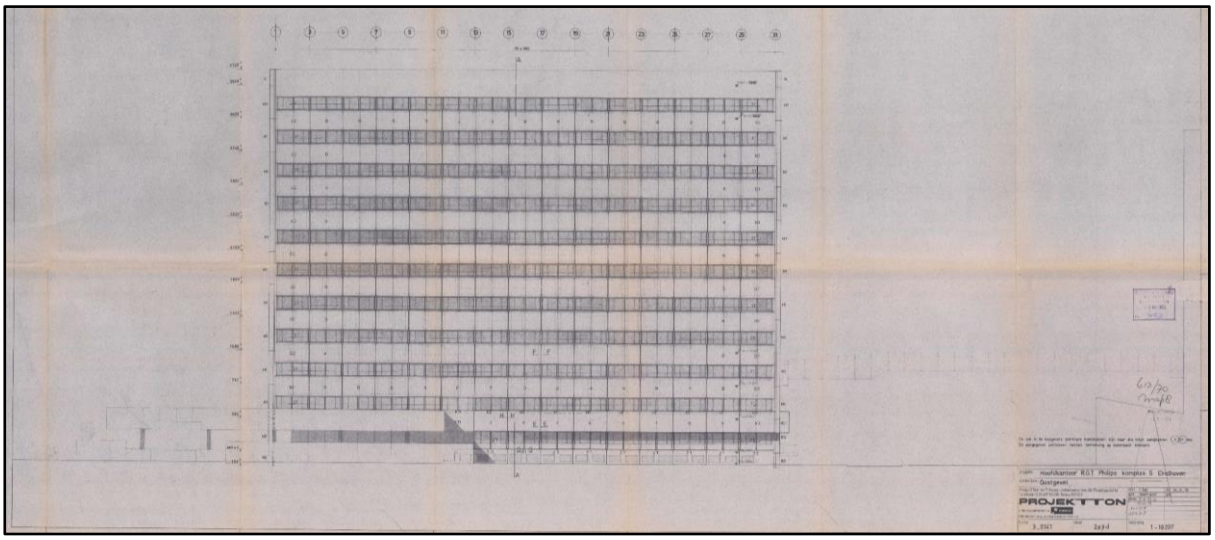

Oostgevel met aanduiding en nummering van de prefab-gevelelementen, tekening van ProjekTTon uit Tilburg gedateerd 27 september 1973 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Tekening blad 18397 elementen oostgevel).

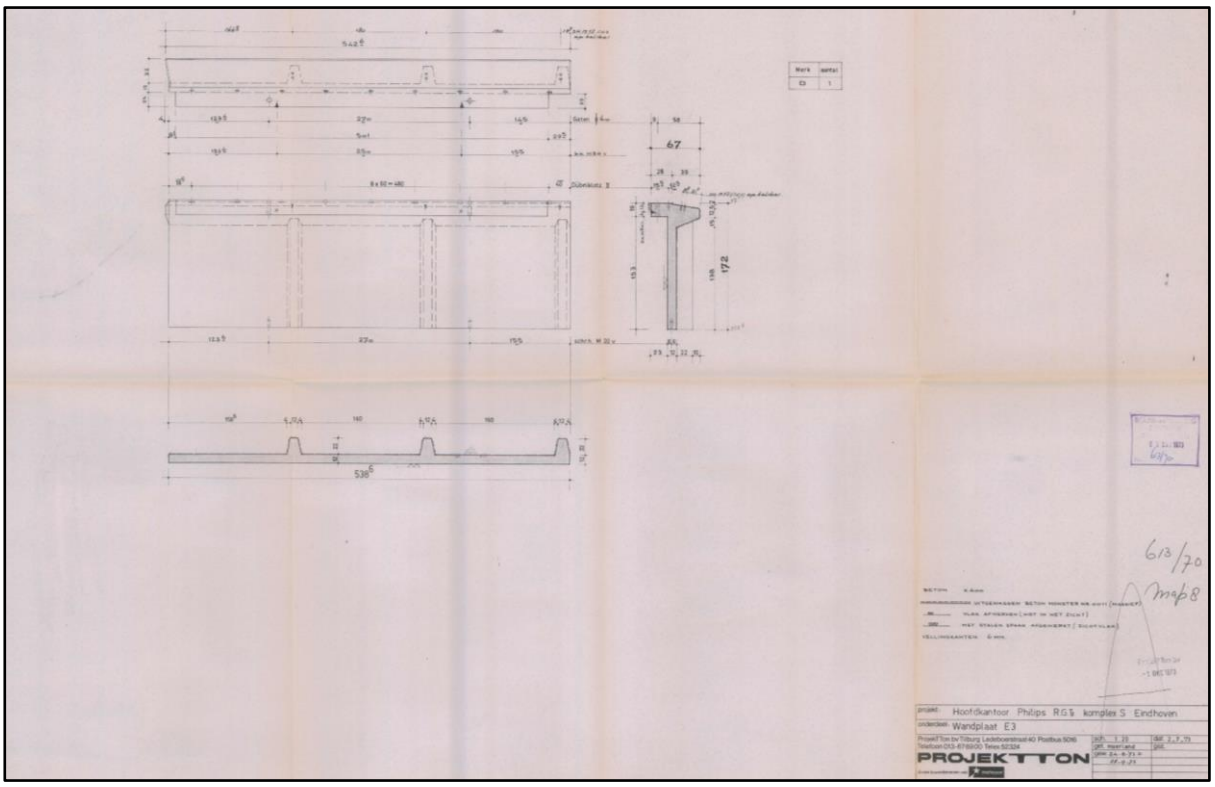

Voorbeeld van een van de prefab-gevelplaten van ProjekTTon, tekening september 1973 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Tekening blad 18403 wandplaat E3).

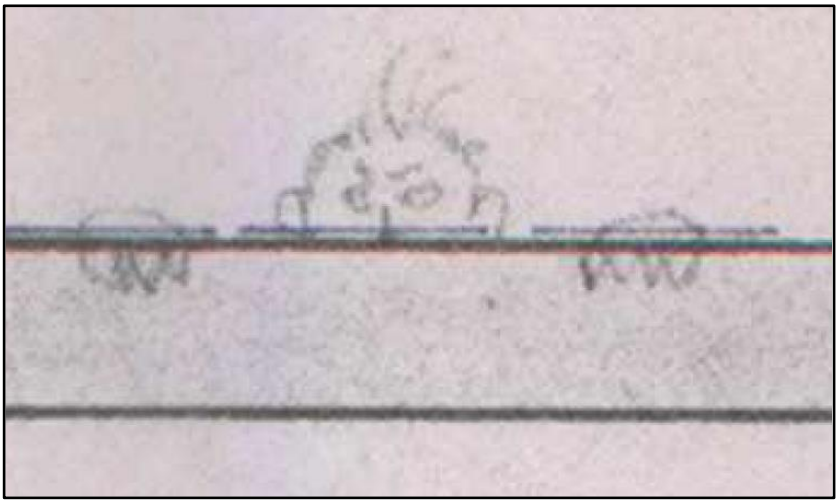

Droodle op de voorgaande tekening (gemeente Eindhoven, bouwdossier : 1970_0613 Tekening blad 18403 wandplaat E3).

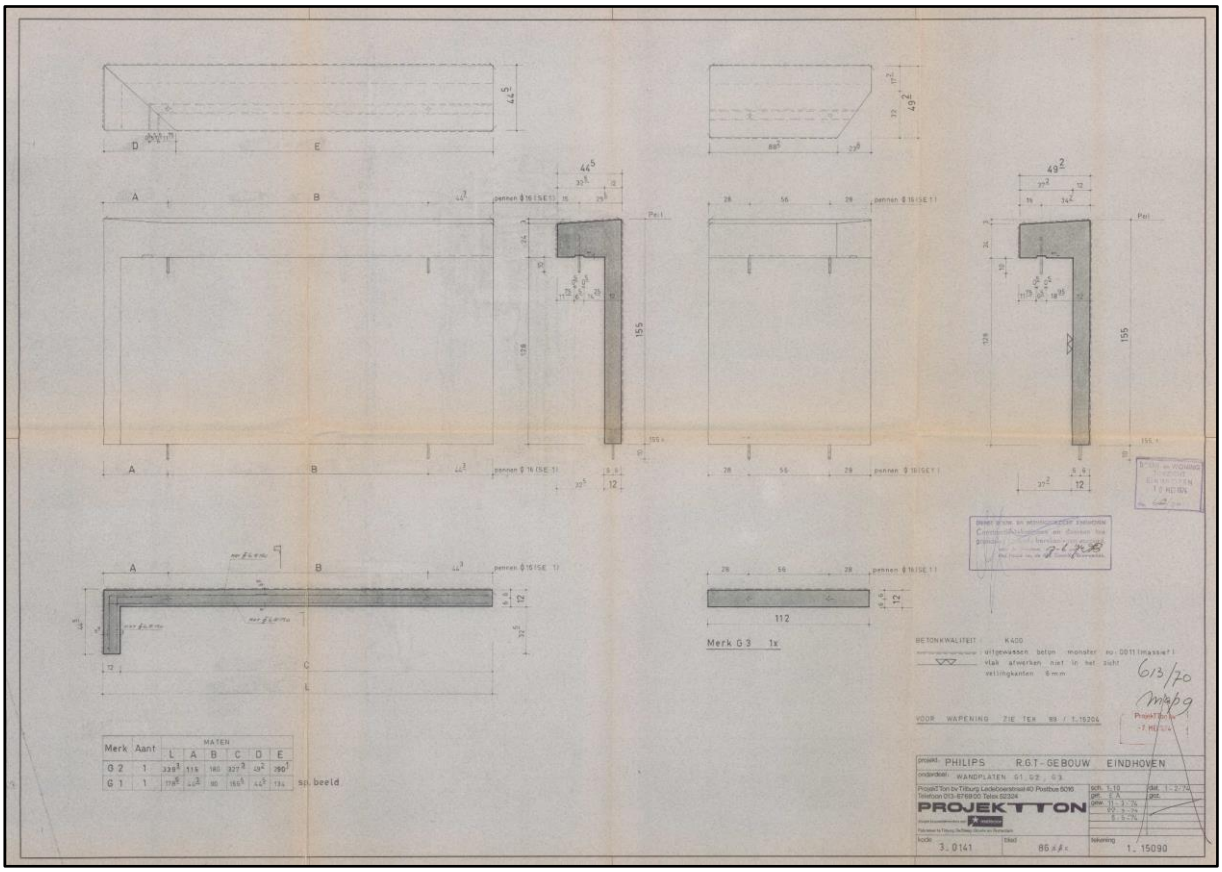

Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Advies constructie tekening blad 15090 wandplaten G1 G2 G3. Detaillering van één van de prefab-gevelplaten voor gebouw SFF, tekening uit mei 1974.

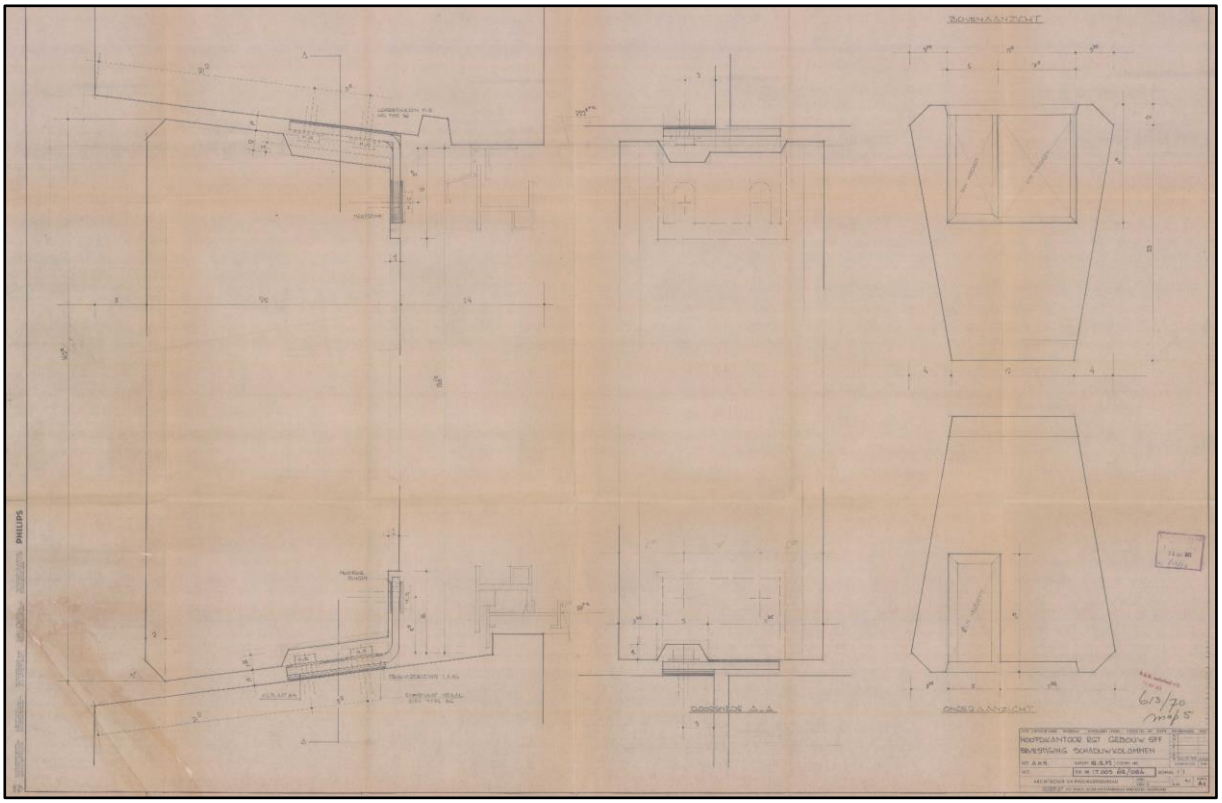

Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Tekening bevestiging schaduwkolommen. Deze tekening is gemaakt door het architecten- en ingenieursbureau van Philips, geaccordeerd door de aannemer HBM Nederland nv (15 november 1973).

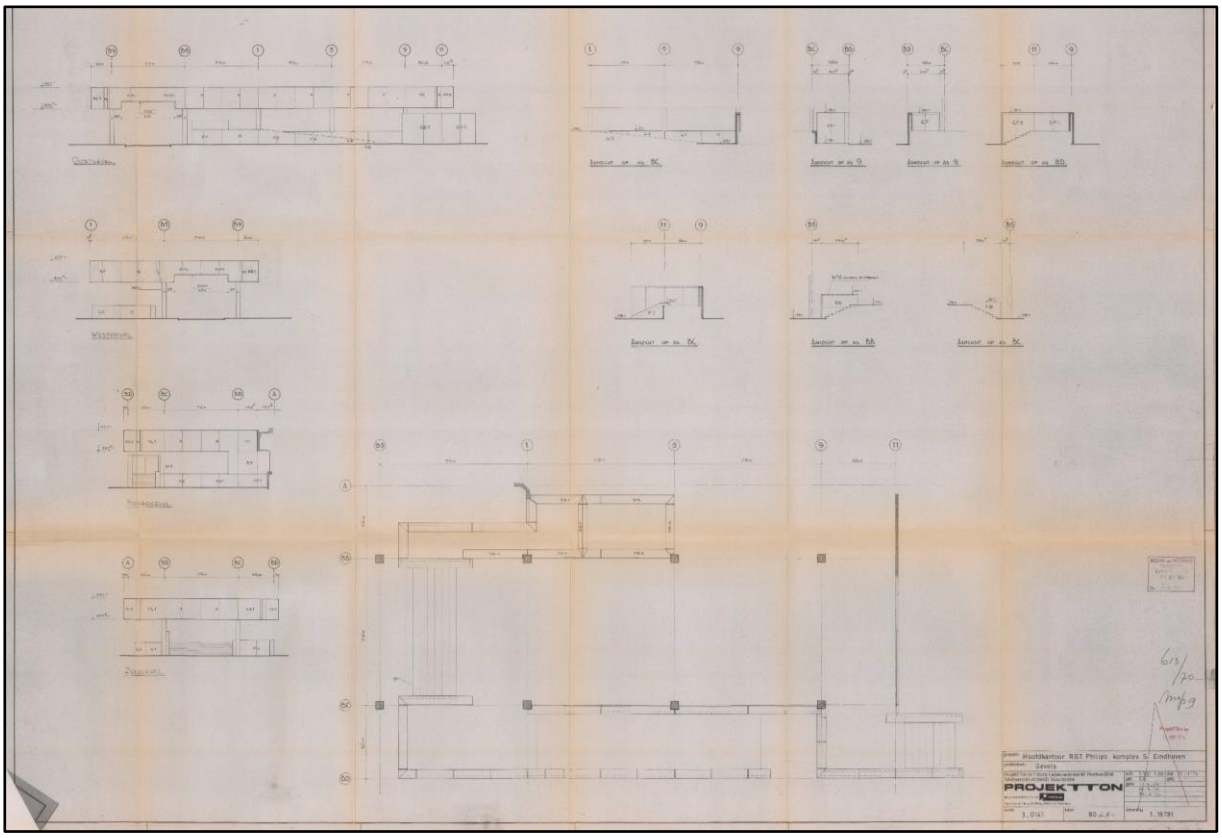

Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Tekening blad 18781 elementen gevels begane grond souterrein. De gevelplaten voor het entreeportaal, tekening ProjekTTon (14 mei 1974).

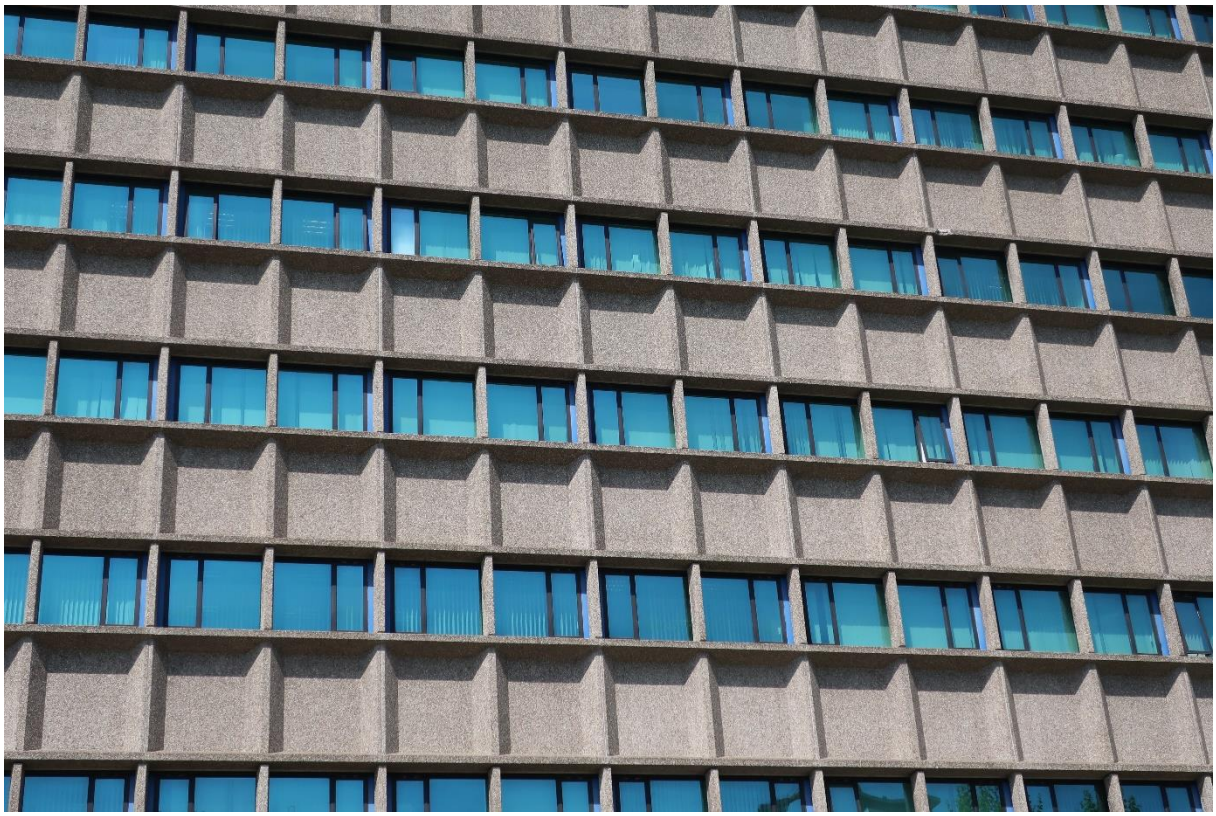

Overzicht van het rasterpatroon in de prefab-gevelplaten van uitgewassen grindbeton. Herkenbaar zijn de horizontale banden (bestaande uit dubbelpanelen) en vensterstroken met 'schaduwkolommen'.

Overzicht van de gevel. Op deze foto valt goed te zien dat er sprake is van dubbelpanelen, hoekstukken en schaduwkolommen in de vensterstroken. Aan de rechterzijde zijn de verticale hoekelementen te zien, overhoekse panelen met ribben.

Als genoemd heeft het gebouw heeft een heel strakke bouwmassa en eenduidige ‘brutalistische’ architectuur. Opvallend daarin zijn de accenten, oorspronkelijk allemaal in een felle oranje kleur. Meest opvallende element is de luchtbehandelingscentrale, die is uitgevoerd als een accent of bekroning van het gebouw. In het eerste ontwerp had deze ruimte een opbouw uit ‘gestapelde blokken’, nadien is gekozen voor een meer plastische gesegmenteerde vorm met overstekken over beide langsgevels. Deze luchtbehandelingscentrale is geleverd door de firma Distrivent uit Amersfoort. De naam van de ontwerper ir. De Haas heeft in combinatie met de oranje kleur geleid tot een curieuze naam voor deze opbouw: ‘biefstuk van de haas’. Deze naam staat zelfs op de tekeningenlijst, die in het gebouw wordt bewaard.

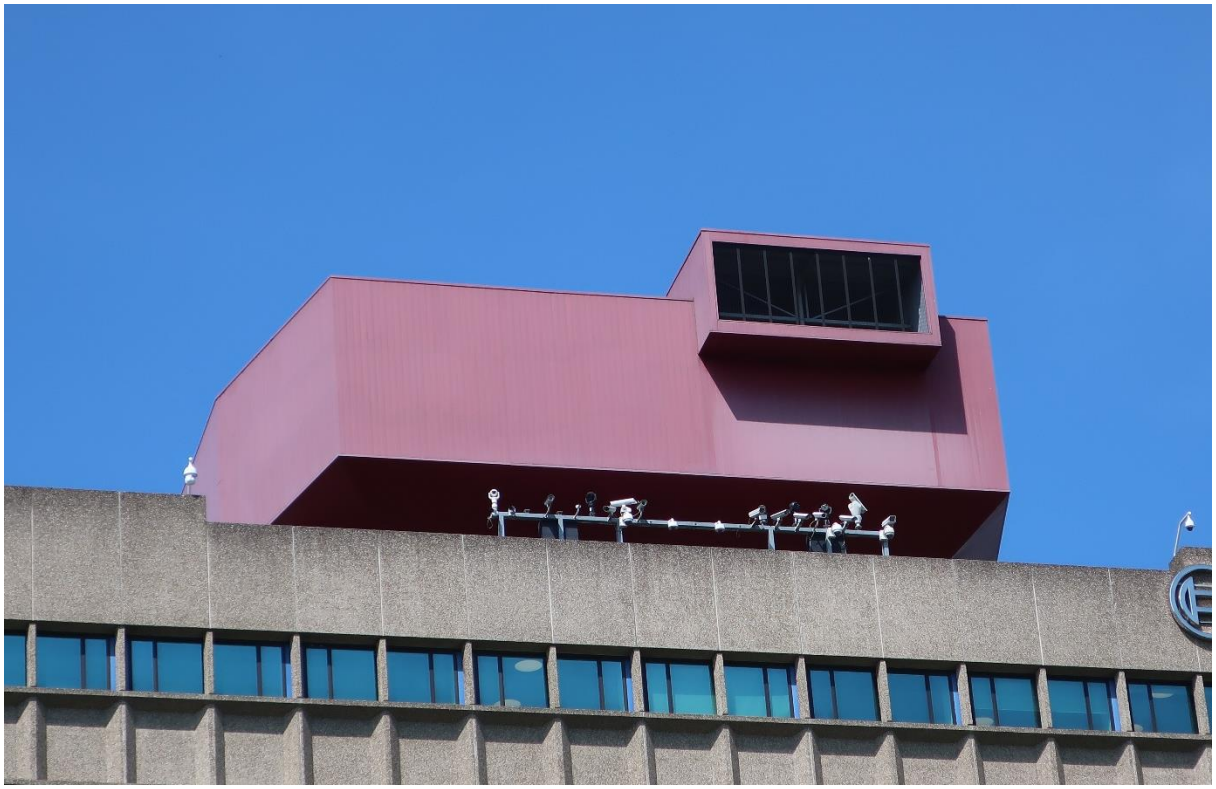

De luchtbehandelingscentrale of ‘fankamer’ is als een accent op het gebouw geplaatst, voorzien van een accentkleur. De oorspronkelijke oranje kleur is in 2012 in paarsrood veranderd.

Gebouw S F F

Herkomst. Naam	Werknr.	Datum.	Omschrijving	Oud nr.	Nieuw nr.
H.B.M.			Berekening	-	1T003 69/999-1
"			"	-	2
"	2325/A	15/ 4.74	" belastingen loopbrug naar SK	-	3
"	" /531		" gewicht en zwartepunt loopbrug naar SK	-	4
"	/1	5/ 3.74	" ventilatie gebouw BIEFSTUK v. de Haas	-	5
Custers		24/ 6.74	" staalconstruktie	-	6
Distrevent	1		" windligger	-	7
"		/ 5.74	" windbelasting in dakvlak	-	8
		/ 6.74	Berekening	-	9

Fragment uit de tekeningenlijst van gebouw SFF (gebouwarchief, reproductie E. Planting van Bosch Security Systems). De bijnaam voor de luchtbehandelingscentrale is met pen toegevoegd.

Oranje was ook gebruikt als accentkleur voor de blindpanelen in de vensterstroken. Verder had de loopbrug een oranje kleur, evenals de stalen (cortenstaal[10]) hemelwaterafvoeren van de kunstenaar George van der Wagt.[11]

De stalen hemelwaterafvoeren van de kunstenaar George van der Wacht (1975). Deze kunstwerken hadden oorspronkelijk een oranjerode kleur.

[10] Van der Zee 2013, pag. 123.

[11] https://nl.wikipedia.org/wiki/George_van_der_Wagt: George van der Wagt (Amsterdam, 4 april 1921 – Rotterdam, 7 februari 2007) was een Nederlands monumentaal kunstenaar. Van der Wagt studeerde aan de kunstacademie in Rotterdam en de Rijksacademie van beeldende kunsten in Amsterdam. Hij kreeg daar les van toonaangevende kunstenaars, zoals Jac Maris, John Rädecker, Piet Esser en Cephas Stauthamer. Als assistent van Rädeckers werkte hij mee aan het Nationaal Monument op de Dam in Amsterdam. Hij trouwde met schilderes Isa van der Zee. Van der Wagt maakte monumentaal werk voor onder meer scholen en bedrijven als Philips, Akzo en De Nederlandsche Bank. Zin oeuvre omvat zowel figuratieve als abstracte werken, maar het accent lag op de laatste categorie. De laatste jaren van zijn leven legde Van der Wagt zich vooral toe op schilderen.

Foto van de hemelwaterafvoer van Van der Wagt, kort na de oplevering in 1975 (Van der Zee 2013, pag. 123). Alle accenten zijn oranje geschilderd, de blindpanelen in de vensterstroken, de hemelwaterafvoeren, de loopbrug en de fankamer.

Overzicht van gebouw SFF, gezien vanaf het glasgebouw (foto april 2008).

Overzicht van gebouw SFF, gezien vanaf gebouw SAN (foto april 2008).

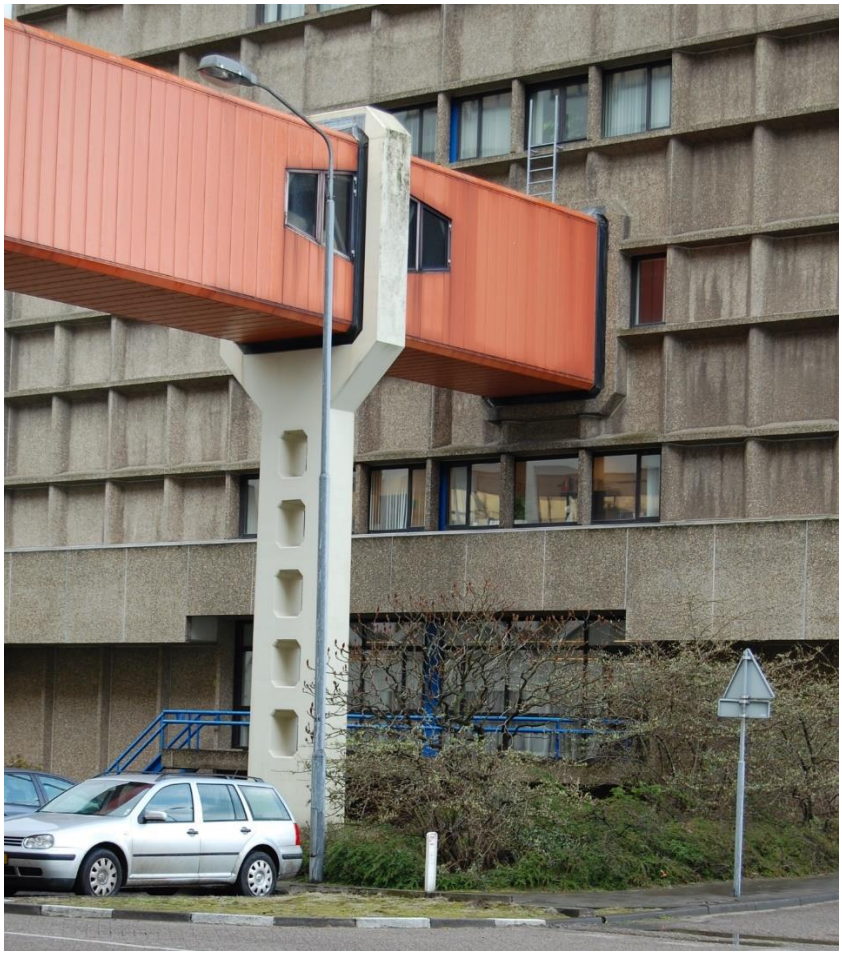

Loopbrug tussen de gebouwen SFF en SK (foto 2008). Voor de aansluiting zijn aangepaste prefab-betonelementen toegepast.

De voortgang van de bouwwerkzaamheden is nauwgezet gevolgd door inspecteurs van de gemeente Eindhoven, zo blijkt uit de (overigens onjuist gearchiveerde) aantekeningen in het bouwdossier.[12] De keldervloer is gestort in mei 1973, de kolommen en wanden in mei en juni. De vloer van de begane grond kwam in juni en juli tot stand. Tussen juli 1973 en februari 1974 kwamen de begane grond en alle verdiepingen tot stand, dus ongeveer één verdieping per maand. De betonconstructie van de dakopbouw dateert uit februari en maart 1974. De entreepartrij met de luifel kwam tot stand tussen maart en juli, de verbindingsbrug met gebouw SK in juli en augustus. Alle betontekeningen zijn ter controle voorgelegd. Behalve deze rapporten en tekeningen zijn ook nog de druksterkteproeven en laboratoriumonderzoeken door de betonmortelfabriek 'Beatrix' bv bewaard gebleven.
Ook is er een reeks tekeningen van de trappen, eveneens voor constructiecontrole. Deze tekeningen zijn gemaakt door de HIBE bv (Hollandse Industrie voor Beton Elementen), een dochteronderneming van de aannemer HBM bv (Hollandse Beton Maatschappij).

Ingestempelde tekst het beton van de kelder, vlak boven de entree van de hellingbaan. De tekst HBM 1973 verwijst naar de Hollandse Beton Maatschappij, de aannemer van de bouw van gebouw SFF.

Van de gewapende betonnen trappen zijn werktekeningen bewaard gebleven, die ter controle zijn voorgelegd aan de gemeente. Deze tekeningen zijn gemaakt door het filiaal Utrecht van de HIBE (Hollandse Industrie voor Betonelementen BV). Dit was een dochteronderneming van de HBM. Ook hier is sprake van uitgewassen prefab-beton met filtergrind.

[12] Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Advies constructie algemeen sterkteproeven

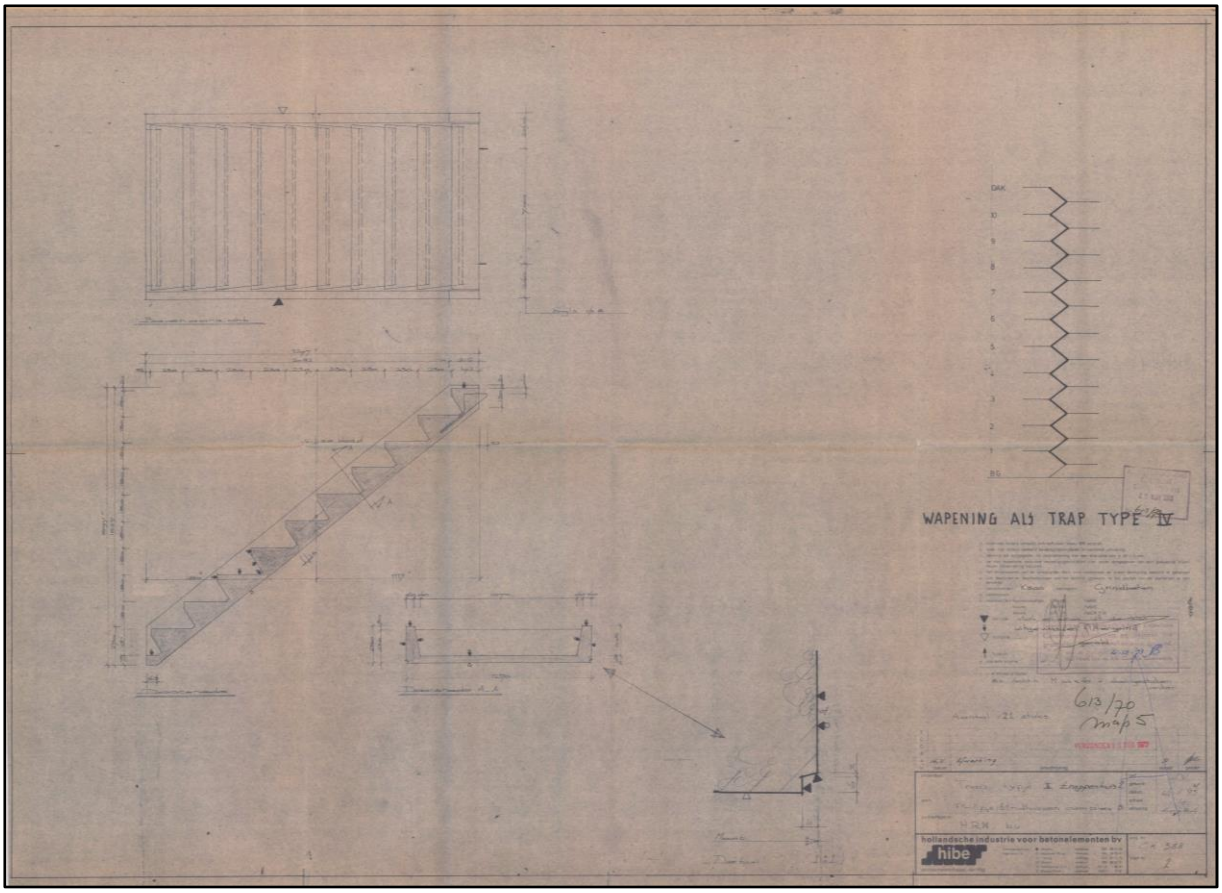

Constructietekening voor een trapvlucht (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Advies constructie tekening trap type II trappenhuis 2).

De oorspronkelijke indeling werd duidelijk omschreven in de Philipskoerier van december 1972.[13] Het nieuwe kantoorgebouw wordt 50 meter hoog, 55 meter lang en 26,5 meter breed, en krijgt een totale vloeroppervlakte van 17.500 vierkante meter. De tien kantoor-verdiepingen zijn zodanig ontworpen, dat zonder veel moeite de afmetingen van de verschillende kantoorruimten gewijzigd kunnen worden naar behoefte. Op alle verdiepingen bevinden de kantoren zich rond een centrale ruimte die gebruikt kan worden onder andere als showroom. In het centrum zijn ook de vier personenliften, de goederenlift en de trappenhuizen gesitueerd. Installaties zijn weggewerkt in centraal geplaatste installatiekokers door het gebouw en de verlaagde plafonds.
De kelder bevatte volgens de bouwtekeningen uit de jaren zeventig een laad- en losruimte (toegang van de hellingbaan), archief en installatieruimte. De begane grond bevat een entreehal, toegankelijk via een aangebouwd entreegebouw tegen de oostgevel. Verder bevindt zich hier een kantine. Behalve de grote kantine op de begane grond, bevonden zich op elke verdieping ‘koffiehoekjes’ naast de liften en trappen. Een loopbrug zal het kantoorgebouw verbinden met gebouw SK, het oude hoofdkantoor van de HIG Radio, Grammofoon en Televisie. Rondom is plaats voor 250 auto’s.

Volgens opgave van de gemeente bedroegen de bouwkosten *ƒ* 7.597.600,--.[14]

[13] Philips Koerier 17 dec 1972, pag. 1-2. Parafrase van de tekst.
[14] Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit B&W 24-01-1972.

Het nieuwe kantoorgebouw van de (intussen afgesplitste) hoofdindustriegroepen Audio en Video op Strijp S in Eindhoven werd op vrijdag 2 mei 1975 officieel in gebruik genomen. De officiële openingshandeling werd verricht door ir. A. E. van Mourik, lid van de Raad van Bestuur. Door een druk op de knop werden buiten het gebouw de Nederlandse- en de Philipsvlag gehesen. Voor de aanwezigen in de kantine werd dat zichtbaar gemaakt op een aantal kleurentelevisietoestellen.

3.5. Renovatie 2011-'12

Economische en maatschappelijke veranderingen in de late 20ste eeuw, gecombineerd met veroudering van de fabrieksgebouwen in de fabriekscomplexen in Eindhoven noopten Philips tot een grondige herstructurering. Besloten werd tot een vertrek uit Eindhoven vanaf de jaren '90. In 2002 verkocht Philips het fabrieksterrein Strijp S aan *Park Strijp Beheer B.V.*, een Publiek Private Samenwerking tussen de Gemeente Eindhoven en Volker-Wessels. Dit was de aanzet voor een herbestemming van het hele complex. Philips verliet het complex stapsgewijs. Nu worden alleen nog enkele ruimten in gebouw SFH gebruikt.
In dezelfde periode groeide de belangstelling voor de cultuurhistorische betekenis van oude industriecomplexen. Strijp S werd al spoedig onderkend als een van de belangrijkste industriecomplexen uit het tweede kwart van de 20ste eeuw. Het complex als geheel en diverse betonnen fabrieksgebouwen uit de jaren twintig tot veertig zijn in 2004 aangewezen als rijksmonument.[15] Het natlab kreeg de status als gemeentelijk monument. Intussen werden plannen ontwikkeld voor tijdelijke invulling van bruikbare industriële gebouwen, herbestemming van de (monumentale) gebouwen en vooral veel nieuwbouw. Een aantal moeilijk her te bestemmen en minder aansprekende gebouwen is sinds 2002 gesloopt.

Het gebouw SFF viel in de categorie van tijdelijk her te bestemmen gebouwen. Ten behoeve van gebruik door Bosch Security Systems heeft in 2011-2012 een renovatie plaatsgevonden, naar ontwerp van Van Aken Architecten. Projectarchitecten waren M. Eugelink en D. Hendriks. Opdrachtgever was Credo Integrale Projectontwikkeling. Uit de opmetingen van de bestaande toestand van gebouw SFF in 2011 blijkt dat de oorspronkelijke opzet en indeling uit 1975 op dat moment nog nauwelijks was veranderd. Slechts incidenteel waren ruimten gekoppeld of gemoderniseerd. Alleen in de kelder lijken meer aanpassingen te zijn gerealiseerd, maar de uitvoering van de nieuwe wanden is gelijk aan de oorspronkelijke opzet. Alles is uitgevoerd in kalkzandsteen.
Vergunning voor de herinrichting van het gebouw is verleend op 19 augustus 2011.

Belangrijkste opgave bij de herbestemming van het gebouw SFF was de aanhechting aan de begane grond. De begane grond van het gebouw lag een halve verdieping boven het maaiveld door de aanwezigheid van een souterrain. In de nieuwe stedenbouwkundige setting van het gebied was dat onwenselijk. Om de relatie van de begane grond met zijn omgeving te versterken, is het omliggende maaiveld rondom het gebouw verhoogd. Op de verhoogde 'plint' om het gebouw is aan de oostzijde een terras ingericht, toegankelijk vanuit de (gemoderniseerde) kantine op de begane grond. Het terras is afgezet door een keerwand van schanskorven. De verhoging van het omliggende terrein had ook tot gevolg dat het entreegebouw moest worden aangepast. De trappen en hellingbaan van het entreegebouw zijn aangepast. Bovendien is de entree een kwartslag gedraaid naar de Torenallee, één van de centrale assen door Strijp S in

[15] RCE monumentenregister, nrs 518768 (complex)

het nieuwe stedebouwkundige plan. De opvallende luifel aan de zuidzijde is gesloopt. De gevels zijn gereinigd. De oorspronkelijk accenten zijn minder manifest gemaakt door aanpassing van de kleurstelling. De roodoranje kleur van de dakopbouw werd veranderd in het minder contrasterende paarsrode 'Bosch rood'. De loopbrug naar gebouw SK kreeg een donkergrijze kleur. De blindpanelen in de vensterstroken zijn blauw overschilderd, de hemelwaterafvoeren van Van der Wagt in donkergrijs.

Voor de nieuwe functie zijn de indeling en interieur-afwerking van alle verdiepingen gemoderniseerd. De begane grond kreeg een ruimere en beter beveiligde entreehal, gecombineerd met een open ontvangst- en wachtruimte. De toegang tot de verdiepingen via de lift- en trappenhuizen is toegankelijk voor pashouders. Verder bevat de begane grond de kantine, gemoderniseerd en door verhoging van het omliggende maaiveld ('de plint om het gebouw') gekoppeld aan het terras voor de oostgevel. Op de verdiepingen zijn nieuwe kantoortuinen, vergaderzaaltjes en kantoorcellen gecreëerd, waartoe nagenoeg alle oude wanden en verlaagde plafonds zijn vervangen. Glazen wanden en glasdeuren geven de gangen naast de kantoorcellen meer licht dan voorheen. De plattegrondindeling in kantoorruimten, vergaderruimten en kantoortuinen was vergunningvrij en flexibel, zodat deze naar bevind van zaken kon worden ingevuld en veranderd. Daarom is deze niet ingetekend op de vergunningaanvraag. In de middenzone met de liften en trappenhuizen zijn op iedere verdieping ontmoetings- en vergaderruimtes ingericht, de opvolgers van de 'koffiehoekjes'. Het interieur kreeg 'een technische look met een creatieve knipoog en is daarmee afgestemd op de identiteit van de organisatie' volgens een toelichting van het architectenbureau.[16] Deze opzet is het meest duidelijk herkenbaar op de 10de verdieping, waar door achterwege laten van tussenwanden grote ruimten zijn gemaakt en de verlaagde systeemplafonds achterwege zijn gebleven.

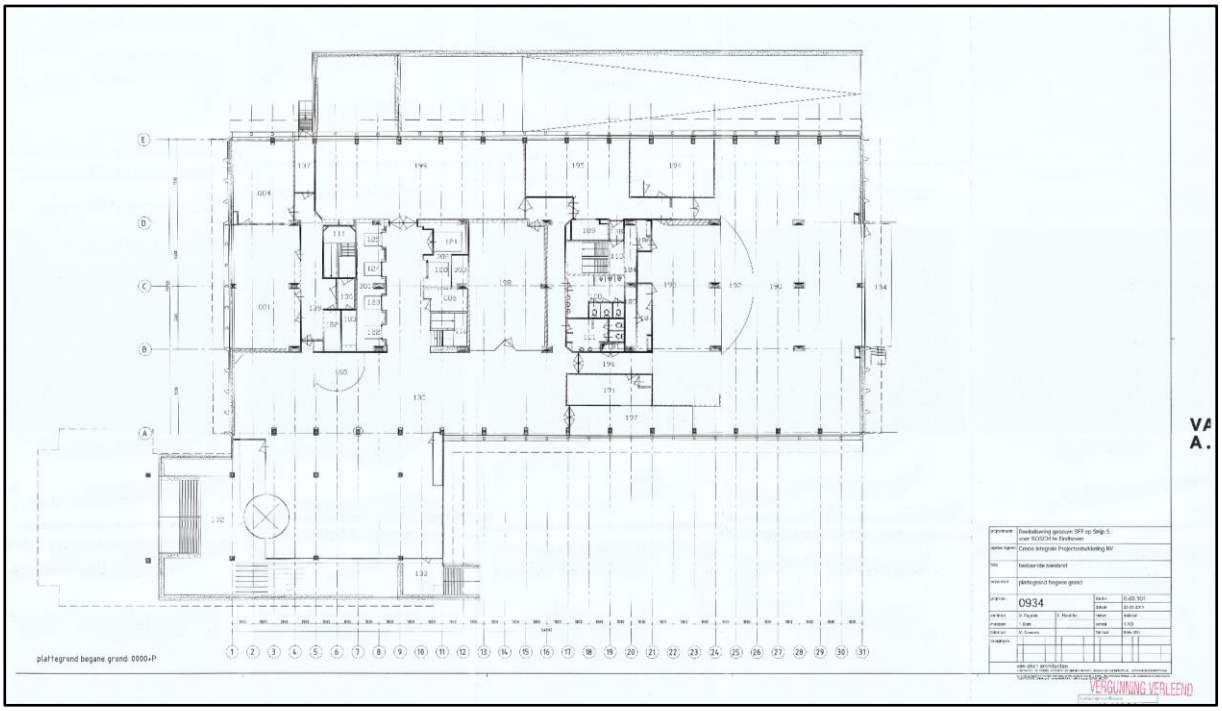

Plattegrond van de begane grond in bestaande toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 - bestaand 0de verdieping (bg)).

[16] https://www.vanaken-cae.nl/projecten/bosch

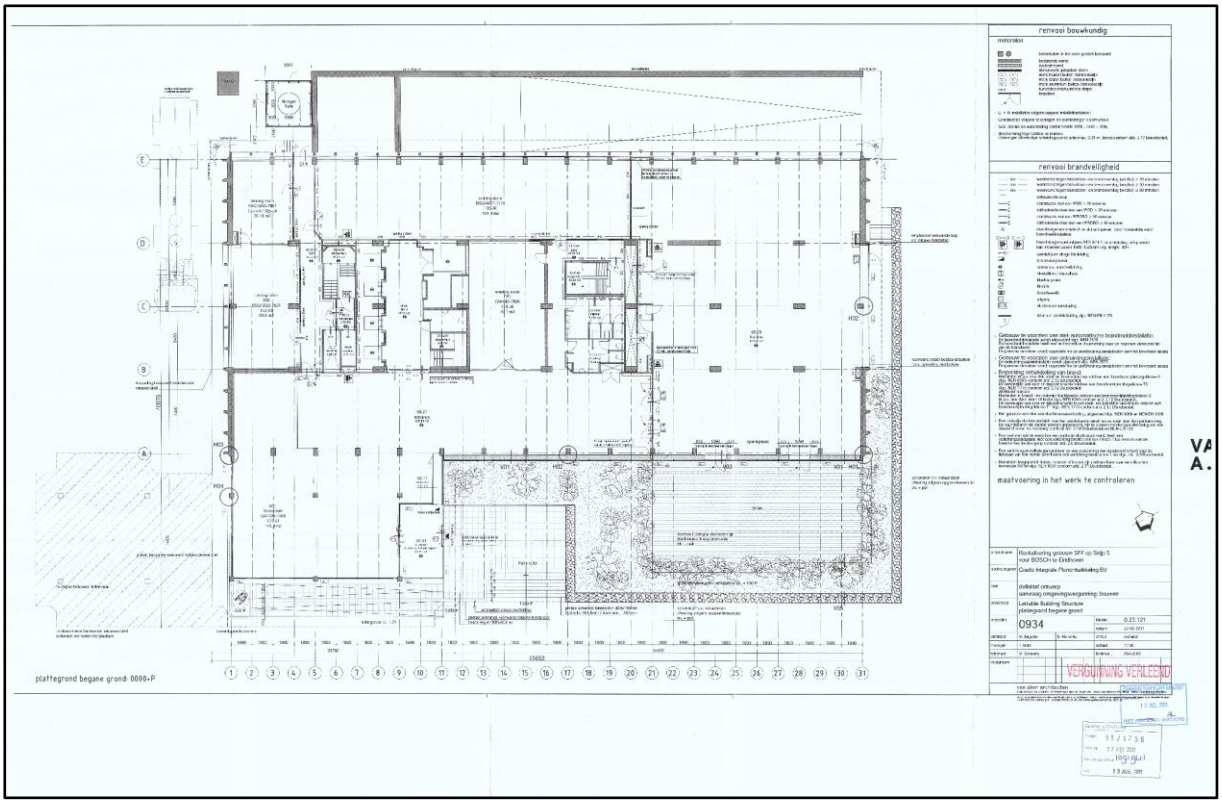

Plattegrond van de begane grond in gewijzigde toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuw 0de verdieping (bg)). Belangrijkste wijziging is de verhoging van het omliggende terrein aan de oost- en noordzijde, deels voorzien van een omkaderd terras.

De wachtruimte op de begane grond, foto Stijn Poelstra in de projectpresentatie van Van Aken Architecten uit 2012 (https://www.vanaken-cae.nl/projecten/bosch).

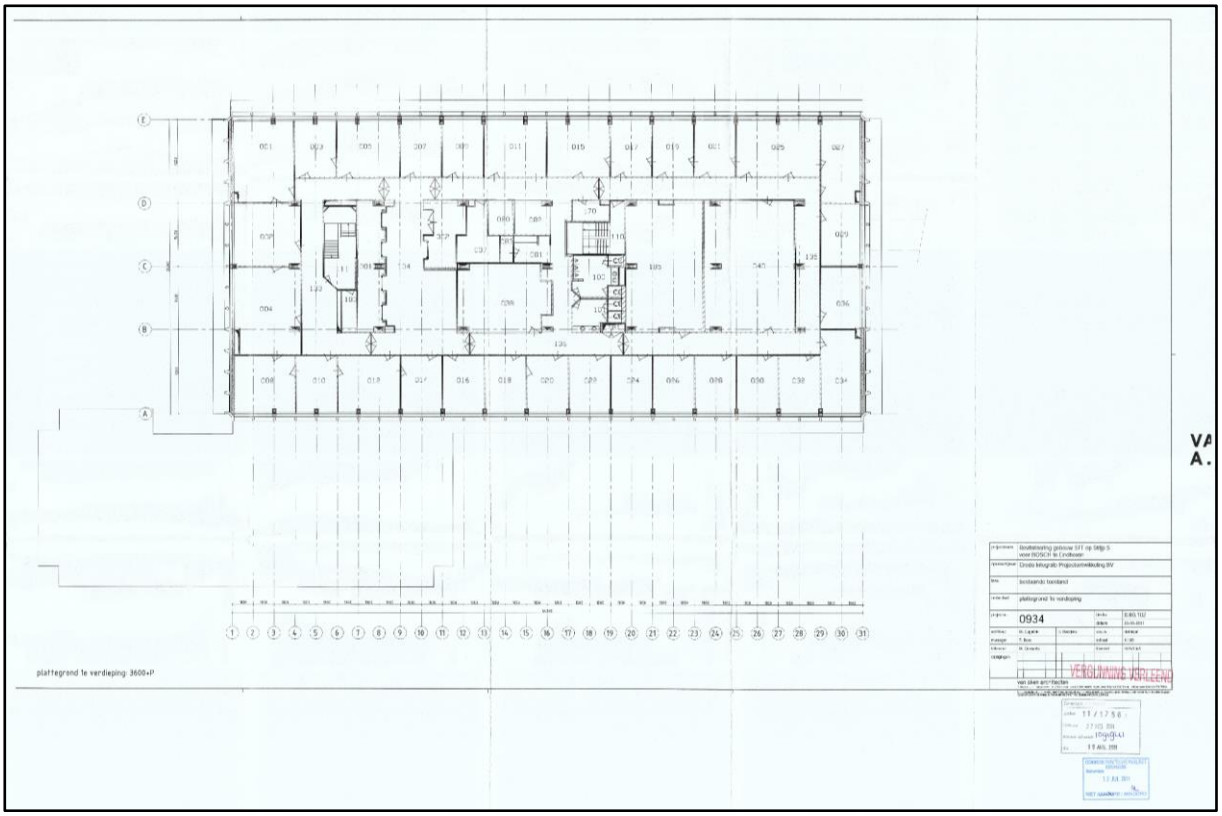

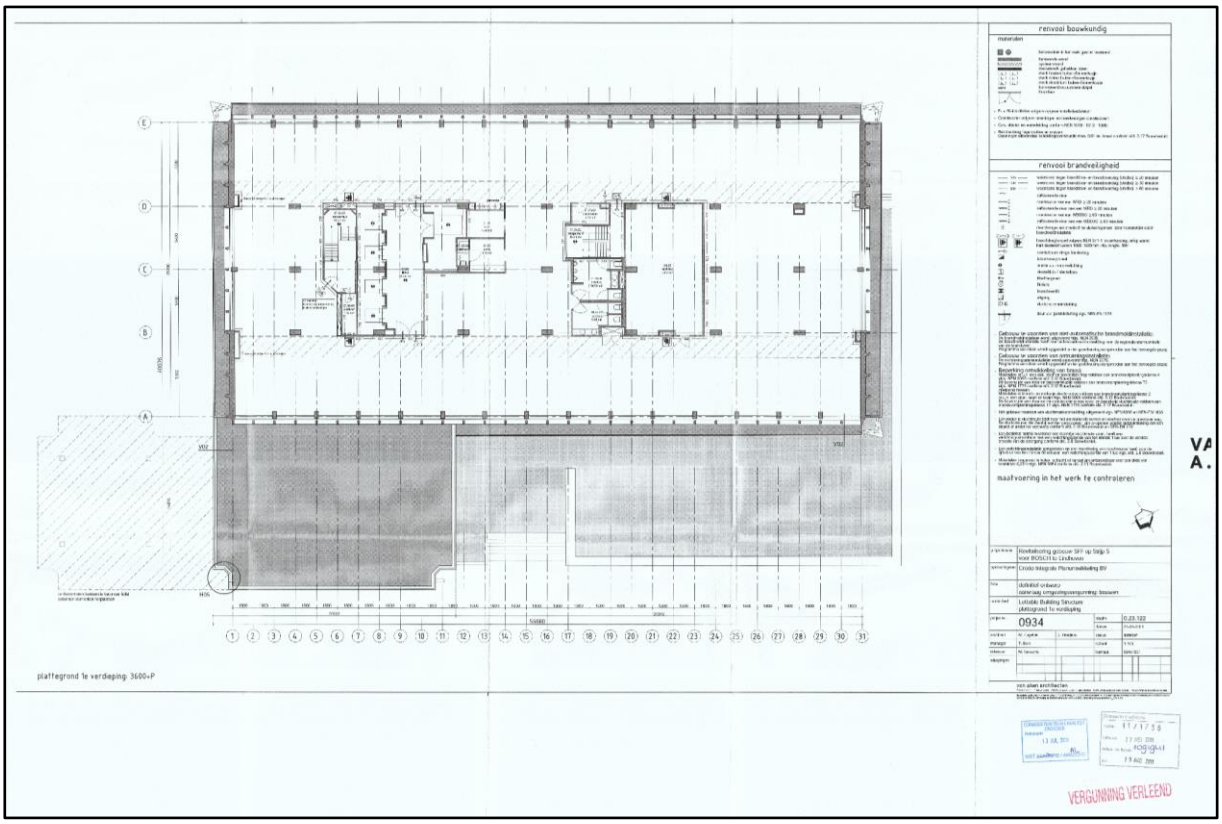

Plattegrond van de eerste verdieping in bestaande en nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 - bestaand 1ste verdieping en 2011/ nieuwe 1ste verdieping). De indeling in kantoren en kantoorruimten is niet ingetekend, die kon vergunningvrij en naar wens worden ingevuld.

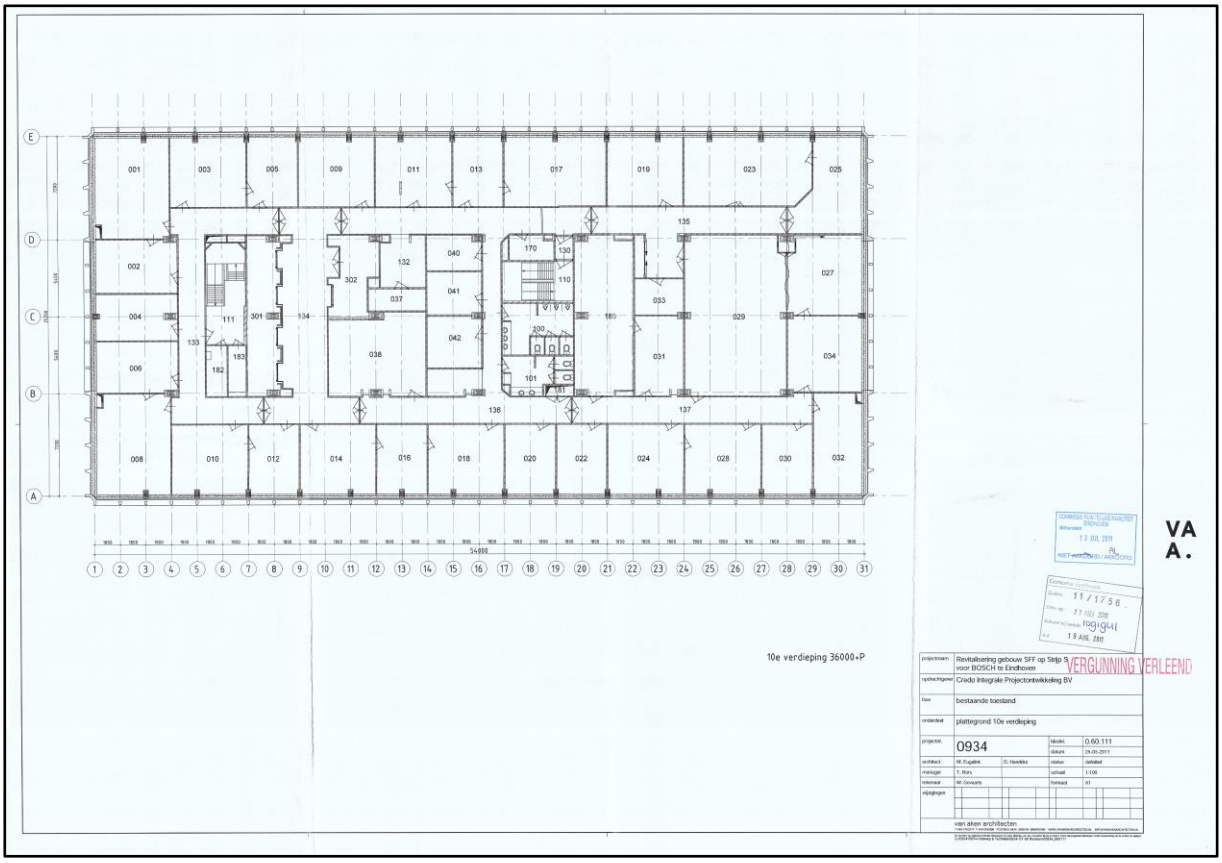

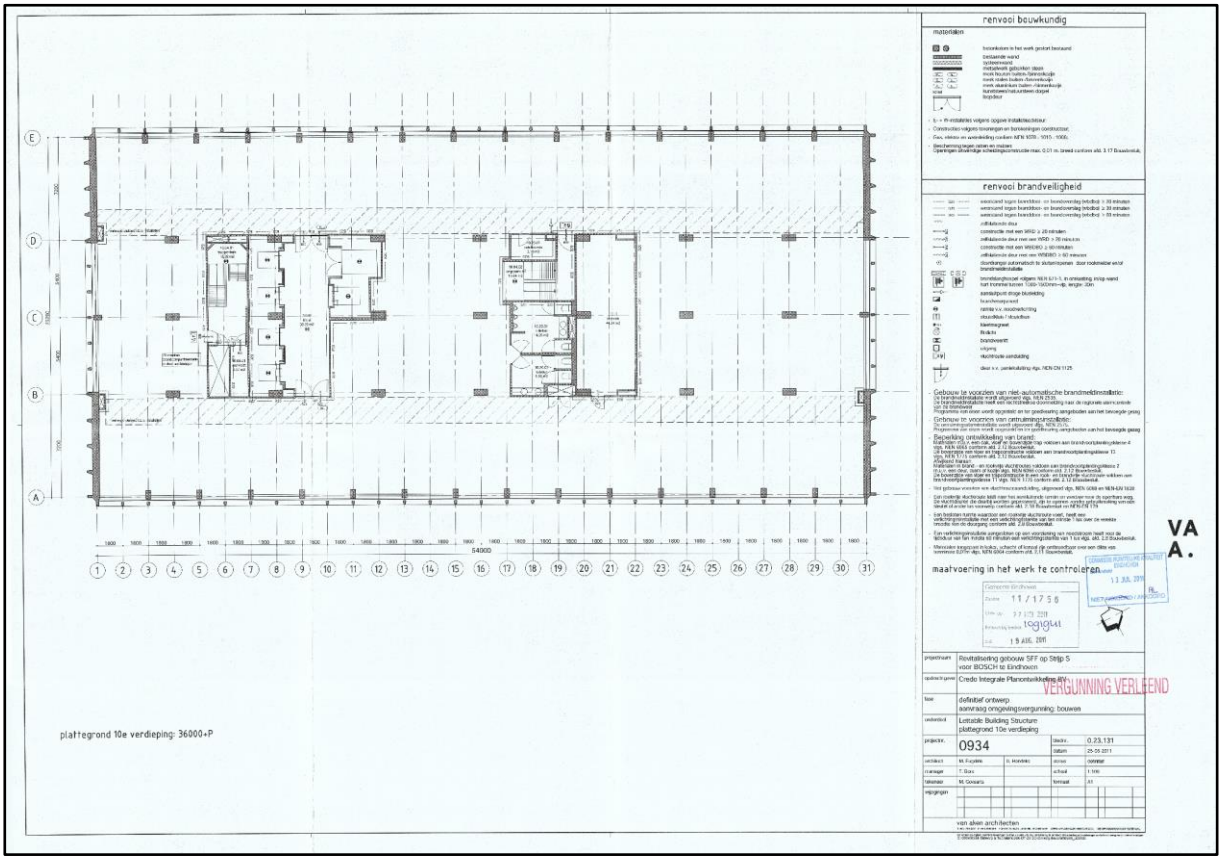

Plattegrond van de 10de verdieping in bestaande en nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 - bestaand 10de verdieping/ nieuwe 10de verdieping).

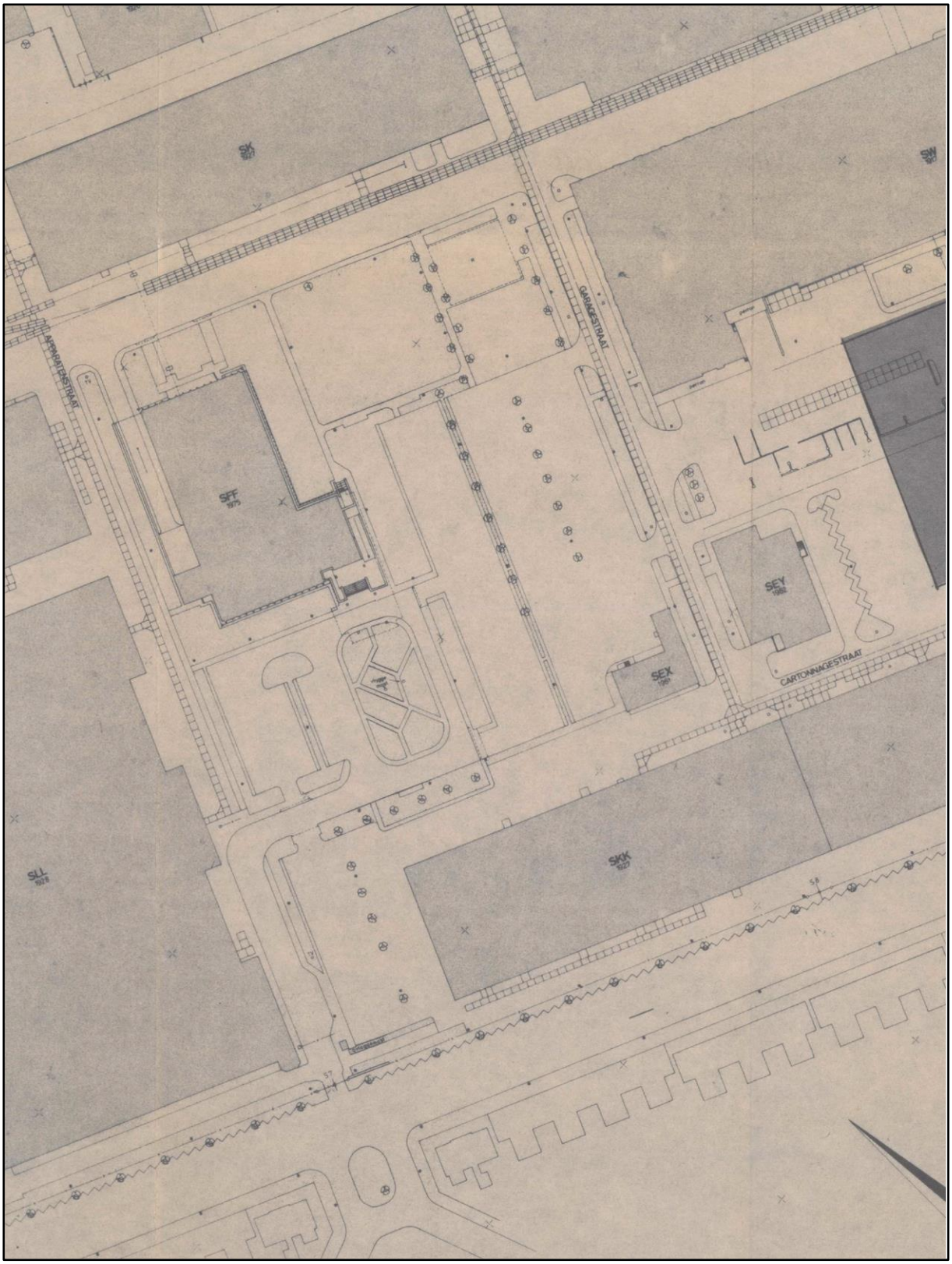

Uitsnede uit een overzichtstekening van Strijp S in 1977, kort na voltooiing van het hoofdkantoor SFF (1977_0421 Advies Welstand bestektekening situatie geplande gebouw niet accoord). Op deze tekening zijn de nieuw aangelegde parkeerplaatsen en plantsoentjes herkenbaar. Na sloop van gebouw SKK uit 1927 konden de parkeerplaatsen verder uitgebreid worden.

4. Beschrijving op hoofdlijnen

4.1. Situering

Gebouw SFF ligt in de zuidoosthoek van het fabrieksterrein Strijp S te Eindhoven. Het gebouw wordt geflankeerd door parkeerterreinen, bestemd voor de oorspronkelijk circa 700 werknemers van de hier gevestigde Hoofdindustriegroepen Audio en Video. Voor en naast het gebouw lagen groenperkjes. Een plantsoentje flankeert de entree.

Luchtfoto van het zuidoostelijke deel van Strijp S in 1979 (foto: Wikipedia, Hans Aarts).[17] *Gebouw SFF is omgeven door parkeerterreinen, groenperkjes en een plantsoentje. Deze inrichting onderstreept het autonome karakter van het gebouw op het fabrieksterrein.*

4.2. Exterieur

Gebouw SFF is een elflaags kantoorgebouw op een rechthoekige plattegrond, waarvan souterrain en bel-etage zijn uitgevoerd in een iets slanker basement. Het basement wordt afgesloten door een omlopende, iets uitkragende band, die ook de rand vormt van de luifel van het entreegebouw. In beide langsgevels (oost- en westgevel) bevatte het souterrain een reeks bovenlichten en ventilatieroosters van het souterrain. Bij de zuidgevel is het souterrain aan het zicht onttrokken door de verhoging van het maaiveld (2011-‘12). Ter plaatse van de entree en het entreegebouw zijn de trappen gewijzigd, nu gericht op de Torenallee. Op de begane grond zijn in de oostgevel nieuwe verdiepingshoge puien geplaatst, die behoren bij de wachtruimte en de kantine. Aan de noordzijde zijn het souterrain en begane grond nog herkenbaar in de oorspronkelijke vorm, vanwege de hellingbaan aan die zijde.

[17] https://nl.wikipedia.org/wiki/Strijp-S#/media/Bestand:Strijp-s_1979.jpg

Op de kopeinden (noord- en zuidgevel) zijn geen souterrainvensters aanwezig. Tot aan de omlopende band van het basement zijn de gevels bekleed met hoge gevelpanelen met ribben, voorzien van vensters in de zuidgevel (1974) en een pui in de noordgevel (2012). Voor de pui in de noordgevel bevindt zich een uitkragend podium, dat via trappen naar de Torenallee leidt. Op de hoeken van het gebouw bevinden zich de stalen hemelwaterafvoeren van de kunstenaar George van der Wagt.

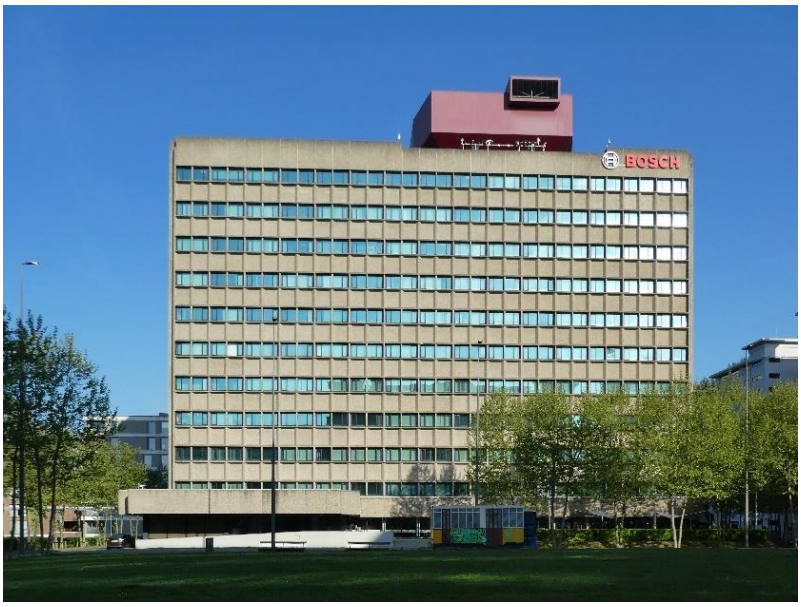

<u>Links:</u> overzicht van de oostgevel.
<u>Rechts:</u> de nieuwe pui op de begane grond van de oostgevel. Hier zijn de bovenlichten van het souterrain aan het zicht onttrokken door de verhoging van het maaiveld.

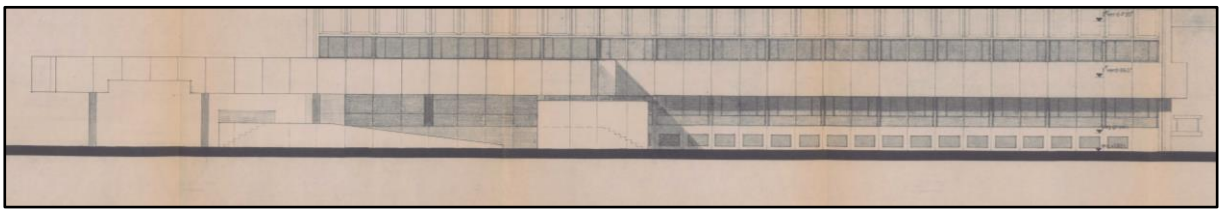

Souterrain en begane grond van de oostgevel volgens de tweede gewijzigde vergunning van 8 juli 1975 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Besluit bestektekening blad 20 gevel oost gewijzigd plan).

<u>Links:</u> het entreegebouw tegen de oostgevel. De dakrand en luifel maken deel uit van een omlopende band over het hele gebouw. Bij verhoging van het maaiveld in 2011-'12 zijn de trappen en toegang gewijzigd. De aanvankelijk sterk overkragende luifel aan de zuidzijde is verdwenen (links op de foto).
<u>Rechts:</u> het souterrain en begane grond van de westgevel, gezien via de hellingbaan naar de kelder.

<u>Links:</u> de begane grond van de zuidgevel, afgesloten door de omlopende uitkragende band.
<u>Rechts:</u> de begane grond van de noordgevel. De omlopende uitkragende band heeft een uitsparing voor de pui van de kantine. Hier bevindt zich vanouds een bordes met een trap. Op deze plek valt ook het verhoogde maaiveld te zien (2011-'12). Op de hoek van de noord- en westgevel is een stalen hemelwaterafvoer te zien, die is ontworpen door de kunstenaar George van der Wagt.

Boven de omlopende band zijn de gevels volledig bekleed met prefab uitgewassen grindbetonnen platen, opgehangen aan de achterliggende betonconstructie. Per verdieping bestaat de bekleding uit een horizontale band van platen met horizontale en verticale ribben. Deze ribben vormen gezamenlijk een rasterpatroon. Op de hoeken van het gebouw bevinden zich smalle verticale overhoekse elementen met ribben. In de tussenliggende vensterstroken worden de verticale ribben van het rasterpatroon doorgezet als kolommen, de zogenaamde schaduwkolommen. Deze kolommen zijn met stalen beugels aan de onderliggende en bovenliggende prefab-betonplaten verbonden. Elke verdieping heeft een vensterstrook van aluminium vensters en blinde panelen. Deze blinde panelen verhullen de positie van wandkolommen en dwarswanden.
Nagenoeg alle vensters zijn nog origineel, donkerbruine aluminium vensters met vaste en draaiende delen. Oorspronkelijk waren stalen vensters gepland, eveneens in een donkerbruine kleur. De ramen zijn van meet af aan ingevuld met dubbel glas: Glaverbel 73120 en Glaverbel 74820.[18] Dit glas is nog origineel. Her en der zijn nieuwe ruiten aangebracht, vermoedelijk bij een renovatie in 1989: isopane 4/89. De uitzetters van verchroomd staal zijn geproduceerd door de firma Heycop.[19]
Op oude foto's valt te zien dat de blinde panelen tussen de vensters oorspronkelijk oranje waren geschilderd. Ze vormden een krachtig accent in de vensterstroken. Bij een eerdere bouwhistorische verkenning in 2008 was al sprake van een blauwe kleur.

De dakrand bestaat uit vlakke hoge panelen in uitgewassen prefab-betonpanelen. In de langsgevels zijn pragmatische uitsparingen in de dakrand aanwezig voor de uitkragende luchtbehandelingscentrale of de 'fankamer'. In de kopgevels zijn de verlagingen in het midden van de dakrand aanwezig, waarmee de hoeken zich manifesteren als kantelen. Bijzonder zijn de open aansluitingen op de hoeken van het gebouw, waartoe sparingen in de dakrand zijn opgenomen.

[18] https://www.agc-glass.eu/nl/over-ons/geschiedenis: Glaverbel ontstond in 1961 en bouwde in 1965 de eerste floatglasfabriek op het Europese vasteland. Vanaf 1972 legde deze firma zich toe op afgewerkte producten, waaronder dubbel glas.
[19] https://heycop.nl/over-heycop-systemen: De 'metaalindustrie Heycop' fabriceert sinds 1923 stalen producten, waaronder hang- en sluitwerk. De fabriek was aanvankelijk gevestigd in Utrecht, later in Nieuwegein.

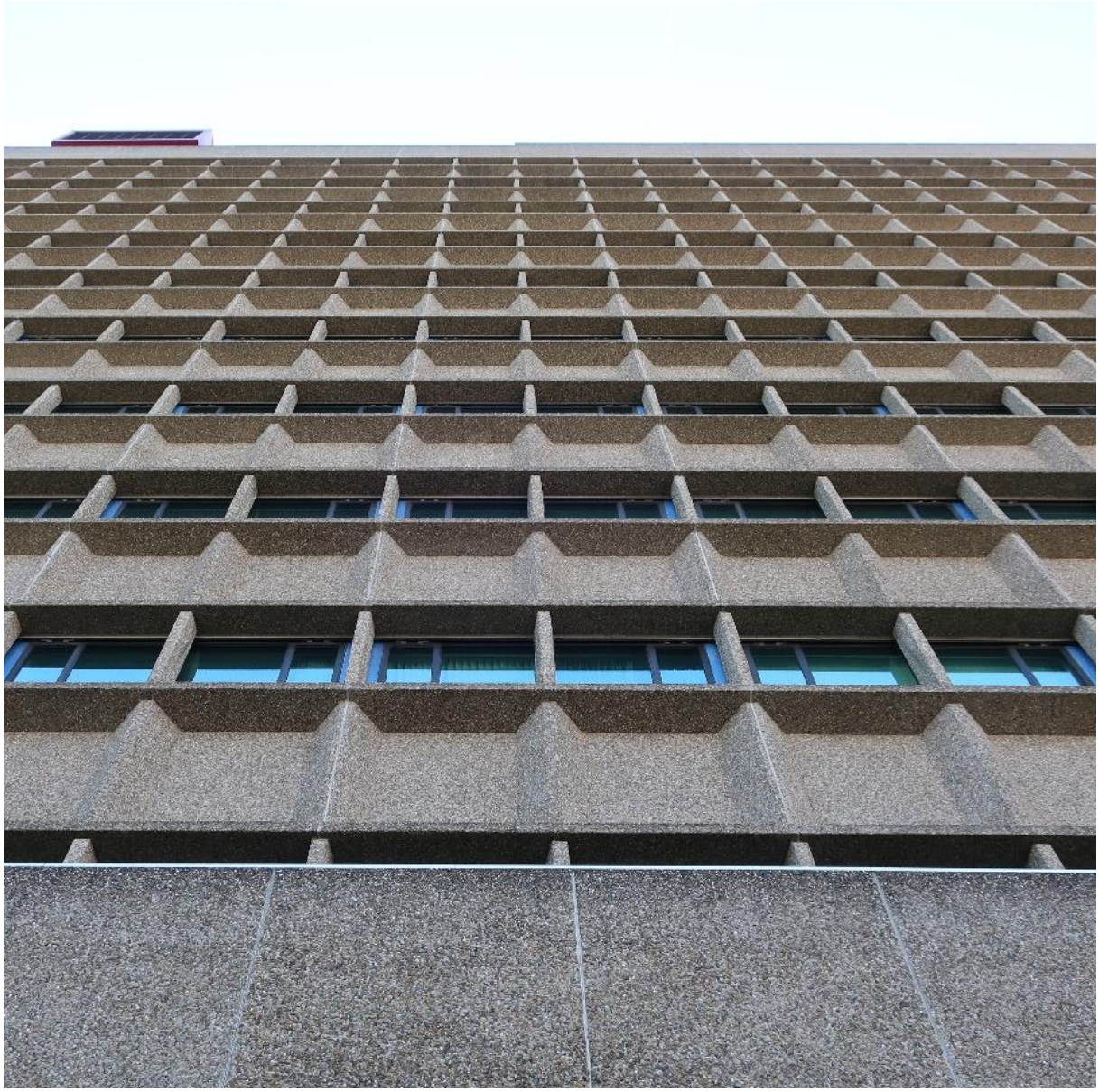

Overzicht van de westgevel. Het rasterpatroon in de gevelpanelen valt duidelijk te herkennen. Aan de onderzijde is de band van het basement herkenbaar.

<u>Links:</u> overzicht van de westgevel.
<u>Rechts:</u> overhoeks zicht van de zuid- en westgevel. De hoge dakrand heeft op de hoeken diepe insnijdingen, die aansluiten op de overhoekse elementen van de gevel.

<u>Links:</u> de aansluiting van een schaduwkolom op de onderliggende panelen, voorzien van een stalen beugel met schroefbouten.
<u>Midden:</u> de schaduwkolommen staan los van de vensterstroken.
<u>Rechts:</u> de aansluiting van de loopbrug op de noordgevel. De prefab-panelen zijn op die plek aangepast op deze aansluiting.

Detail van een aluminium venster op de eerste verdieping, vanouds voorzien van dubbel glas (1975). De uitzetters zijn verchroomd staal.

Links: de borstwering van het platte dak, waarachter een rail voor de glazenwasinstallatie.
Rechts: de glazenwasinstallatie (1974).

De bouwmassa van gebouw SFF heeft een plat dak, voorzien van een hoge borstwering. Aan de binnenzijde bevindt zich een rail voor de glazenwasinstallatie van de firma Stork. Volgens het productieplaatje dateert deze installatie uit 1974. Een bakstenen opbouw bevat de liftmachines. Door de positie midden op het dak en de beperkte hoogte hiervan valt deze opbouw niet vanaf het maaiveld te zien. Een tweede opbouw bevat de luchtbehandelingscentrale of de 'fankamer', een over beide langsgevels uitstekende opbouw voor alle luchtbehandeling. In de uitkragingen zijn luchtinblaas- en uitblaasroosters opgenomen. De kern van deze constructie bestaat uit een betonnen skelet, waaromheen een gefacetteerde staalconstructie met geïsoleerde damwandprofielen. Deze luchtbehandelingscentrale was oorspronkelijke fel oranje beschilderd, waarmee deze opbouw niet verstopt maar extra benadrukt werd. Het ontwerp is gemaakt door ir. De Haas, hetgeen aanleiding was voor de plastische benaming 'biefstuk van de haas'. Bij de renovatie in 2011-'12 is voor een vollere paarsrode kleur gekozen, passend bij de nieuwe gebruiker: Bosch Security Systems BV.

Links: de bakstenen dakopbouw voor de liftmachines.
Rechts: de luchtbehandelingscentrale of 'fankamer' is zowel in vorm als kleurstelling uitgevoerd als een accent op het gebouw.

4.3. Constructie

De constructie bestaat uit monoliet gestort gewapend beton, uitgevoerd door de HBM (Hollandse Beton Maatschappij). Er is een bekisting gebruikt van plaatmateriaal, vermoedelijk grote platen multiplex. In het beton zijn de stortnaden nog herkenbaar. Verder zijn reeksen dichtgezette gaten herkenbaar, die behoorden bij de centerstaven in de bekisting (koppeling van de bekistingplaten). De keldervloer en de kelderwanden met aansluitende wandkolommen

zijn geheel uitgevoerd in beton. De verdere hoofddraagconstructie bestaat uit schijven in de kopwanden, wandkolommen met randbalken in de langsgevels en drie evenwijdige hoofdspanten in de volle lengte van het gebouw. Boven de kelder bestaat de vloer uit een vlakke plaat. Boven de begane grond en verdiepingen zijn in de buitenste traveeën kinderbalken toegepast, die aansluiten op de hoofdspanten en de wandkolommen in de langsgevels. Hierop ligt een vlakke plaatvloer. De kinderbalken hebben schuine zijvlakken, vermoedelijk om ze makkelijker uit de bekisting te kunnen lossen. Opmerkelijk daarbij is dat de hoofdspanten wel rechte kanten hebben.
Op vele plaatsen zijn ingegoten rails te zien voor ophangen van leidingen en verlaagde plafonds. Ronde gaten in de hoofdbalken waren bestemd voor doorvoer van leidingen.

Alleen de luchtbehandelingscentrale heeft een afwijkende constructie, deels bestaande uit een kolommen, balken en vloeren van beton en deels uit een staalconstructie. De staalconstructie is bekleed met geïsoleerde damwandplaten.

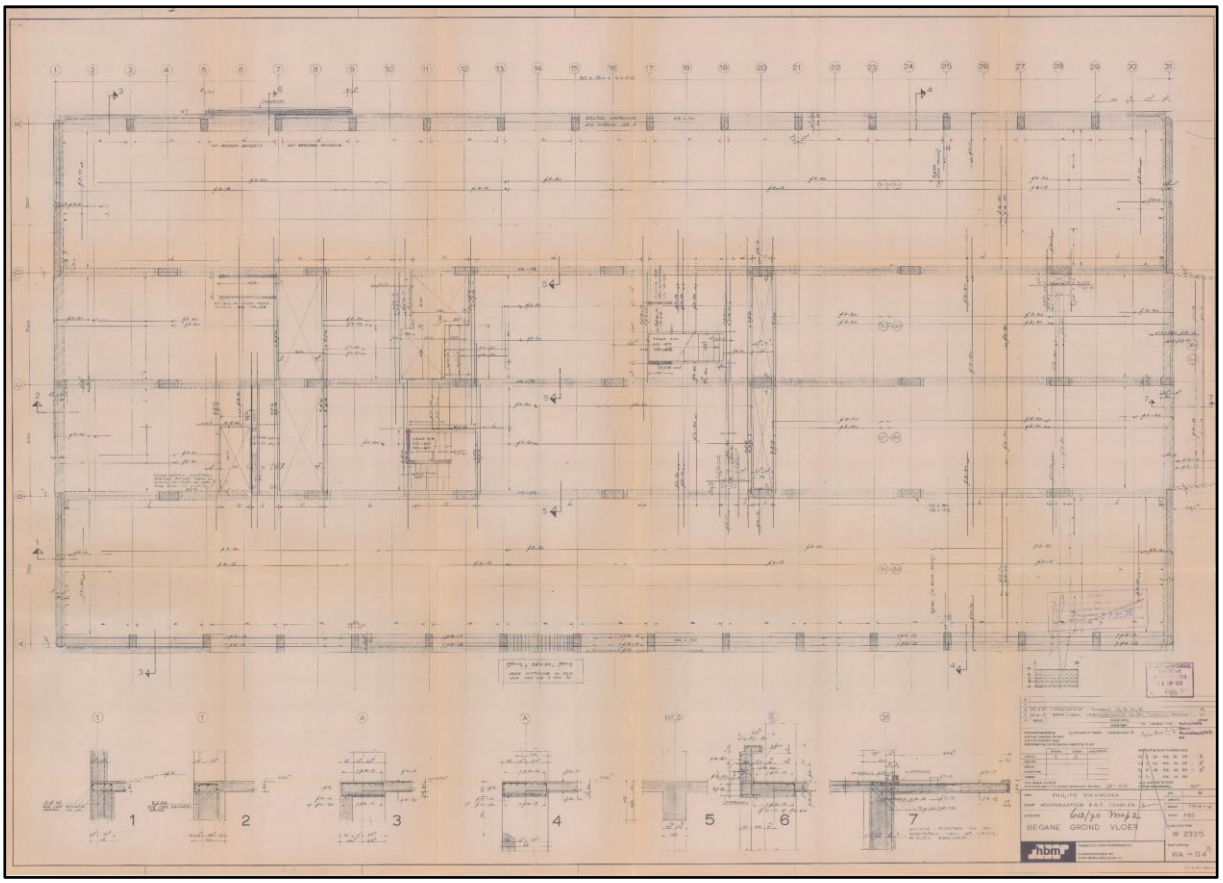

De betonconstructie van de begane-grond-vloer (gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Advies constructie tekening blad CO-04B begane grondvloer). Herkenbaar zijn de omlopende kelderwanden met kolommen in de langsgevels, de drie evenwijdige spanten in de lengte van het gebouw en de vlakke vloer.

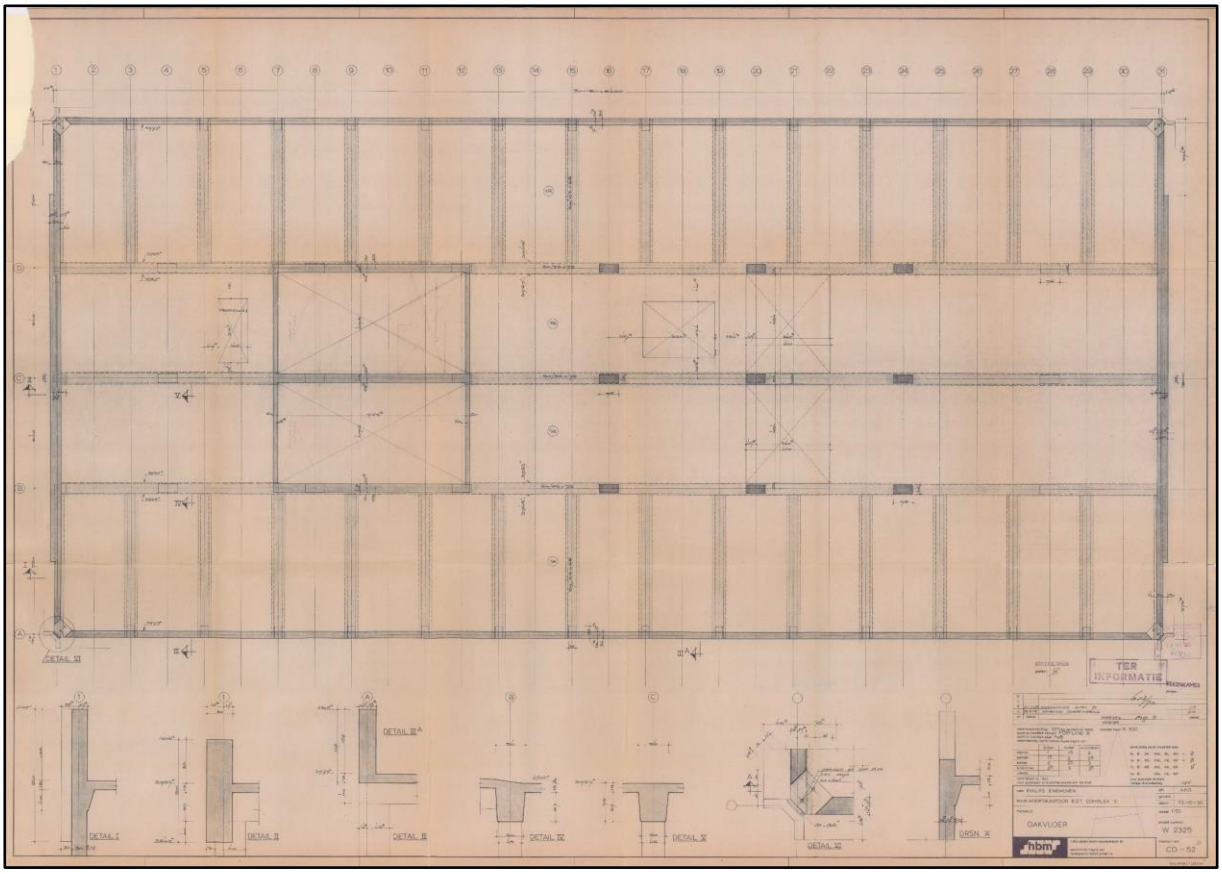

De betonconstructie van het dak (gemeente Eindhoven, bouwdossier: 1970_0613 Advies constructie tekening blad CO-52B dakvloer). Herkenbaar zijn de langsgevels met kolommen en randbalken, de schijven in de kopgevels en de drie evenwijdige spanten in de lengte van het gebouw. Hierop ligt een vlakke vloer, die in de buitenste traveeën nog wordt ondersteund door kinderbinten.

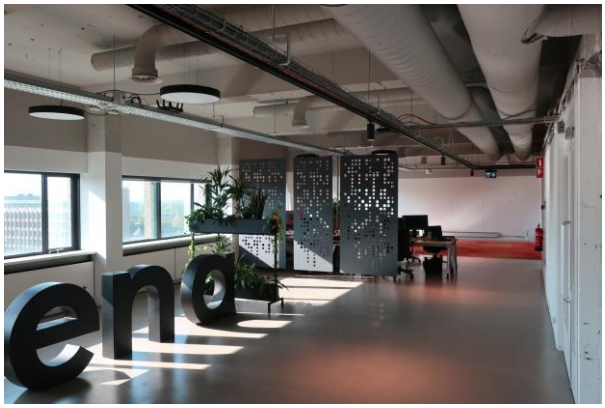

<u>Links:</u> drie kolommen van de drie evenwijdige spanten (eerste verdieping). De constructie gaat vanouds schuil achter een systeemplafond, dat tevens alle installaties aan het zicht onttrekt. De afwerking van wanden en plafonds is vernieuwd bij de renovatie van 2011-'12.
<u>Rechts:</u> overzicht van de draagconstructie op de 10de verdieping. In de zijtraveeën zijn tussen de spanten in de lengte van het gebouw en de langsgevels, kinderbinten herkenbaar. Deze kinderbinten rusten op de wandkolommen.

<u>Links:</u> de aansluiting van een kinderbalk op een wandkolom op de 10de verdieping. De randbalken gaan hier schuil achter een koofbetimmering. De kinderbinten hebben schuine kanten.
<u>Rechts:</u> één van de kinderbinten op de 10de verdieping, voorzien van een ingegoten rails voor ophangen van leidingen en een verlaagd plafond. Het verlaagde plafond is verwijderd om hoogte te winnen voor de ongedeelde kantoorruimten.

Het gebouw bevat leidingkokers, waarvoor al bij de bouw sparingen in de betonconstructie zijn opgenomen. Deze sparingen zijn ingevuld met stalen balken en vloerplaten, die aanpassingen in het leidingstelsel vereenvoudigen. Deze foto is gemaakt in de kelder.

4.4. Indeling en afwerking

In de kelder valt de hoofdconstructie van betonnen vloeren, wanden met wandkolommen en een vlakke begane-grond-vloer op drie spanten in de lengte van het gebouw goed te herkennen. Opvallend is het ontbreken van dwarsbalken of kinderbalken in de buitenste traveeën, die op alle andere verdiepingen wel aanwezig zijn. De betonconstructie is hier gedateerd door een stempel boven de entree vanuit de hellingbaan: 'HBM 1973'. De letters HBM verwijzen naar de aannemer, de Hollandse Beton Maatschappij.

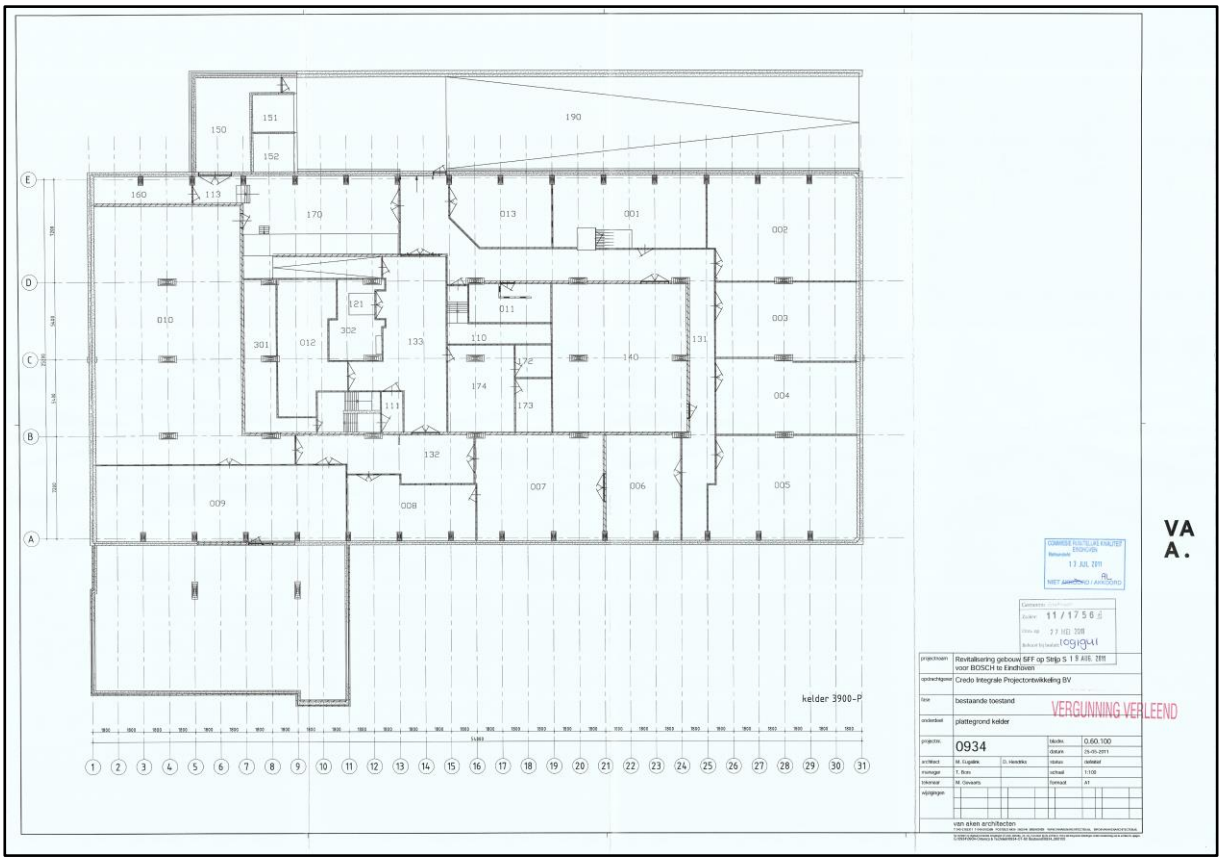

Plattegrond van de kelder in nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuwe kelder).

<u>Links:</u> de centrale hal en liftvoorruimte in de kelder. Rechts is de originele goederenlift te zien.
<u>Rechts:</u> overzicht van een gang in de kelder. Alle tussenwanden zijn uitgevoerd in kalkzandsteen. Vermoedelijk is de huidige indeling slechts deels origineel, alle aanpassingen zijn in dezelfde vorm en uitvoering tot stand gekomen.

<u>Links:</u> een werkplaats in de kelder, gezien naar de voorgevel (oostgevel). De betonnen kelderwand wordt geleed door wandkolommen. De oorspronkelijke bovenlichten en ventilatie-openingen zijn hier dichtgezet in verband met de verhoging van het maaiveld (2011-'12).
<u>Rechts:</u> de hellingbaan tegen de westgevel. Hier zijn de bovenlichten en roosters van de kelder duidelijk herkenbaar.

Volgens de bouwtekeningen van 1972 bevatte de kelder twee grote ruimten – een archief en installatieruimte – en enige kleinere ruimten rondom de liften en trappen. Aan de noordzijde is een entreeportaal dat aansluit op de hellingbaan. Tegenwoordig is de kelder opgedeeld in een reeks kleine ruimten. Alle wanden zijn uitgevoerd in grijze kalkzandsteen, zowel de originele als de (kennelijk) later toegevoegde wanden. In de afwerking zijn geen bijzonderheden gesignaleerd.

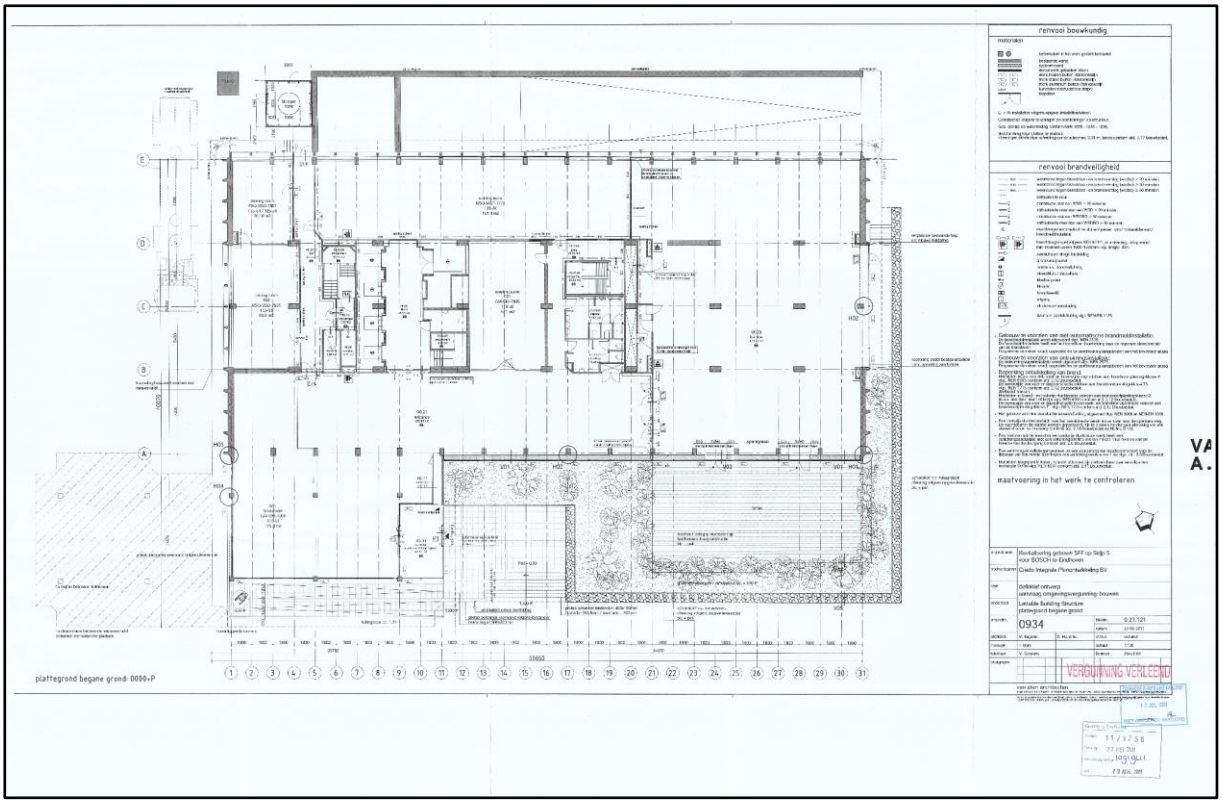

Plattegrond van de begane grond in nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuwe kelder). Het verhoogde maaiveld aan de voorzijde is ingericht als terras. Links op deze tekening is het entreegebouw herkenbaar, voorzien van een gewijzigde toegang. De oorspronkelijke luifel aan de zuidzijde – links op de tekening - is verwijderd.

Volgens de eerste vergunningaanvraag uit 1972 had de begane grond een soortgelijke indeling als de hogere verdiepingen, afgezien van een ruimere entreehal bij de entree. Nadat in 1974 het zelfstandige kantinegebouw was vervallen, kreeg de begane grond in het ontwerp een nieuwe indeling met een ruime kantine, keuken en entreehal. Daarnaast bevonden zich nog enkele kleinere dienst- en kantoorruimten. Verlaagde plafonds ontnemen het zicht op de constructie, alleen de kolommen zijn herkenbaar. Bij de renovatie van 2011-'12 is de indeling aangepast en de interieur-afwerking gemoderniseerd, vooral in het entreegebied, de wachtruimte en de kantine. De wachtruimte en de kantine kregen een nieuwe pui in de oostgevel, aansluitend op het verhoogde maaiveld.
Naast de kantine is een terras ingericht, toegankelijk via de nieuw geplaatste puien in de zuidgevel. Het bordes tegen de noordgevel is origineel. Het verhoogde maaiveld sluit op dit bordes aan.

Links: overzicht van de heringerichte kantine op de begane grond (2011-'12).
Rechts: de wachtruimte naast de entreehal op de begane grond, heringericht in 2011-'12.

Links: de entreehal op de begane grond met doorzicht naar het entreegebouw. De kolommen op de voorgrond zijn de wandkolommen van de oostgevel. De interieur-afwerking is geheel vernieuwd in 2011-'12.
Rechts: overzicht van een magazijnruimte op de begane grond. Het verlaagde plafond is hier tijdelijk verwijderd, zodat de kinderbinten in de westelijke travee vallen te zien.

Blijkens de bouwaanvraag in 1972 en 1975 was de indeling van alle verdiepingen gelijk. Er is bij de bouwaanvraag slechts één tekening aangeleverd, die rondom de trappen en liften toiletten, garderobes en spreekkamers of archiefruimten laat zien, een grote ruimte aan de noordzijde en kantoorruimten langs de beide langsgevels en de zuidelijke kopgevel. De vier liften, de goederenlift en de (betonnen) trappen zijn origineel. Dat zijn vaste punten in de structuur.

Het was de intentie dat de indeling flexibel was en dus zonder veel problemen aangepast kon worden op wijzigingen in de organisatie van het werk. Bij de renovatie van 2011-2012 zijn de indeling en interieur-afwerking grotendeels vernieuwd voor een combinatie van kantoorcellen, kantoortuinen en vergaderruimten. De nieuwe wanden bevatten glazen puien en glasdeuren om een opener structuur te realiseren. Alle wanden zijn nieuw afgewerkt, de betonnen zolderingen voorzien van systeemplafonds om het leidingwerk te verhullen. Alleen de oude wanden rond de bestaande liften, trappenhuizen met betonnen trappen en ventilatiekokers zijn ongewijzigd behouden, deels zelfs met de oude deurkozijnen en deuren.
Opmerkelijk is dat de nieuwe indeling uit 2011-'12 in verregaande mate overeenkomt met de oude indeling. Alleen op de 10de verdieping zijn grote ongedeelde ruimten zonder verlaagde plafonds tot stand gekomen.

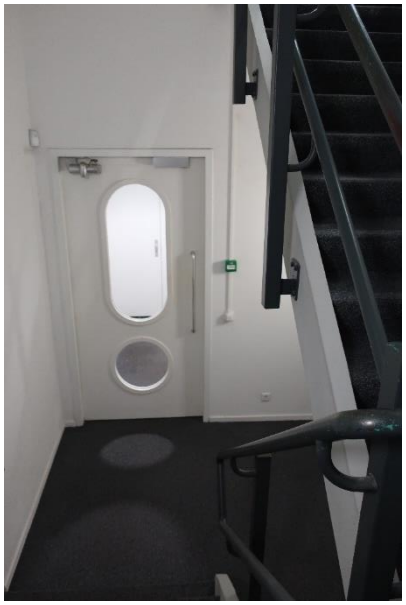
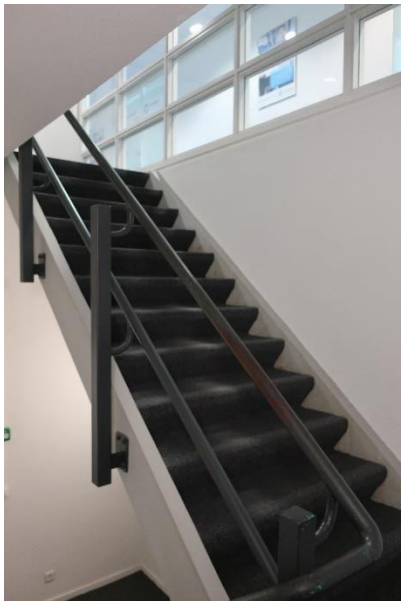

Links: het zuidelijke trappenhuis tussen de begane grond en eerste verdieping, gezien naar de deur op de begane grond.
Midden: het zuidelijke trappenhuis tussen begane grond en eerste verdieping, gezien naar de eerste verdieping.
Rechts: de goederenlift op de tweede verdieping.

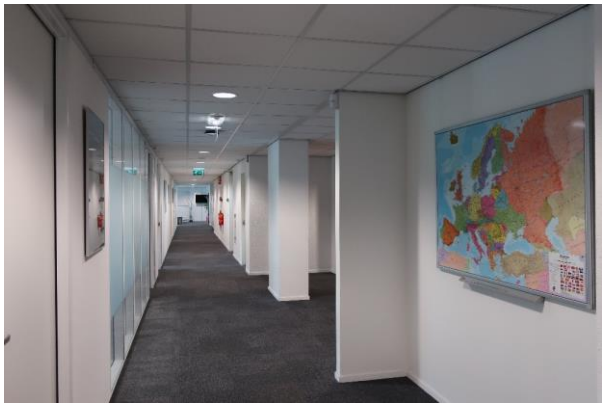
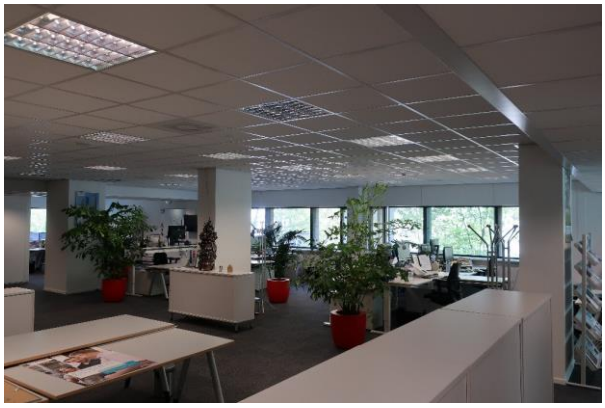

Links: overzicht van de westelijke gang op de eerste verdieping.
Rechts: de kantoortuin in het noordelijke deel van de eerste verdieping.

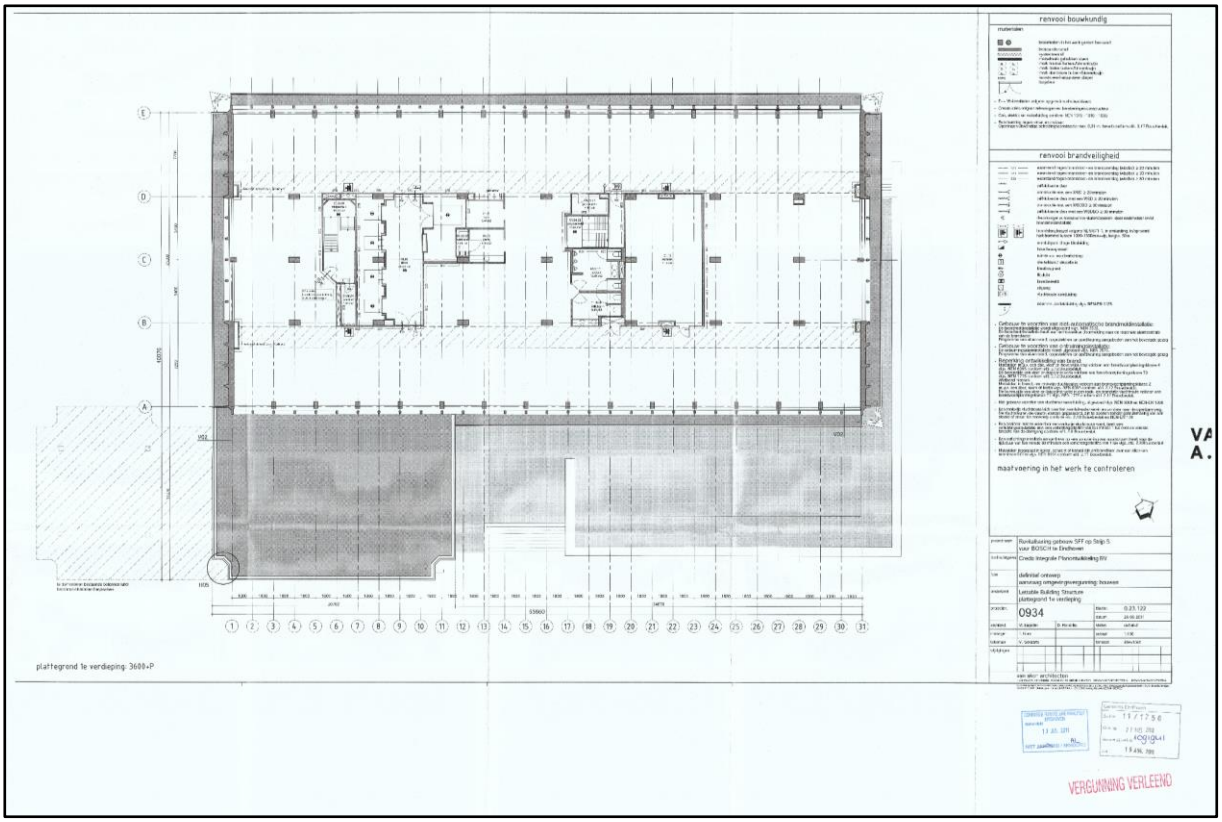

Plattegrond van de eerste verdieping in nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuwe 1ste verdieping). De omlopende band over de buitengevels en het dak van het entreegebouw is donkergrijs ingekleurd. Op deze tekening is de nieuwe indeling niet aangegeven, omdat deze vergunningvrij en naar wens kon worden ingevuld.

<u>Links:</u> de westelijke gang op de eerste verdieping. Achter de pui bevindt zich het noordelijke trappenhuis uit de bouwtijd.
<u>Rechts:</u> de heringerichte ontmoetings- en vergaderruimte op de eerste verdieping, oorspronkelijk een 'koffiehoek'.

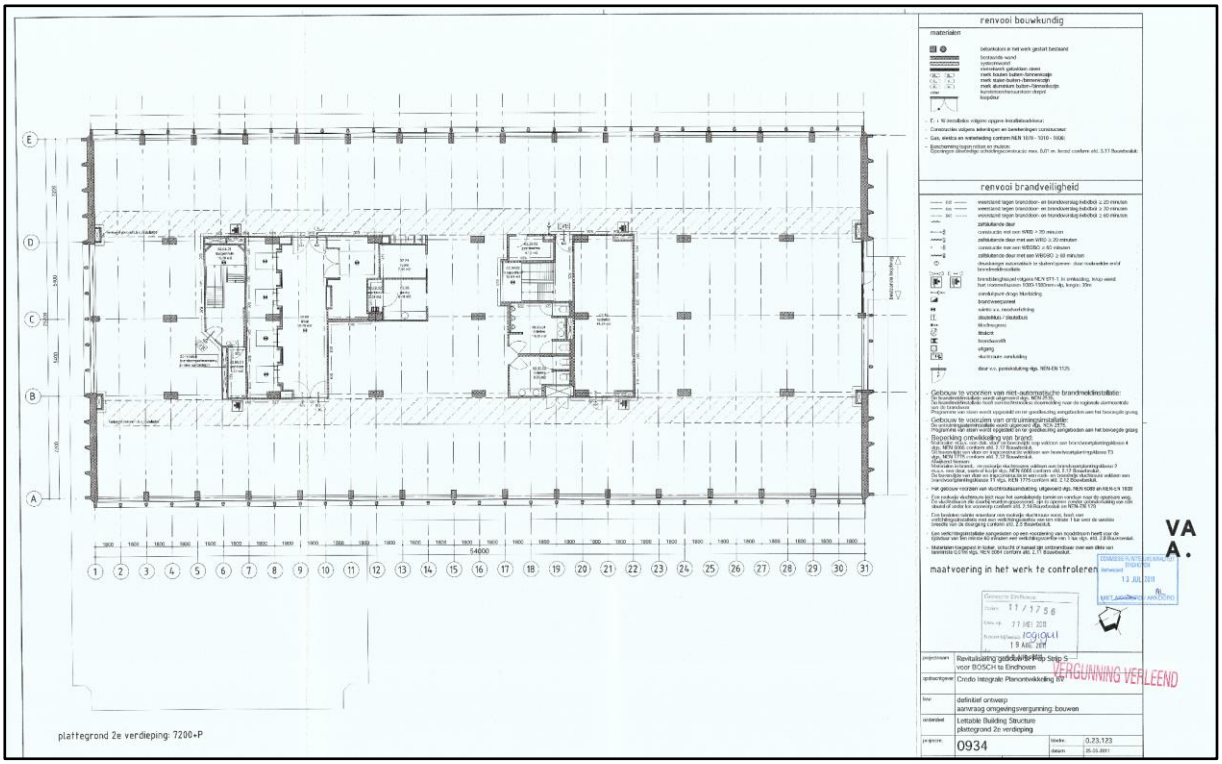

Plattegrond van de tweede verdieping in nieuwe toestand, tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuwe 2de verdieping).

Deeloverzichten van het noordelijke trappenhuis tussen de tweede en derde verdieping.

<u>Links:</u> *overzicht van de westelijke gang op de tweede verdieping (2011-'12).*
<u>Rechts:</u> *de toegang tot de loopbrug tussen gebouw SK en SFF op de tweede verdieping is in 2011-'12 dichtgezet. De toegang bestaat uit een enkelvoudige deur.*

Links: de pui van het zuidelijke trappenhuis op de zesde verdieping.
Rechts: overzicht van zuidelijke trappenhuis, gezien op de zesde verdieping.

Links: de pui van het noordelijke trappenhuis op de zesde verdieping, herkenbaar in de ontmoetings- en vergaderruimte.
Rechts: overzicht van de oostelijke gang op de zesde verdieping met kantoortuin en -cellen. De indeling en afwerking dateren uit 2011-'12.

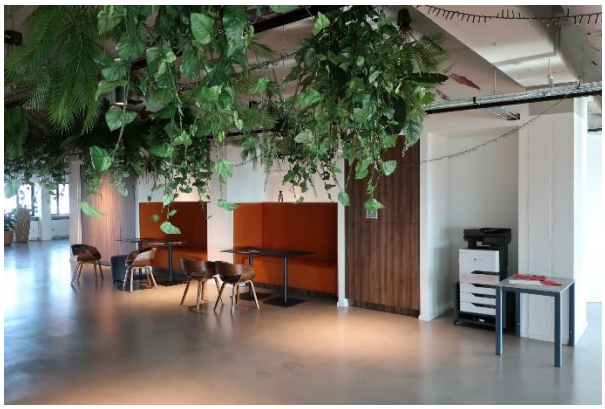
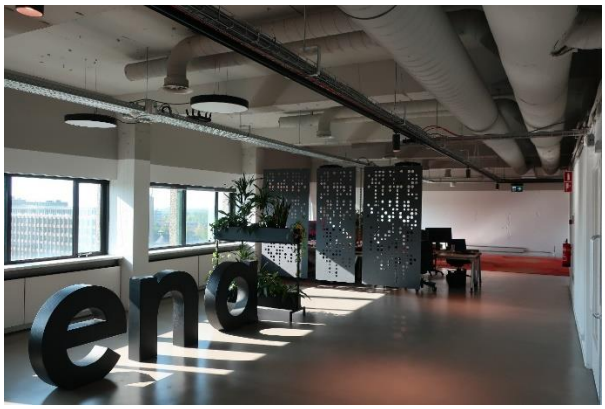

Links: overzicht van de ontmoetings- en vergaderruimte op de tiende verdieping.
Rechts: een kantoortuin op de tiende verdieping. Deze verdieping heeft als enige geen systeemplafonds, zodat de volle hoogte van de verdieping valt te ervaren.

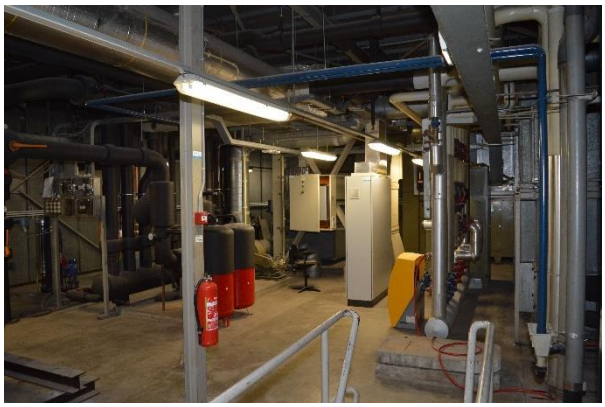

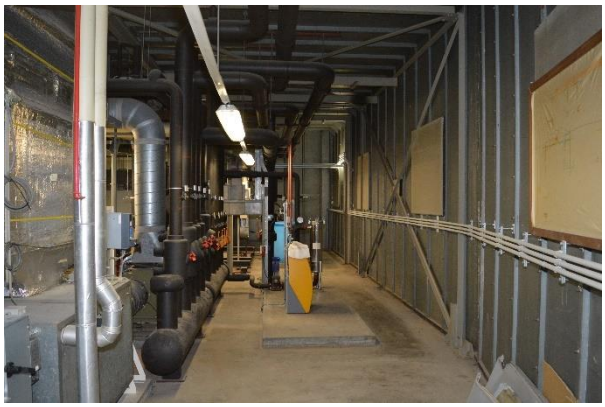

<u>Links:</u> overzicht van de luchtbehandelingscentrale of fangebouw op het dak. Gedeelten van de installaties dateren nog uit de bouwtijd (1973-'75)
<u>Rechts:</u> overzicht van het interieur van de luchtbehandelingscentrale of fangebouw op het dak. De stalen constructie is omkleed met geïsoleerde damwandprofielen.

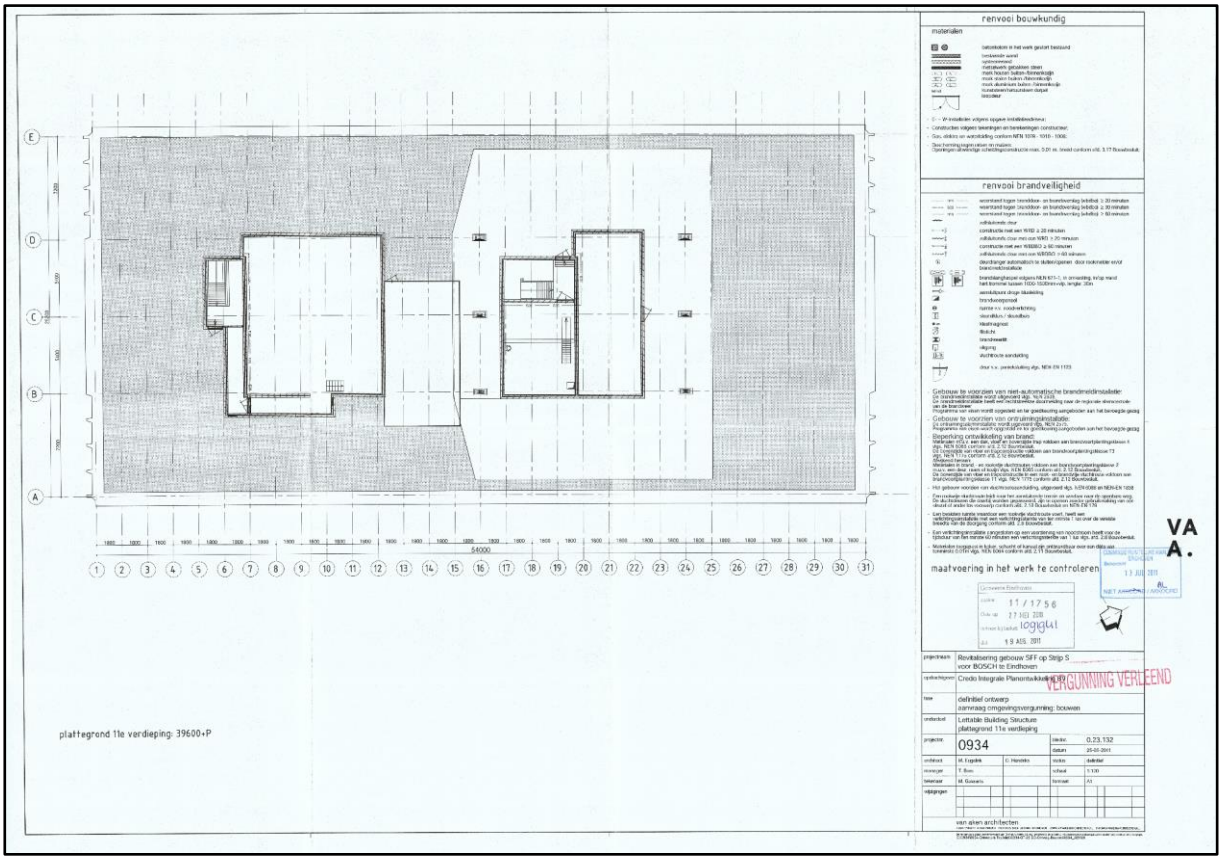

Plattegrond van de elfde- of dakverdieping met lifthuis (links) en de luchtbehandelingscentrale of fangebouw (rechts), tekening Van Aken Architecten in 2011 (Gemeente Eindhoven, bouwdossier: 2011 – nieuwe 2de verdieping).

<u>Links:</u> de betonconstructie van de luchtbehandelingcentrale of het fangebouw. De stalen trap geeft toegang tot de bovenste ruimten.
<u>Rechts:</u> het stalen trapje in de luchtbehandelingscentrale.

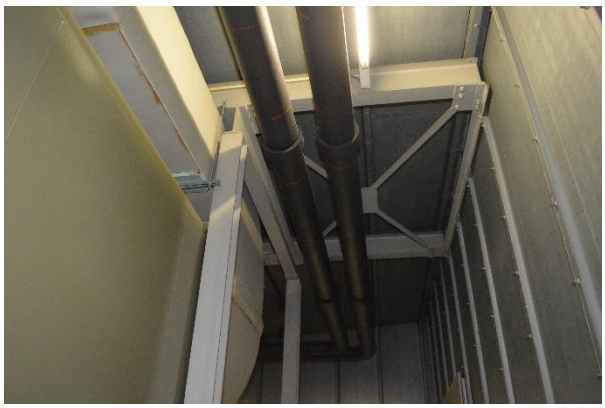

<u>Links:</u> deeloverzicht van de staalconstructie van de luchtbehandelingcentrale. De stalen trap geeft toegang tot de bovenste ruimten.
<u>Rechts:</u> één van de productieplaatjes op een luchtbehandelingskast, Distrivent uit Amersfoort. Deze kasten stammen nog uit de bouwtijd, circa 1974.

5. Conclusie

5.1. Samenvatting bouwgeschiedenis

Na de Tweede Wereldoorlog voldeden de gebouwen op het fabrieksterrein Strijp S niet meer aan de eisen des tijds. Niet alleen waren de gebouwen verouderd, maar ook veel te klein voor de sterk toegenomen productie en vooral ook de steeds meer diverse productieprocessen voor nieuwe producten. Gaandeweg werden steeds meer productie uitgeplaatst naar andere fabriekscomplexen. Veel van de gebouwen op Strijp S kregen kantoorfuncties. In de jaren zeventig besloot Philips tot een grondige sanering van het complex, waarbij het zuidoostelijke deel van het fabrieksterrein van Strijp S werd heringericht voor de nieuwe Hoofdindustriegroepen Audio en Video, die in twee stappen waren afgesplitst van de oorspronkelijke Hoofdindustriegroep Apparaten. De sanering van dit gebied werd ingezet met de sloop van enkele fabrieksgebouwen en kantines uit de jaren veertig, waarmee plaats kwam voor een nieuw hoofdkantoor – gebouw SFF (1973-1975). De keuze voor een hoogbouw maakte het mogelijk om het omliggende terrein in te richten tot parkeerplaatsen en plantsoentjes. Het gebouw kreeg daarmee tevens een manifeste positie op het terrein. De aanwezigheid van parkeerplaatsen was een levensvoorwaarde in het voortbestaan van deze Philipsvestiging. Werknemers kwamen niet meer per bus, maar met eigen auto's. De voltooiing van dit kantoorgebouw maakte het mogelijk om de gebouwen in de Hoge Rug te renoveren en her in te richten voor andere functies. De sloop van de glasfabriek maakte plaats voor nog twee andere hoogbouwen van de HIG's Audio en Video, de gebouwen SFH en SFJ. Ook deze zijn voorzien van ruime parkeerterreinen.
In 2011-'12 is het gebouw herbestemd voor Bosch Security Systems, naar ontwerp van M. Eugelink en D. Hendriks van Van Aken Architecten. De voornaamste wijzigingen betroffen het verhogen van het omliggende terrein beter 'op de grond te zetten', het aanpassen van de entree en modernisering van indeling en interieur.

5.2. Betekenis van gebouw SFF als onderdeel van Strijp S

Op basis van dit onderzoek heeft een cultuurhistorische waardestelling van gebouw SFF als onderdeel van het fabrieksterrein Strijp S plaatsgevonden.

Cultuurhistorische betekenis: bedrijfsgeschiedenis

Het gebouw heeft een belangrijke betekenis als eerste aanzet voor de sanering en herinrichting van het zuidoostelijk deel van Strijp S vanaf het begin van de jaren zeventig van de 20ste eeuw, het nieuwe terrein voor de Hoofdindustriegroepen Audio en Video. De keuze voor hoogbouw markeert een belangrijke verandering in de inrichting van het fabrieksterrein, waar parkeerruimte voor het personeel van essentieel belang was geworden. Werknemers kwamen in de jaren zestig niet meer met de bus, maar gaandeweg steeds vaker met de eigen auto. Beschikbaarheid van parkeerplaatsen was een voorwaarde voor het aantrekken en vasthouden van werknemers. Het gebouw vormt ook de opmaat voor de volgende hoogbouwen op Strijp S voor dezelfde Hoofdindustriegroepen, namelijk de gebouwen SFJ en SFH.

Architectuurhistorische betekenis

Gebouw SFF is ontworpen door het Architecten- en Ingenieursbureau van Philips, bijgestaan door architectenburo Bakker en Bakker BV uit Amsterdam. Bakker en Bakker

hebben vermoedelijk vooral getekend voor de architectuur. Met zijn brutalistische stijl moest het gebouw SFF nieuwe elan op Strijp S uitstralen, tevens de betekenis van de nieuwe Hoofdindustriegroepen benadrukken. De gevels zijn bekleed met repeterende platen van schoon uitgewassen grindbeton in horizontale banden, geleed door een raster van horizontale en verticale ribben. De verticale ribben worden over de vensterstroken doorgezet in de vorm van kolommen, schaduwkolommen genaamd. De vensters liggen verdiept, zodat deze een ondergeschikte rol spelen in de architectuur.
Het gebouw heeft verder een duidelijk basement – bestaande uit souterrain en begane grond – met een afsluitende, uitkragende band. Deze is als luifel en dakrand doorgezet over het manifeste eenlaags entreegebouw. Ook het basement met de band zijn bekleed met prefab uitgewassen grindbetonplaten. Het gebouw heeft verder een bekroning van hoge prefabplaten van uitgewassen grindbeton.
Noemenswaard zijn nog de accenten. Dit zijn het manifeste entreegebouw tegen de oostgevel, de stalen hemelwaterafvoeren van de kunstenaar Georg van der Wagt en de expressieve luchtbehandelingscentrale op het dak. Opvallend waren de accentkleuren in feloranje voor deze hemelwaterafvoeren, de blindplaten in de vensterstroken, de loopbrug tussen de gebouwen SK en SFF en de luchtbehandelingscentrale.
Deze brutalistische stijl was in deze periode vooral geliefd voor kantoor-, overheids- en bestuursgebouwen. Eindhoven heeft meerdere gebouwen in brutalistische stijl, maar weinige zo eenduidig in uitvoering en positionering. De vrije ligging op het terrein – omgeven door parkeerterreinen en eenvoudige groenperkjes – benadrukte de betekenis van het nieuwe hoofdkantoor van de HIG's Audio en Video.

De verhoging van het maaiveld aan de voorzijde in 2011-'12 had ten doel om het gebouw beter te verbinden met het openbaar gebied en te heroriënteren op de Torenallee. Dat is nog nauwelijks gelukt. Nadelig gevolg voor de architectuur is dat het basement van de oost- en noordgevel – bestaande uit het souterrain, de begane grond en de afsluitende band – een enigszins gedrukt karakter heeft gekregen.

Stedenbouwkundige betekenis
Het fabrieksterrein van Strijp S heeft een sterk orthogonale verkaveling, die lineair benadrukt werd door de hoogbouwen van de 'Hoge Rug'. Voor gebouw SFF is uitdrukkelijk een andere richting gekozen, haaks op de oude structuur en niet uitgelijnd op de bestaande hoofdwegen. Het was een zeer welbewuste keuze om te breken met de oude opzet van het fabrieksterrein. Dit onderstreept de vernieuwing, het nieuwe begin voor de Hoofdindustriegroepen Audio en Video. Ook de 'kaalslag' om het gebouw heen voor de inrichting van de parkeerplaatsen en groenperkjes draagt bij aan de eigenstandige en eigenzinnige positie. Dat geldt ook voor de verhoogde situering van de begane grond en de entree door middel van een halfverdiept souterrain.
Eén eerdere opvallende afwijking in de orthogonale structuur moet hier worden genoemd, namelijk het nieuwe kopgebouw van de glasfabriek (gebouw SWA, 1948). Dit gebouw heeft ook een afwijkende richting en positie, maar was wel onderdeel van het bestaande glasgebouw uit 1917-1931. Ondanks de oriëntatie is het nog wel herkenbaar onderdeel van de oude structuur.
De gebouwen SFH en SFJ liggen wel op de oude orthogonale verkaveling, maar sluiten door hun schaal en architectuur daar slechts deels op aan (zie de cultuurhistorische verkenningen

van die gebouwen). Ze vormen veeleer een ensemble met het hoofdgebouw SFF, mede ondersteund door verwantschappen in de architectuur.

Constructie
Het gebouw SFF heeft een zwaar geconstrueerde betonconstructie, passend bij de hoofdopzet en het gebruik van het gebouw. Er zijn geen bijzonderheden.

Indeling en interieur
De indeling en interieur hebben een geringe betekenis. De ruimtelijke opzet is efficiënt en eenduidig. Er zijn geen bijzondere ruimten of afwerkingen. De trappenhuizen nemen een bescheiden positie in het gebouw in, ze hebben nauwelijks betekenis in de ruimtelijke opzet en bovendien een eenvoudige uitvoering en materialisatie. Bij de renovatie van 2011-2012 is de indeling in belangrijke mate vernieuwd, rondom de bestaande trappenhuis en liftkernen. Ook de installaties en interieur-afwerking zijn grotendeels vernieuwd. Ook hierin zijn geen cultuurhistorisch waarden aanwezig.

5.3. Samenvatting van de voornaamste cultuurhistorische waarden

De voornaamste cultuurhistorische waarden van het voormalige hoofdgebouw SFF liggen in de eigenzinnige situering op het fabrieksterrein Strijp S in combinatie met omzoomde parkeerplaatsen en plantsoentjes, respectievelijk de eenduidige bouwmassa en consequente architectuur in brutalistische stijl. Noemenswaard is ook de toegepaste kunst. Het gebouw is nog in belangrijke mate origineel in zijn constructieve opzet. De toegang, indeling en de interieurafwerking zijn aangepast in 2012.

Algemene waarden
- het gebouw SFF als primaire en meest opvallende symbool van de sanering en vernieuwingen op Strijp S in de jaren zeventig en tachtig, passend bij de vestiging van het hoofdkantoor van de nieuwe HIG's Audio en Video. De omliggende parkeerplaatsen (met infrastructuur) en plantsoenen zijn onderdeel van het ontwerp. De vrije situering en brutalistische architectuur gaven blijk van het nieuwe elan op het terrein.
- samenhang in positie, massa, architectuur en materialisatie met de andere hoogbouwen voor de HIG's Audio en Video, de gebouwen SFH en SFJ. Ook de toepassing van kleuraccenten onderstreepte deze samenhang.

Stedebouwkundige waarden
- de afwijkende richting in het stedenbouwkundig patroon van Strijp S, hetgeen de nieuwe positie van de HIG's Audio en Video op Strijp S onderstreept.
- het vrije zicht op het gebouw door de vrije ligging te midden van parkeerterreinen en plantsoenen.
- de verhoogde ligging van de begane grond/ bel-etage (door het invoegen van een halfverdiept souterrain), waarmee het gebouw zich 'verheft' en nog sterker manifesteert op het terrein. De verhoging van het omliggende maaiveld in 2012 om het gebouw 'op de grond' te zetten, is hiermee strijdig.
- de loopbrug tussen de gebouwen SK en SFF – die de relatie tussen deze fabrieksgebouwen onderstreept. Deze loopbrug had oorspronkelijk een oranje accentkleur

Architectuurhistorische waarden

- de consequente en eenduidige uitvoering van de bouwmassa en gevels in Brutalistische architectuur, naar ontwerp van het bureau Bakker en Bakker.
- de eenduidige hoge 'blokvormige' bouwmassa, benadrukt en verheven boven het maaiveld door een basement van souterrain en bel-etage, afgesloten door een omlopende band. De dakrand heeft subtiele verschillen de hoogte, die voor de kopwanden een 'kanteelmotief' representeren.
- de consequente en eenduidige toepassing van prefab betonelementen van schoon uitgewassen grondbeton, voorzien van ribben in een rasterpatroon. De hoeken van de blokvormige bouwmassa zijn nog benadrukt door overhoekse elementen, benadrukt door diepe insneden in de dakrand.
- het entreegebouw met de brede overkragende luifel die aansluit op de uitkragende band van de hoge plint van het gebouw.
- toepassing van accentkleuren voor een aantal bijzondere elementen, zoals panelen in de vensterstroken, de hemelwaterafvoeren, het fangebouw en de loopbrug.

Toegepaste kunst

- de prominente stalen hemelwaterafvoeren van de kunstenaar George van der Wagt. Door de grijze kleur vallen ze enigszins weg ten opzichte van de gevel, terwijl ze met hun oorspronkelijke oranje kleur zeer sterk opvielen
- de luchtbehandelingscentrale of het fangebouw is door zijn opvallende vorm, manifeste positionering en uitgesproken kleurgebruik niet alleen een accent voor het gebouw maar ook een icoon voor het fabrieksterrein Strijp S is. De oorspronkelijke kleur in oranje gaf de opbouw een nog prominenter karakter. De bijnaam 'biefstuk van De Haas' is ontleend aan de ontwerper, ir. De Haas.

6. Gebruikte literatuur en bronnen

Literatuur

- Bureau voor bouwhistorisch onderzoek J.A. van der Hoeve, *Eindhoven, Strijp S Gebouw SK, bouwhistorische opname*, Utrecht 2008 (rapport)
- A. Hermens, *Luchtaanvallen op Eindhoven en Philips 1940-1945*, Eindhoven 2002
- SOBE (stichting onderzoek bedrijfstak electrotechniek), *Philips Wereldwijd, een overzicht van de internationale produktiestruktuur van de N.V. Philips*, Eindhoven 1977
- Van der Hoeve & Kamphuis, bouwhistorici (D.B.M. Hermans), *De 'Lichttoren te Eindhoven, Mathildelaan 1 Eindhoven* (bouwhistorische verkenning), Delft 2000
- N. van Onna, *Complex Strijp S/T/R, impressies van een industrielandschap*, Veldhoven 2002
- I. van der Zee, *George van de Wagt. Beeldhouwer. Figuratie teruggebracht tot de essentie van de vorm.*, Amersfoort 2013

Archieven

- Gemeente Eindhoven, bouwdossiers SFF 1970-163 en 2011
- Philips Company archive – Philipskoerier, 17 december 1972 en 15 mei 1972
- Regionaal Archief Dordrecht, nummer 1332: Architecten- en Ingenieursbureau A. Bakker en ir. Henk Bakker en zijn rechtsvoorgangers

Internetbronnen

- https://archief.amsterdam/inventarissen/details/1571
- https://www.emporis.com/companies/109069/architecten-en-ingenieursbureau-bakker-en-bakker-amsterdam-netherlands/2.
- https://www.agc-glass.eu/nl/over-ons/geschiedenis
- https://heycop.nl/over-heycop-systeme
- https://www.meteoor.nl/over-ons/historie/
- https://www.vanaken-cae.nl/projecten/bosch
- RCE-monumentenregister
- https://nl.wikipedia.org/